

A tartalomról:

Uriel Birnbaum (Wien): Mózes. — Geréb József: Goldmark Károly az ember és a zeneköltő. — Uriel Birnbaum: Isten háborúja. (Vers.) — Vitéz Kary Béla: Gondolatok és élmények Goethe körül. — F. Fürth Margit: Nyílt levél dr. Patai Józsefhez. — H. Jévin (Jeruzsálem): A kiáltás. — G. Gerő László: Egy nagy zsidó kritikus. Dr. Nathan Birnbaum. — Dr. Nathan Birnbaum: Csak egy segítség van. — Nathan Birnbaum: Ahasver vágya. (Vers.) — Dr. Donath Gyula: Megjegyzések Szántó M. cikkéhez. — Dr. Salomo Birnbaum (Hamburg): A chaszidizmus lényege. — Bál-Sem életének és tanításának legendái. — Dr. Nathan Birnbaum: A zsidó művész. — G. Gerő László: „Isten háborúja”. (Uriel Birnbaum verseskönyve.) N'ile, Pogrom, Visszavonulás. (Versek.) — Kiss Arnold: Zsidóság — Gettó. (Megjegyzések Bárány Hatvany B. cikkéhez.) — Kaufmann Vilmos: Reflexiók Bárány Hatvany cikkéhez. — Bárány Hatvany Bertalan levele. Dr. Révész Fülöp, Dr. Gold Simon levelei. — George Foot Moore: A zsidóság jellemzése. — Dr. Fürst Aladár: A rabbik humora. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika és Szemle. — Harminchat illusztráció és egy műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁG ALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: B

PEST

WIEN

BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: 199-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

Elsőrangú konyha! Menü-rendszer!
oríh. כשר kosher jól, olcsón a
Holländer-féle étkezdében
lehet.

Kereskedők találkozóhelye,
Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Lakodalmak rendezését olcsón és ízletesen vállalom.
Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és éregirtő vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Celkilsmeretes munka. Prima referenciák

ספרים מלימים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

„NÉPÜNK”

a nemzeti alapon álló vallásos zsidóság
egyetlen magyar nyelvű hetilapja

Szerkeszti: **Wasserstrom Sándor**
Oradea (N.-Várad), Piața Mihály Vitezeaul 11A.

Az iskolai ldényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében. A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em

Ha Ipari, kereskedelmi, háztartási, alkalmi vagy bármilyen alkalmazottra van szüksége, írja meg pár sorban az

UJSÁG KIADÓHIVATALÁNAK

(VI., ARADI-UTCA 10.)

A borítékot így kell címezni:

Az »Ujság« kiadóhivatalának

„MUNKAALKALMAK”

Budapest, VI., Aradi-utca 10.

Az UJSÁG a beérkezett munkaalkalmakat »Munkapiac« rovatában mindennap közli.

Pontos és olvasgató címet kérünk.

Sem szelvényt, sem bélyeget nem kell mellékelni.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sírkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. telefon: Kőbánya 75-56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb,
tartós
ondolálását
az egyedül amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:
Botár
Léptetődrum
Léptetődrum & Tel. A. 123-23

SIRKÖVEK

TELEFON:

J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sírkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

Uriel Birnbaum (Wien): MÓZES

Súlyos léptekkel mennek a nagy emberek a történelmen keresztül, de mint pergő homok folynak le a névtelen nemzedékek az idő üveg-óramérőjén. És figyelve lefelé a multnak évezredeibe, áthalljuk az egyhangú pergésen keresztül a kiválasztottak lépteinek ritmikus összhangját. Halljuk, amint hangjuk egymáshoz kiált, amint egymást vigasztalják félelmetes sivatag-magányukban, amely körülvette őket életük idején, részvétlenül kísérte őket a világon keresztül és elzárta őket öröms közösségétől a megszámlálhatatlan emberporszemnek, amely csak lábnyomuk formáját fogta föl és mégis oly nagynak hitte magát napjaiban. Fejedelmek és költők, koldusok és hadurak, bölcsek és prédikátorok — a világ oszlopai voltak, alázatosan a trónusok magaslatain, büszkén a nyomor mélységeiben. Csak néhány százat bír felsorolni a történelem, talán ezret; de lábnyomukban nyomul előre az emberiség névtelen tömege...

Csak egy név áll az örök nevek közül határozott betűkkel a történelem világos könyvében. És úgylátszik, mintha őt is csak egy mentette volna meg a mondába való bele-súlyedéstől: az, hogy egy fejhosszal kimagaslott még a legnagyobbak legnagyobbjai közül is, — hogy olyan nagy volt, hogy az évezredek köde, felszállva az időkön keresztül, még máig is alig tudott térdéig emelkedni. Tisztán és élesen tekint ez az óriás fej az äonokon keresztül felénk és izzó pillantása alatt valami homályos sejtés emelkedik fel bennünk, hogy ez a monda-időkből félelmetesen kimeredő alak volt a legnagyobb ember, aki valaha a földön élt; ő volt az első, aki az igazságos törvény örök Istenéről tudott és benne megvolt egyúttal a mérhetetlen erő, hogy ezt a tudását belealapácsolja az emberi nembe örökre; és ő volt az első, akiben megvolt a kimondhatatlan alázat, hogy saját magát ne istenítsen, hogy művét, melynek értékét biztosan fel kellett ismernie, ne tulajdonítsa magának, hanem kemény igazságszeretettel Istennek, aki bele akarta magát vésni az emberi tudatba.

A történelem határozott fényében áll előttünk Mózes; és hogy milyen pontosan ismerjük őt és életét, az csak akkor lesz teljesen tudatos bennünk, ha meggondoljuk, mily keveset tudunk más nagyok életéről — még olyanokéről is, akik sokkal közelebbi időkben éltek. És bármennyit is tudunk meg mindig újabb, mindig pompásabb ásatások útján Egyiptom és Babylónia régi királyainak életéről, ezek életüknek csak külső körülményei, tetteik a háborúban és politikában.

Mily másként Mózesnél! Vad és kietlen évezredekén keresztül úgy látjuk életét, bármily nagyot és maradandót alkotott is a valóság világában, mint egy lélek útját a nyugtalan-ságtól, a feltörő erőszakosságtól a csendes nagyságig, a komoly igazságig — az Istenben való megnyugvásig.

Isten leghívebb szolgája és legnagyobb prófétája volt Mózes. Ő adta a földnek a hitet a mindenható Istenben, Isten ítéletében és az örök életben — a hitet a Messiásban és a halottak feltámadásában; ő adta nekünk az igazság megismerését — mint a világ örök alap-oszlopát; ő adta meg nekünk földi, sőt mindennapi cselekedeteink meghatározó fontosságának tudatát; ő mutatta meg nekünk az életet, mint kaput a halálhoz és a halált, mint kaput az örökléthez; ő adta nekünk kötelességeink érzését embertársainkkal szemben; ő adott nekünk erkölcsi törvényt, hogy aszerint éljünk és haljunk; ő mutatta meg nekünk a bűnt és hozta le számunkra az égből a bűnbánatot, mint a bűn engesztelését; és ő küldte ki isteni megbízatásban Izraelt, mint szent népet, hogy évezredes fáradsággal közel hozza az egész világot Istenhez és megszentelje azt a megismerés szentségében, a könyörület szentségében, Isten fenségének szentségében.

Ez volt Mózes és ez az ő műve.

URIEL BIRNBAUM (WIEN): MÓZES KIFARAGJA A KÖTÁBLÁKAT A SINAJ-HEGYÉN

„És szólott az Úr: Faragj magadnak két kőtáblát, mint az elsőek voltak . . .”

„Hau'e Dir zwei Steintafeln, wie die ersten . . .”

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1930. évi június havi műmelléklete

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 JÚNIUS

Geréb József: Goldmark Károly az ember és a zeneköltő*)

Lefolyt téli zeneévadunknak egyik feltűnő vonása volt, hogy igen gyakran szerepelt zenekari, kamaraesti és solo-hangversenyi műsorokban Goldmark egy vagy több műve. Ezelőtt is gyakran voltak e kiváló alkotások hallhatóak, de az idén még nagyobb áhítattal szívta magába a közönség a bűbajos zengzeteket, mert május 18-án lett száz éve, hogy a nagy zeneköltő Keszthelyen, a Balaton-partvidék a kies zugában született.

Goldmark-ünnepeket több helyütt tartottak; május havában még többet rendeztek, hivatalosan is, nemcsak Budapesten, hanem hazánk mindama helyein, hol finomabb zenét értékelni és élvezni tudó közönség lakik. Ez pedig hálás szívvel emlékszik meg e százéves jubileumon arról a zeneköltőről, ki oly nagy kincsekkel gyarapította az emberi kultúrát.

Bizonyára helyes felfogás az, hogy a művész lelkéről leginkább művei, lelkének e gyermekei beszélnek a legmeggyőzőbben, a leghatásosabban. De foglalkoznunk kell magával az emberrel is, azokkal a vonásokkal, melyek egyrészt nemes lelkét, másrészt a zenéjét minden más lélektől és minden más zenétől megkülönböztetik. Vázolni akarjuk azt a nehéz, fáradságtól sokszor megviselt, de később nagy sikerekben oly gazdag életet; ez adja kulcsát ama szép vonásoknak, melyek Goldmarkot nemcsak nagy zeneköltővé, hanem igazi személységgé avatták.

E módszerhez pedig, hogy Goldmarknak nemcsak zenéjét akarjuk élvezni, hanem az embert is kívánjuk értékelni, okunk is, jogunk is van. Magyar volt, nemes lélek volt és hittestvérünk volt. Finom lelke és zsidó zenei érzése pedig lényeges alkotóelemei zeneköltészetének.

Mi különbözteti meg Goldmark fejlődését más nagy zeneköltők életpályájától? Míg ezek (például Mozart, Beethoven, Liszt és annyi más) csodagyermekek voltak, akiknek zenetudását a szülők siettek kifejleszteni és gyakran értékesíteni

is, — addig Goldmark *nagyon* későn jutott művészi fejlődéshez. Pedig atyja értett a zenéhez, hiszen hitközségének kántora volt; később áldozatot is hozott, hogy fia becsületes zenetanulmányhoz jusson. De kezdetben nem ismerte fel azt a nagy kincset, melyet csemetéje magával hozott a világra. Más, nagyobb gondja volt neki: *huszonnégy gyermeke született, tizenkettő életben maradt (Károly, a hatodik)*, összes fizetése pedig évi 200 forint volt. Természetesen nem tarthatott gyermekei mellett gondozó dadát; az idősebb nevelte az ifjabbikat, azaz: reggel megmosdatta, öltöztette, azután a kis sereg a rétre, a mezőre vonult, ott játszott, szaladgált a következő etetésig, ami elég szűkös méreteken történt.

Megjegyzem, hogy a művész csak életének két évét töltötte *Keszthelyen*; apja a harmadik évben a somogyi *Tab* községbe költözött, hol egy évig maradt a hitközség szolgálatában; azután *Sopronhoz* közel, *Németkeresztúron* kapott kántori és jegyzői állást, melyet élete végéig meg is tartott. Goldmark tényleg itt nőtt fel tizennegyedik életévéig; ezt a falut és Sopron megyét tekintette igazán szülőföldjének és szűkebb hazájának. Ide fűzték gyermekkorának boldog emlékei.

Nagy szerencsének tartotta, hogy nem volt a faluban iskola s így nem kellett iskolába járnia, hogy gyermekéveit nem zavarta iskolai munka és fegyelmezés. Gondtalanul játszott réten, mezőn, erdőben, ahol ép jólesett, s igazán boldog éveket töltött a szülői házban. Csak tizenkét éves korában ismerte meg a betűket, még később jutott igazi zenei tudáshoz. Persze, fájdalmasan kellett később éreznie, hogy zenei nevelés híján viruló ifjúságának legszebb évei zeneszerzés szempontjából meddők voltak, hogy mennyit kellett pótolnia autodidakta módon, nagy kerülő úton szerelve így meg azokat az ismereteket, melyeket az iskola gondos kiszemeléssel tár fel növendékeinek és a legrövidebb úton vezet a kitűzött célhoz.

A véletlen tárta fel az apa előtt a fiában szunnyadó tehetséget. Egy lakodalmi ebéd után sok pohár maradt félig-meddig megtöltve az asztalon. *A tizenegy éves Károly észrevette, hogy*

*) A Budai Izraelita Hitközség kultúrszakosztályának Goldmark-emlékünnepeén tartott előadás.

mindegyik a benne lévő ital mennyisége szerint mélyebb vagy magasabb hangot ad; egész skálát állított így össze a poharakból s egy pálcikával kiütötte belőlük az otthon és a zsinagógában hallott kedves dallamokat. A vendégsereg elbámult e produkción, az apa pedig megbízta kis énekarának egy tagját, aki egy kissé tudott hegedülni, hogy tanítsa a fiút; egy év múlva pedig beíratta a soproni zeneiskolába.

Igy vándorolt Károly hetenként kétszer, hegedűjével és hangjegyiskolájával a hóna alatt Sopronba. A gyalogút ide-oda négy óráig tartott, de megérte a fáradságot, mert egy év alatt oly kiváló előmenetelt tanúsított, hogy tanára felléptette egy egyleti hangversenyen, melyen pedig egy bécsi zongoraművész is játszott, mégpedig Liszt- és Thalberg-féle műveket. Goldmark itt látott életében először zongorát, s bizonyára ő érezte a közönségben a harmonikus akkordok hallatára a legnagyobb gyönyört, mikor bámulhatta, hogy a „művészi kezek csak úgy végigszáguldanak a hangszeren, anélkül, hogy megzavarodnának vagy hamis hangot ütnének.

Egy év múlva az apa már Bécsbe merte küldeni a tizennégy éves Károlyt. Ott élt a család büszkesége, a gyermekek közül a legidősebb, József, ki óriási nélkülözések és fáradsalmak közt ép akkor végezte orvosi tanulmányait. Kiváló kémiai tehetsége e tudomány laboratóriumában asszisztensi álláshoz juttatta és kurzusokat tartott szigorló orvosoknak. Megosztotta öccsével kis szobáját; gondoskodott, hogy jólelkű családoknál ingyen ebédhez jusson; beíratta a zenekonzervatóriumba, melynek tandíját az apa fizette szűkös jövedelméből; de Károly más iskolába még ekkor sem járt. Bátyja mellett, mint laborans dolgozott a kémiai kurzusok előkészítésénél s mialatt bátyja előadott, a spanyolfal mögött derűborura vetette naiv kompozícióit (hegedűduettek) papírra — ellenpontozat és összhangzattan ismerete nélkül. Igazi haszna bátyja nagyműveltségű fiatal barátainak társaságából az volt, hogy tiszta német beszédet sajátított el. Az első könyv, melyet bátyja a kezébe nyomott, *Knigge*-nek híres műve, „Umgang mit Menschen“ volt; bizonyára szükségesnek tartotta és Károly a szülői ház erkölcsiségének alapján tanulmányozva e könyvet, korrekt úri gondolkodást és modort tanúsított egész életében. Ennek köszönhetette, hogy később nemcsak igaz barátokra lelt, hanem olyanok is becsülték, kik művészi irányának ellenségei voltak.

De másfél év múlva a zenei tanulmányok folytatása elé nehéz akadályok gördültek. Apja nem tudta tovább fizetni a tandíjat, bátyja pedig, mint a klinika kinevezett segédorvosa, az „Allgemeines Krankenhaus“-ba költözött. Tovább gondoskodott ugyan lakásáról, szülei pedig hetenként küldöttek neki szűkös élelmet. Goldmark így rendszeres tanítás nélkül tovább is szorgalmasan hegedült; komponált tovább is elméleti ismeretek nél-

kül, kizárólag hegedűre: variációkat és koncertdarabokat. Haydn, Mozart, Beethoven létezéséről sejtelve sem volt; bálványai ekkor a nagy hegedűmesterek: Bériot, Aland és Vieutemps. Így élt ő tizenhét éves koráig tudatos cél nélkül.

Szigorú bátyja azonban megelégtelte e sivár állapotot; nem bízott öccsének zenei pályájában és azt követelte tőle, hogy vegyen magának könyveket, melyek alapján leteheti a mai polgári iskolának megfelelő vizsgálatot. Ez elégséges volt abban az időben, ha valaki Bécsben a mérnökképző iskolába kívánt jutni. Károly kelletlenül ugyan, de összevásárolta a zsinagógánál a szükséges tankönyveket; honvágy is kínoztá szülei, meg a rét, az erdő, a mező után.

Igy 1847 július végén visszatért Németkeresztúrra. Hegedűjét félretette, reggel öt órakor kiment könyveivel az erdőbe, majd délután bezárkózott a szobába és minden vezetés nélkül dolgozott az éj beálltaig. *Az éleseszű ifjú két hónap alatt kész lett tanulmányaival.* Szüleitől elbúcsúzva, előbb Wiener-Neustadtban bekapogtatott a polgári iskola igazgatójánál. Az ajtót nyitó cseléd koldusnak nézte szegényes ruhája miatt, de az igazgató jóságos ember volt; vizsgálat alá vette és mindenből kitűnő osztályzatot adott neki; csak a törtszámokból és a latin betűk írásából jót.

Ez volt Goldmark egyetlen iskolai vizsgálata, s egyetlen bizonyítványát élte végéig kegyelettel őrizte meg.

Ennek alapján bejutott a technikára, de kiváló hegedűjátéka alapján bejutott a zenekonzervatórium kiképzési osztályába is. Amott az algebrai előadásokból vajmi keveset értett; nem is igen látogatott később a technikára; annál nagyobb hévvel tanult kitűnő tanároknál összhangzattan és hegedülni, de nemcsak tanáraitól, hanem tanuló társaitól is, akiknek volt pénzük mesterüktől magánórákat is venni. Végre rendszeres zenei oktatásban részesült; módja volt, mint művésznövendéknek a Musikvereinssaal hangversenyeit a kariton ingyen meghallgatni, szintúgy kvartettekben és zenekari gyakorlatokban résztvenni. Feltárult így előtte Haydn, Mozart és Beethoven zenevilága, ha nem is teljesen. De a tanulás termékeny ideje csakhamar megszakadt: 1848 március 13-án kitört Bécsben a forradalom, mely a zenekonzervatórium működésének évekre véget vetett.

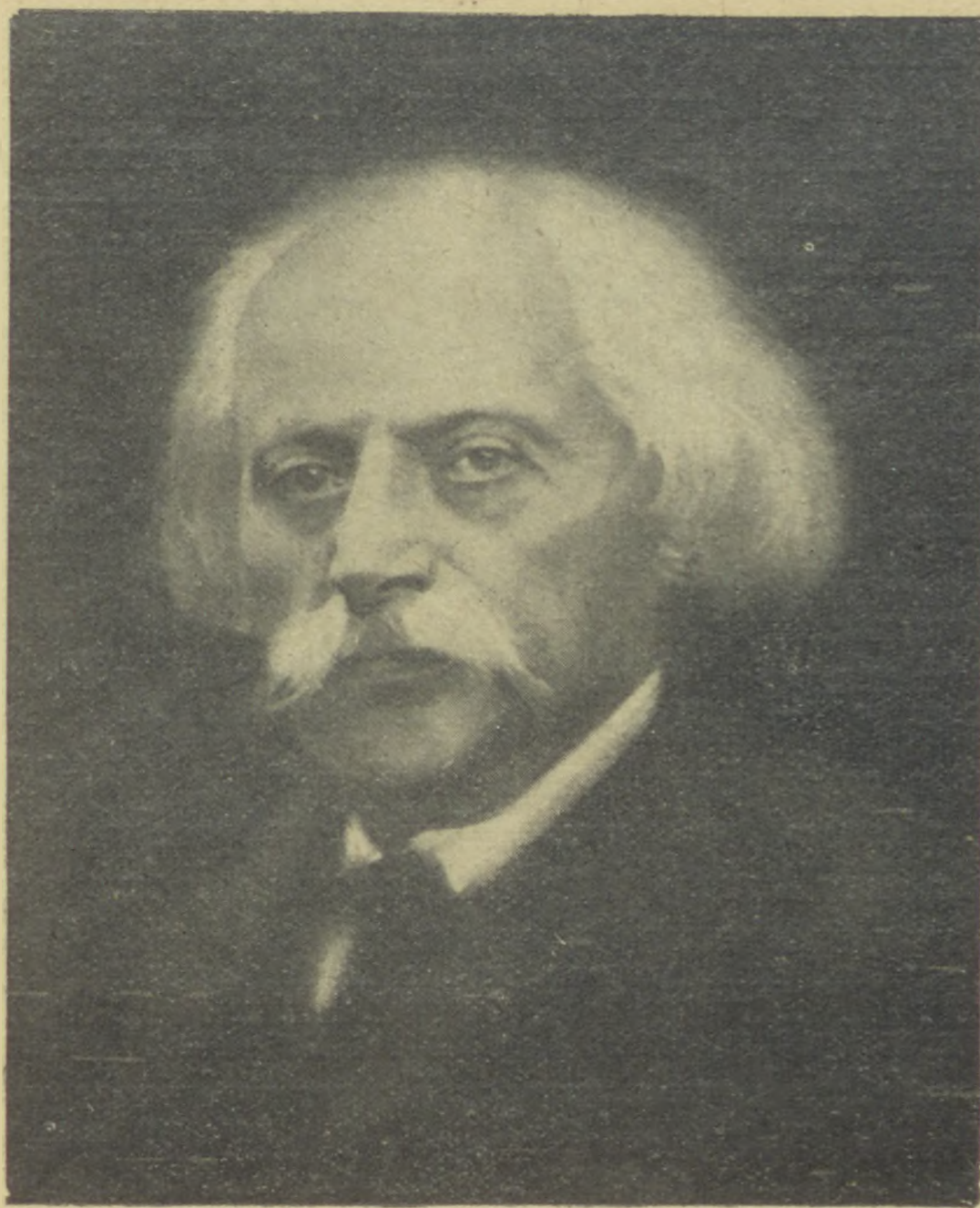
A vézna, kistermetű ifjú, ki még nem volt egészen tizenéves, ijedt szemekkel nézte a forrongó utcákat, a barrikádokat; annál jelentősebb szerepet vitt e mozgalmakban bátyja, József, ekkor már az Allgemeines Krankenhaus egyik főorvosa. Ő volt a bécsi diákság egyik ékesszavú vezére, akit a Kremsierben összeülő parlamentbe képviselőnek is megválasztottak. *A politikai gyűlölet azzal a képtelen váddal lépett föl ellene, hogy ő volt Latour gróf hadügyminiszter gyilkosa.* Schwartzemberg kormánya vérbíróság elé idézte, mely természetesen halálára szavazott. Sikerült

azonban neki Amerikába menekülni, ahonnan *húsz év múlva* menlevéllel visszatérve, egy általa kérelmezett újabb pertárgyaláson *be tudta bizonyítani ártatlanságát*.

Ez a bátorlelkű diákvezér azonban féltette öccsét a forradalmi Bécsben, azért hazaküldte szüleihez. De alig töltött Károly néhány napot Németkeresztúron, midőn Sopron megye hajdúi faluról-falura kidobolták a népfölkelési rendeletet, mely tizenyolcadik évétől kezdve minden fegyverfogható embert hadbaszólított. Károlyt is besorozták s Emlékezéseiben keserű humorral írja le. a primitív hadgyakorlatokat a csupán kaszával ellátott ujoncokkal, majd a Bécsbe igyekvő Jellasics-had közeledtét, mely a határszéli megyéket tűzzel-vassal pusztította; az ágyúkkal ellátott ellenség könnyű győzelmét a kis magyar népfölkelősereggel szemben. Visszavonulás után Goldmark sok elpusztult falut látott; annál vigasztalóbb volt a fiatal népfölkelőre, hogy Németkeresztúr nem került a vad horvát sereg útvonalába és ép egészségben láthatta viszont övéit.

Nyomorúságos *tizenkétévi zenész vándorélet* következett ezután. Mindjárt 1848 őszén elszerződött havi 8 forintért a soproni színházhoz a zenekarba; ezt a társulatot követte azután Győrbe, hol feltűnő hegedűjátéka révén egy, az elesett budai honvédek árvái javára rendezett hangversenyen is fellépett. De szomorú emlék fűződik győri tartózkodásához, mert itt golyóhalál fenyegette. 1849-ben, a gyászos győri csata után győzelmesen vonult be az osztrák-orosz sereg a városba. A részeg katonák Goldmarkot az utcán kapták, Bécsben vett diákkalapjának gombja miatt összeverték és mint olyat, ki a császárt szidalmazta, *széttépett ruhájában taszigálták a katonai bíróság elé. Az ezredes rögtön halálra akarta ítélni*, de egy színészből hadnaggyá vedlett humánus ember észrevette a rongyok alól kilátszó fekete nadrágtartón a sárga csíkot, s egyrészt e loyális színek, másrészt az a véletlen, hogy az ezredes nem értette meg a zajban, hogy a fiatal vádlottat épúgy, mint Latour gróf állítólagos gyilkosát, Goldmarknak hívják, szabadulást szereztek neki.

A Bach-korszak alatt Goldmark egy évig *Budán*, hét évig *a bécsi Carl-színházban*, azután két évig ismét *Budán* volt egy operettzenekarnak a primhegedűse, utoljára *havi 20 forint fizetéssel*. E tíz év alatt, tehát harminc éves koráig zene-tudásában óriási haladást tett, de mindig autodidakta módon. Első budai tartózkodása alatt csekély jövedelméből zongorát bérelt és tankönyv alapján olv előmenetelt tanúsított szorgalmas ujjgyakorlatai révén, hogy zongoraleckéket adhatott s így lassanként nagyobb jövedelemhez jutott; másrészt megismerte a zongorairodalmat is. Bécsben szintén adott zongoraórákat. Két kiváló zenésszel zenei trió-társaságot szervezett, megismerte a kamarazene héroszait és maga is komponált kamaraműveket; ha pedig napközben ideje volt,

Goldmark Károly

beosont két-három órára színházi zenekari helyére és az egyes hangszerekkel bíbelődött, hogy megismerje természetüket. Így fejlődött lassanként érzéke *zenekari komponáláshoz* is. De a kisértékű dalos játékok sorozatos előadásainak unalmát is el tudta űzni; megfigyelte a színpadot mindenkép. Tíz éven át minden nap látta a színpadi mechanizmus legaprólékosabb szerveit is, s ez jó iskola volt. Ezért írhatott később operákat és vezethette minden művének színpadi rendezését.

Első kamaraműveit Bécsben sokszor játszották nyilvánosan is, huszonhét éves korában *önálló szerzői hangversenyt* is adott. Ez évtizedben emellett szegényes szobájában felidézi a nagy zene-klasszikusok szellemét, teleszívja magát Bach, Mozart és Beethoven zengzeteivel; mély szeretettel, vasszorgalommal éli be magát műveikbe. Mert Goldmark életében is, műalkotásaiban is saját magára támaszkodott, s önmaga erejével nyitott magának pályát.

Második budapesti tartózkodása alatt, mely két évig tartott, még mélyebb tanulmányokra veti magát. Áttanulmányoz számtalan operai és zenekari partitúrát; a legkiválóbb könyvekből megtanulja az ellenpontozatot, a kanont, a fugát ennek minden formájában; megértette, hogy ezeknek alapján a lelkében élő zenének sokkal mélyebb kifejezést tud adni. Ezért huszonnyolc éves korában fiatalkori műveit mind megsemmisítette. A romantikusok, főleg Mendelssohn hatása alatt keletkeztek ezek; ő maga nem talált bennök egyéni vonást. Fájt ugyan a tudat, hogy Mendelssohn tizennyolc éves korában megírhatta a Szentivánéji álom zenéjét, hogy Schubert huszonnyolc éves korában már

zeneköltészetének csúcspontjáig ért, de ő is önálló irányt és új hangokat akart adni alkotásaiban. Acélos akaratereje és természetesen veleszületett zseniális tehetsége pótolta tehát azt, amit másoknak mesteri vezetést ad. Amivé lett, azt kizárólag önmagának köszönhet.

Második budapesti tartózkodásának, tehát huszokilencedik és harmincadik évének termékei már az önállóan feltörekvő zeneköltő szárnybontását mutatják. Szellemi fejlődése más tekintetben is hathatós lökést kapott Budapesten. Nyilvános szerzői hangversenyének jövedelme egy szerencsés véletlen kiaknázására adott módot. Válogatott művekből összeállított könyvtárt vehetett meg olcsó pénzért egy árverésen. Gondosan és ízléssel gyarapította tovább is könyvtárát, melynek az volt a kiváltsága, hogy birtokosa minden egyes kötetet alaposan, sokat ismételten elolvasott. Ennek köszönhet nemcsak irodalmi műveltségét, hanem írói készségét is, mert Goldmark később több éven át egy bécsi lapnak megbecsült zenereferense volt; levelei és Emlékezései pedig egy előkelő gondolkozású és finom ízlésű írói egyéniséget tárnak fel.

Pesti évei alatt bizonyára nagy zenei műveltség alakult ki bensejében, de kívülről semmiféle serkentést sem kapott, mert Pesten a Bach-korszak alatt alig volt zenei élet. A fejlődő zenésznek szüksége van művészi légkörre, amelyből levegőt szív. Ez hiányzott Goldmarknak; érezte, hogy itt nem nőhet tovább.

Visszatért tehát Bécsbe, hol viszont pezsgő zenei élet hullámozott s ahol epedve várta egy régibb tanítványa, hogy folytassa vele zongoratanulmányait. A budapesti születésű *Bettelheim Karola* volt ez, Goldmarknak később sok tekintetben serkentő múzsája. Mert ez a nő már 1861-ben, tizenhat éves korában a bécsi opera egyik csillaga lett s bár csak hat évig maradt a tagja, mert egy gazdag gyáriparosnak és parlamenti képviselőnek nejeként visszavonult, azonban jótékony hangversenyeken tevékeny részt vett, főleg, ha Goldmark kamara- és zongoraműveit mutatta be, vagy Goldmark dalaival ragadta el hallgatóságát. Ő és családja gondoskodott arról, hogy a mesternek elég tanítványa legyen (néha sok is volt), s így Goldmark, aki mindig egyszerűen élt, ment volt anyagi gondoktól. A legnagyobb hévvel szívta magába az operai, a filharmonikus, a kamarai és egyéb zenei élményeket. Egy fiatal társaságnak is megbecsült tagja lett, hol művészek, írók, tudósok eleven és alapos vitái nagy hatással voltak reá. Itt hallgatta *Popper Lynkeus* társadalmi eszméit, a bécsi egyetem későbbi nagy fizikusának, az akkor még egyetemi magántanárának, *Mach Ernő*nek filozófiai és hangtani fejtegetéseit és más elmemozdító gondolatokat. Mach Ernő hívta fel figyelmét *Kalidasza* szanszkrit költő *Sakuntala* című drámájára is, mely Goldmarkot két év múlva arra serkentette, hogy megírja első hatalmas nyitányát, a *Sakuntalát*.

Életének aprólékos részleteivel nem foglalkozom tovább; a kifejlett férfiúban a művész és a zeneköltő sajátos jellege érdekel bennünket. De egy epizódra mégis ki kell térnem, mert összefügg azzal a kérdéssel, volt-e Goldmarkban magyar érzés, érezte-e magát magyarnak?

1862-ben vagy harminc énekért rajongó bécsi fiatalember „Eintracht“ nevű dalos kört szervezett és Goldmarkot kérte fel karnagyának. E minőségben írta Goldmark megható kórusait és nagy kedve telt a lelkes fiatal karban, mely egyszer Händel Halleluja-dalát előadva, hevében annyira avanszált, hogy Goldmark csakhamar nem előttük, hanem mögöttük állott. 1867-ben e karral egy úgynevezett „Bundesgesangsfest“-re rándult ki Wiener-Neustadtba, vasuton kétóránnyira Németkeresztúrtól. Tizennyolc éve nem látta kedves faluját, ahol szülei már sírjukban pihentek, s heves honvágyában otthagyt a énekkarát, hadd énekeljen nélküle „bundesfest“ a többi karokkal, s fölkereste boldog gyermekkorának tanyáját. Belép a házba, a szobába, hol szüleivel és testvéreivel élt, játszott és bohóskodott. Egy asszony, gyermekével a karján, kérdi, hogy mi a kívánsága. De felelet helyett könnyek omolnak Goldmark szemeiből; nem tud szóhoz jutni; kisiet a mezőre; leomlik a fűbe és zokog, mint egy kis gyermek.

„*Magyar lapok* — írja Goldmark nyolcvannégy éves korában — gyakran megvonják tőlem a jogot, hogy magyarnak érezzem magam; nem hiszek hazafias érzésemben, mert oly régóta élek idegen földön és már nem tudok magyarul. Nos, én hatvanhét év óta lakom felváltva Bécsben és Gmundenben; zenetudományt és művészetet német forrásokból szívtam, s e tekintetben a németekhez tartozom. Meg is becsülöm új otthonomat fejlődésében és virulásában; neki vagyok adósa azért, hogy jelentős valaki vagyok. De mindez nem irtotta ki mélyen gyökerező, erős hazaszeretemet. Kiaszott és elcsontosodott lehet az a szív, melynek nem drága a rög, hol bölcsője ringott, és nem drágák boldog gyermekkorának édes emlékei. Ez értelemben hazámhoz mindvégig hű maradtam.“

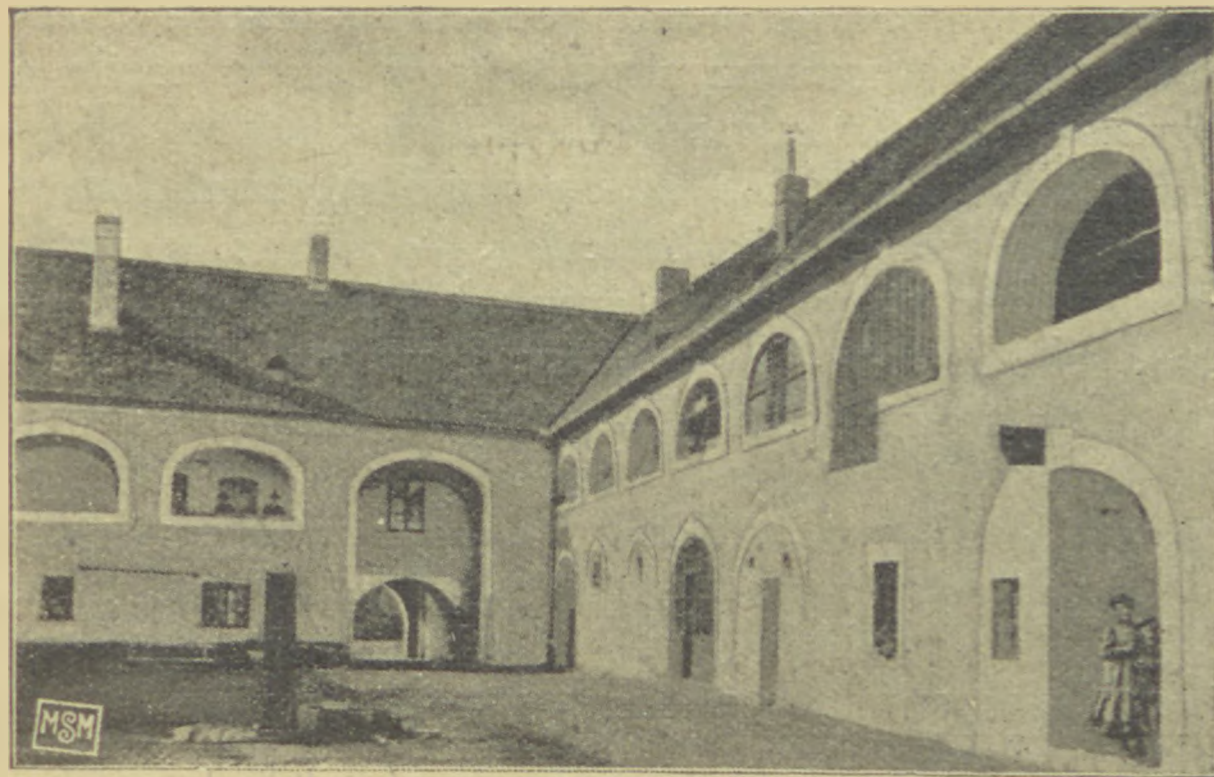
És itt fölvetem a kérdést: ha joggal megköveteljük honfitársainktól a hazához való hűséget, nem köteles-e a honi társadalom is megfigyelni *nagytehetségű* tagjának működését, nem köteles-e őt támogatni eszméiben, hogy ezek életre keljenek? Hisz az okos kultúrpolitika, a művészetpolitika szinte megköveteli, hogy a lángészt támogassa, mert a legnagyobb hasznát ebből a nemzet látja; övé a későbbi dicsőség is. Helyesen tette a magyar kormány, hogy 1874-ben a Zeneművészeti Főiskola megszervezésekor Liszt Ferencet tette meg igazgatóvá és évenként legalább négy hónapra Budapesthez kötötte. Goldmark ekkor még nem volt az a tekintély, akit szintén ide kellett volna hívni és nem vehetjük zokon, hogy honi erői hiányában Volkmann Róbert és Koessler János

lett e főiskola tanára. *De Volkmann halálakor, 1883-ban, már európai nagyság volt Goldmark a zene terén, s nagy kár volt őt meg nem hívni;* lelke megtelt volna a mi fejlődő zenei életünk benyomásaitól, s ő, aki sokszor keresett honi tárgyat operaszövegül, sőt később Madách „Ember tragédiájá”-ból szeretett volna alkalmas szövegkönyvet kapni, kétségkívül becses kincsekkel gazdagította volna a magyar zenét.

De térjünk át Goldmark életének legnagyobb eseményéhez, a *Sába királynője* megalkotásához.

Szerencsés véletlen, melyben Bettelheim Karolának is volt része, röppentette ki az eszmét. A hatvanas évek közepe táján egy műkereskedő kirakatában látott a bécsi opera főrendezője egy francia festőtől kiállított képet, mely Sába királynőjét ábrázolta. Midőn másnap Karola anyja leányáért jött a próbához, a főrendező e szavakkal fordult hozzá: „Micsoda leányzó az ön gyermeke! Milyen arc! *Valósággal Sába királynője!*” E feltűnő hasonlóságról beszélt az ebédnél Goldmarknak a nagyműveltségű anyja, ki a bibliában is nagyon járatos volt és eleven képzelettel adta elő a Királyok könyve alapján Salamon király találkozását Sába királynőjével. Tudta, hogy a Sakuntala-nyitány szerzője régóta keres bibliai tárgyú operaszöveget; ezért melegen ajánlotta e témát figyelmébe. Goldmarkot megragadta e gondolat, két éven át buzgón bujta a bibliát és annyira belemerült a tárgyba, hogy maga vetette papírra az opera vázlatát, sőt az első két felvonásnak a szcenáriumát is. 1865-ben találkozott Goldmarkkal a Sakuntala első előadása után a költő *Mosenthal Hermann*, már több operalibrettónak a szerzője, s elragadtatva a nyitány keleti színpompájától és ragyogó hangszerelésétől, megkérdezte, vajjon nem volna-e kedve operát írni, s az örömmel teli igenlő válasz után Goldmark átadta eddigi tervezetét, melyet Mosenthal fel is használt. 1866-tól 1872-ig dolgozott Goldmark az opera szövegének megzenésítésén, nagyobbbrészt csak nyáron, a szabad természet ölében, amikor nem kellett zongoraórákat adnia. Ez az első opera volt hivatva arra, hogy hírnevét szétvigye mindenfelé; ezért dolgozott is rajta nagy lelkeséggel és gondossággal. De már a művésznek gyakran az a sorsa, hogy valósággal mártíriumot kell szenvednie azon akadályok leküzdésekor, melyeket vele szemben igazgatóság, kritikusok és kartársak állítanak, mielőtt a mű előadásra kerül. Három évig állt vele szemben Herbeck, az igazgató, Hanslick és Speidel, a mindenható kritikusok, akik haragudtak, hogy Wagner Richard irányának értékét Goldmark elfogulatlanul elismerte, bár sohasem követte. Szinte elképzelhetetlen volt, hogy az opera Bécsben valaha színrekerüljön, hisz az igazgató csak Hauslich és Speidel szavára hallgatott.

De segítségére jött Goldmarknak három előkelő lélek — érdekes, hogy mind a három magyar volt és Bécsben mind a három nagy tekintély. Egy

Goldmark szülőháza Keszthelyen Geburtshaus Goldmarks

nagyszabású jótékonycélú hangverseny alkalmával Herbeck megengedte, hogy a zenekar a Sába királynője I. felvonásának bevonulási indulóját a kísérő énekkel előadja. A hangverseny fővonzóereje különben *Liszt Ferenc* volt, aki harminc év óta nem zongorázott Bécsben nyilvánosan. A forró hangulatban előadott Goldmark-szám frenetikus hatást tett; Liszt, ez a páratlan művész, de époly páratlan jó lélek, mely nem érzett soha irigységet s legnagyobb öröme volt, ha új tehetséget támogathatott, a dobogóra szaladt és a közönség előtt átölelte eddig ismeretlen honfitársát. S ott volt a közönség első sorában az ideális gavallérnak és vakmerő huszárezredesnek, gróf Sándor Mórícznak leánya, Bécs legszellemesebb és legtemperamentumosabb asszonya, *Metternich Paula hercegnő*. Mikor Liszt Ferentől megtudta a Sába körül folyó intrikákat, addig járt nyakára a császári főudvarmesternek, aki az opera főfelügyelője volt, míg ez a tényálláson felbőszülve, odaizent az igazgatónak, ha nem adatja elő a dalművet, „kitekeri a nyakát”. Herbeck nem ijedt meg a fenyegetéstől; mire Metternich Paula fölkereste *Andrássy Gyula* gróf külügyminisztert, s ennek egy szava elég volt arra, hogy az igazgató nyaka épségben maradjon és az opera 1875 március 13-án színrekerüljön, olyan sikert aratva, aminőt Bécs már régóta nem látott és oly rég hiába óhajtott.

Negyvenöt éves volt a mester, mikor e legnagyobb mesterműve világhódító útjára indult, a férfikor delének időpontján. Amit eddig írt, egy-egy lépcső volt művészetének teljesedéséhez; ami utána következett, egy-egy gyökérszállal kapcsolódik hozzá.

Egy teljesen kivételes eset az opera történetében, hogy az első kísérlet, az első föllendülés ily győzelmet arasson. Ez csak oly zeneköltőnek sikerülhet, ki teljesen a maga eszméivel van eltelve, s akiben erős drámai szenvedelem sajátos teremtmény fantáziával párosul. Az Oriens hevét és színpompáját Verdi kivételével senki más nem árasztotta oly bőségesen az opera színpadjára, mint Goldmark.

De míg *Aida* Verdi műveinek hosszú sorozatában majdnem az utolsó nagy siker, tehát a zeneköltő alkalmazkodó tehetségének hosszú fejlődése után keletkezett, addig a *Sába* hasonlíthatatlanul talajba gyökerezettebb, — hiszen a zsidó énektől hangos apai ház ritmusait Goldmark sohasem feledhette — bár hangsúlyoznom kell, hogy egyetlen ismeretes zsidó dalmotívumot sem használ fel benne. Ez a zene olyan, mint egy dús növényzet, amilyen csak a Keletnek fénytől sugárzó ege alatt nő; természetes exotikus illatot áraszt, mint a Jordán-partvidék vérvörös rózsája.

Verdi csodálatos autosuggestióval élte be magát a fáraók memfiszi palotájába; Goldmark a fajrokon szabadságával és biztosságával mozog Salamon király termeiben és kertjében. Innen a Sába-zene üdesége és közvetlensége, mert a zeneköltő lelkéből lelkedzett, legbensőbb érzése mélyen és tisztán árad ki belőle.

Ez az opera tárta fel a kaput az ázsiai zenének; ennek az operának sikeréből tanult a francia Delibes, majd később az olasz Puccini is. De ami Sábanak a sajátlagos veretet adja, az nemcsak a keleti hangulat és a kolorit színpompája; hozzátartozik a szélesen kiáradó dallamosság, a forrón fellángoló szenvedély és a szelid érzés különös vegyülete, a mesteri tökéletesség, mellyel álmodozó hangulatot és izzó erotikát kiszinez. Teljesen egyéni Goldmark-stilus a kifejezésnek minden legkisebb részlete, változatos harmoniájának minden szellemes fordulata. E mesteri vonások megnyilatkoznak különösen az opera legdrámaibb részletében, a III. felvonás templomi jelenetében, hol a papi átkot viharos kar-stretta zúdítja Assad fejére, majd e zajos részlet nemes ellentétében, a hatalmas septettben, a polyphon felépítés e remekművében. Azután jönnek a lírai gyöngyök: Szulamit szűzies, bájosan felviruló menyasszony-dalai, Assad csodálatos félhomályba merült elbeszélése, az érzéki mámorral telített kerti jelenet, az I. felvonásban a bevonulási induló, a IV. felvonás változatos balletzenéje. — De ezek mind csak kiemelkedő momentumok a fenséges szépségben, a találó jellemzésben, melyek Goldmark első drámai művét csodálatos magasságú hegycsúcsra viszik fel. Többi operája is kiemelkedő csúcshoz vezet, újra meg újra meglepő kilátási pontokat nyújt, de valamennyi csak föltekint és nem ér fel a Sába-magaslathoz.

Nem is foglakozom itt velük, csak felsorolásukkal kapcsolatban fűzök hozzájuk egy-két megjegyzést. A közönség lelkesedésével szemben a kritika hevesen támadta a Sába szerzőjét. Az előkelő konzervatívok megriadtak a szokatlan zenekari pompától és merész újításaitól; Goldmarkot dissonanc-királynak gúnyolták. A Wagner-hívek viszont iszonyodtak a keleti hangulattól, nem is tartották képesnek Goldmarkot arra, hogy úgynevezett „európai ízlésű“ operát teremtsen. Elhallgatott e vád, midőn ő Merlinnel a „nyugati

irányzat“ útjára tért. E műve bizonyára hódolati adót jelez Wagner Richarddal szemben, el is némította a kétkedőket; azonban Goldmark a zenedráma túlzásait nem tette magáévá; meggyőződéssel állította a zenekar uralmával szembe a dalmelódiát, az együttest, a kart, a régi opera lényeges elemeit.

Többi operája is egy-egy hódolat kedves költői: Dickens, Homeros, Goethe és Shakespeare szelleme előtt. Bármily fogyatékos is a *Házitücsök* szövege, mégis kisugárzik belőle Dickens költészete, s ezt ragyogó keretbe foglalja Goldmark meleg szíve. A világ felfigyelt, hogy mily könnyed szabadsággal üti meg a víg opera hangját, s mily gráciával illeszkedik a népies formákba. Ez a dalmű volt Goldmark második nagysikerű műve; ha nálunk nem is, külföldön gyakran hozzák színre.

Goldmark, épúgy, mint Beethoven, szerette Homerost; a *Hadifogoly* című műve Achilles rabnőjére, Briseisre céloz. Már hetven éves volt a zeneköltő, midőn e művében a klasszikus világba vonult; fenségesnek, de hidegnek találták. Szintúgy nem volt szinpadi sikere, sok szépsége mellett a *Berlichingeni Götznek*, melyet Goldmark Budapesten hozott először színre. A már hetvennyolc éves zeneköltő tehetségének próbaköve a *Téli rege* volt. Az öregedő Shakespeare e szelid regejátéka, mely az élet disszonanciáit csodálatos harmoniában oldja fel, nagyon illett az aggastyán Goldmarkhoz, aki minden érzelmi és elégiai vonást nagy szeretettel domborított ki, s bennök a kibékülésnek és a megdicsőülésnek lágy akkordjait tette utolsó operája alaphangjává. Goldmark *Téli regé*-je maga is bájos regét ábrázol a zeneköltő életének aggkorából.

De Goldmark nemcsak a színpadot, — a hangversenytermeket is megajándékozta varázslatos költészetével. A modern idők nagy zenészei közt ép universalitásával emelkedett előkelő rangra. A hatásos drámának, a mély érzelmű dalnak s az abszolút zenének így egyik legjelentékenyebb képviselője.

Az abszolút zene területén alig van műfaj, melyet ne gazdagított volna a változó napi ízlésen túl magasan kiemelkedő és egyéni jellegű művekkel. Az alkotás e változatosságával messze felülmúlja leghíresebb kortársait, így Wagner Richardot, kinek hatalmas génusza kizárólag a zenedrámaiban gyökeredzik, így Brahms és Brucknert, a tiszta instrumentális zene továbbfejlesztőit. Goldmark e nemű alkotásaiban Brahmsnak klasszikus iránya és másoknak romantikus jellege egészen sajátos és érdekes vegyületté olvad össze. Bajos volna Goldmark idetartozó műveinek sorozatát előszámlálni, s csak a legkiválóbbakra szorítkozom.

Hét nyitánya van; valamennyiben lüktető élet, ragyogó színezet, plasztikus kifejezés, tündöklő szellem nyilvánul. Sokan az első, *Sakuntalát* találják a legkiválóbbnak; én a *Tavaszi nyi-*

tányt élvezem leginkább. A természet ébredését, erdő, mező zsongását, a lélek elandalódását a tavaszi gyönyörben, nem tudta szebben kifejezni senki. Romantikus Es-dur szimfóniája mellett szimfóniának mondhatjuk *Falusi lakodalom* című zeneképsorozatát is, melyet bátran Beethoven pastoráléja mellé állíthatunk. Brahms becsülését és hűséges társaságát ezzel a művével szerezte meg Goldmark. Ki kell továbbá emelnem A-dur hegedűversenyét, melynek mind a három tétele egy-egy zenei drágagyöngy, főleg, ha szépségét tökéletes hegedűjáték ragyogtatja. Igen sok kamaraműve van, trió, quartett, quintett; az újabbkori kamarazenének talán legszebb darabja a zongoraötös, melyben az egyes hangszerek felváltva és együttesen szólaltatják meg Goldmark álmodozó és vidám génuszát.

A művész életestje szerencsésen alakult. — A sors, mely hozzá ifjú éveiben nyomorúságos társul szegődött, később barátságos arcot öltött, s megengedte neki, hogy fényes dicsőség övezze ősz fejét. A mindenünnen feléje áradó tisztelet babérral árasztotta el, s ezt ő méltósággal hordta, mert nemcsak nagy művész, hanem előkelő és tiszta karakter volt. Jogos önérzet töltötte el, de ezzel egyszersmind valódi és mély szerénység párosult, oly férfiak vonása, akik igazán jelentősek. A zenei élet irigykedő csatáitól mindig távol állott; pártja sohasem volt, s a zenehőrosz-csinálók üzelvei számára nem volt sohasem otthon.

Ellenben tele volt jóssággal és szives-örömezt támogatta az ifjú tehetségeket, ami Goethe szavai szerint az öregség megújuló ifjúsága.

Jó régen volt, hogy egy *katholikus pappal*, egyszersmind kiváló zeneköltővel Goldmarkról beszélgettem. *Felsoroltuk a nagy zsidó operaszerzőket*, Halévyt és ennek vejét, Bizet-t, szintúgy *Meyerbeert* és megállapítottuk, hogy műveikben zsidó jellegű ritmusok nem találhatók, pedig például Halévy zsidó tárgyú operát is írt. A lelkes prelátus szava szerint Goldmark mutatta meg a világnak, hogyan kell művészileg, elbűvölő varázslatossággal *héberül* zenélni és énekelni.

Valóban, ez a vonás is egyike ama lelki sajátosságoknak, melyek Goldmark művészi nagyságát alkotják. *Megérdemli érte, hogy képzeletünkben a mi bibliai hárfás és énekes Dávid királyunk trónjához legközelebb álljon.*

Aldassék ezért mindenha dicső emlékezte.

Ha a vallásos zsidóság csak olyan messiáshitet ismer, melyből hiányzik az érzés, a nagyság és a mozgató erő, mert a megváltást nem tekinti egyúttal isteni jutalomnak a hűségért és önmegszentelésért, ha vallásos zsidóság számára a messiás csupán közömbös eshetőséggé vált, akkor tudatára kell ébreszteni, hogy téved és vétkezik, fel kell rázni forró, termékeny messiásvágyra, arra az öröms biztonságra, hogy kiérdemelheti saját maga számára a messiást.

Nathan Birnbaum „Gottes Volk” című művéből.

Uriel Birnbaum (Wien): Mózes széttöri a kőtáblákat

Uriel Birnbaum: Isten háborúja*)

Betelt az idő, s jött a háború,
és jött az Ur üvöltő fergetegben —
Elfödtem arcom, lelkem szomorú,
és térdre hullva féltem és remegtem:

Hogy ne lássam, ha elvonul felettem,
meg ne vakítson az Ur sugara.
S lehelletétől megparázlott testem,
amint pusztítva száguldott tova:

Térdre nyögözve vártam, tétova,
tűnő napok és hetek elmúlását...
Majd lassan feltekintettem oda,
s szemeim a hívó csatákat látták:

S láttam Isten mélységét vérpárán át,
s a mélység felett Isten glóriáját!

Fordította: G. Gerő László.

*) Uriel Birnbaum, költő és festőművész, született 1894-ben Wienben, legfiatalabb fia Nathan Birnbaumnak. 14-éves korában írja és rajzolja első műveit. 1916-ban gyűjteményes kiállítást rendez. 1917-ben a harctéren megsebesült és elvesztette lábait. Ciklikus képsorozatai közül említendő: „Buch Daniel” (1916), „Wesen von anderen Sternen”, „Der Abenteurer”, „Die Gebäude”, „Totentanz” (1917), „Der Seelenspiegel”, „Kaiser und Architekt”, „Moses” (1912—23), „Jóna” és „Weltuntergang”.

Vitéz Kary Béla: Gondolatok és élmények Goethe körül

A Magyar Goethe Társaság 1930 február 27-iki ülésén tartott felolvasásából.

A Goethe-Társaság felkérésére vitéz Kary Béla altábornagy, a „*Nach Rom*“ c. drámai költemény szerzője, igen érdekes és értékes felolvasást tartott Goethehez fűződő élményeiről, amelyek folyamán kitűnt, hogy Goethe nemcsak irodalmi és filozófiai elgondolásainál inspirálta, hanem akkor is, amikor mint a császár és király katonai irodájának helyettes főnöke vezette az ügyeket a Hofburgban és a torlódtó történeti események közepette a költő leszűrt bölcs élettapasztalatai mutatkoztak a legjobb irányítónak. Vitéz Kary Béla tanulságosan tárta fel Goethenek a vallásról és az istenfogalomról szóló világnézetét, mely magas etikai értékű pozitívumokat tartalmaz. — Kérésünkre a szerző szíves volt felolvasásának bevezető részét, a trencsényi zsidó elemi iskola életét festő bájos kultúrképet, átengedni a *Múlt és Jövő* számára.

Mikor Arany János 1882 októberében meghalt, én a trencsényi zsidó elemi iskolának második osztályába jártam. Trencsénben abban az időben a többi elemi iskolában a tanítási nyelv tót volt s bár tótul jól tudtam és tudok ma is, édesanyám engem — hasonlóan a többi keresztény uri család gyermekeihez — a zsidó iskolába járatott és csak a hittanórákra jártunk át a katolikus elemi iskolába. A zsidó hitoktatási órák a többi óra közé voltak ékelve s mivel a mi lakásunk az iskolától meglehetősen távol esett s édesanyám nem tűrte, hogy ez alatt az óra alatt szerteszéjjel csatangoljak, bizony a zsidó vallástani órák alatt én is föltettem a kalapot, tanultam héberül és a többi fiúval együtt fújtam a bibliának német-héber szövegét kórusban.

Berésisz	Am Anfange
bara	erschuf
Elohim	Gott
Eth hasomájim	den Himmel

és így tovább, sőt néha „gój“ fiú létemre meg kellett a rossz héber tanulókat szégyenítenem az írásban, olvasásban.

Tanítóim igen derék, jóra való emberek voltak, akiktől igazán csak a legszebb és legnemesebb dolgokat tanultuk s akik főleg hazafias szellemre és az élet mindenféle gyakorlati irányaira fektették a fősúlyt a vegyesen magyar-német előadásokon.

Szóval Arany halálának gyászünnepélye volt. Munk Béla igazgató igen lelkes irodalombarát volt. Emelkedett szellemű beszédet mondott. Elmondotta, hogy leáldozott a magyar irodalom ragyogó napja, mert meghalt Arany János, aki magában egyesítette Goethe kontemplatív szellemét — akkor persze fogalmam sem volt, hogy a „kontemplatív“ szó mit jelent — és Schiller költői lendületét.

Több programszám keretében nekem kellő segítség mellett el kellett szavalnom Petőfi „Jöven-

dölés“ című költeményét. S amikor az utolsó versszakhoz értem:

„Anyám az álmok nem hazudnak,
Takarjon bár a szemfödél
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám soká örökön él!“

Munk bácsi hozzáfűzte, hogy ez a vers jellemzően vonatkozik minden nagy költőre, mert amíg magyar lesz e földön, a Petőfié mellett élni fog Arany neve is, amint örökké él egy Goethe, egy Schiller, egy Shakespeare neve is.

Ez alkalommal szóval többször hallottam Goethe nevét, de engem — hogy őszintén beszéljek — csak a „kontemplatív“ szó miatt érdekelt, amelynek jelentőségét kilenc évvel idősebb testvérbátyámtól siettem megkérdezni. A következő alkalom, — bár csak egy egyszerű s azóta régesrég elcsépelt viccel függött össze — már mélyebb nyomokat hagyott és indítékul szolgált arra, hogy Goethe műveit olvasgatni kezdtem.

Talán a negyedik elemibe jártam, amikor egy alkalommal az iskola udvarán játszottunk s én egy kis pihenőre odaálltam az iskola falához, közel ahhoz a helyhez, ahol két tanítóm, Fried és Kürz beszélgettek. A beszélgetés németül folyt, mert Fried bácsi bizony már öreg ember volt s csak nehezen kezelte a magyar nyelvet. Kürz azt mondta: „*Kennst du den neuesten Witz über den Erlkönig von Goethe?*“ Fried: „*Erlkönig von Goethe? Den Vers sogar auswendig, aber den Witz nicht. Lass hören!*“

Kürz: Ein polnischen Jud hörte eine Erlkönig Deklamation an. Er hörte: „*Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?*“ ... Seh der an da! ... jetzt fragt er. „*Es ist der Vater mit seinem Kind!*“ Sagt er! Nu, der Chammer, was fragt er, wenn er weiss?

Szóval most hallottam másodszor Goethéről. Érdekelni kezdett az Erlkönig esete, mert a „Nacht und Wind“ mögött valami kalandos históriát sejtettem. Bátyám könyvtárában megtaláltam Goethe műveit, kiböngésztem az Erlköniget, amely nagyon megtetszett nekem s azóta azután sok mindenfélét — azonban persze minden terv és rendszer nélkül — olvasgattam Goethe művei közül. S így Goethe nyomán, különösen a „Zahme Xenien“ alapján magam is elkezdtem válogatott ostoba bölcsességeket firkálni, amelyek keretében, természetesen az én szűk keretek közé szorított kis életem mindenféle eseményeiből igyekeztem a konkluziókat levonni s amelyek közül azonban egy sem maradt meg az ámuló utókor számára. Már tizenöt éves voltam, amikor mint a Ludovika Akadémia növendéke Goethe közismert „*Vom Vater hab ich die Statur*“ etc. alapján én magam

is csináltam egy verset, amely körülbelül a következőképp hangzott:

*Ich bin geboren in Trentschin,
Inmitten der Slovaken,
Darum lebt dieses Volkes Sinn
In mir und meinen Sachen.
Mein Vater stammt von Széklerland,
Mein Mütterchen aus Polen,
Mein Ahnl ward dort Graf genannt
Doch ist draus nichts zu holen.
Die Tante eine Welsche ist,
Die Grossmutter Slovakin,
Urahn! Deutscher, wie ihr wisst,
Urgrossmutter Walachin.
Und such' ich weiter, finde ich
In meiner Ahnenreihe
Franzosen, und es zeigen sich
Tartaren wohl auch dreie.
Aus dem Gemisch, das man da schaut
Was soll denn aus mir werden?
Ich bin Magyare! ruf' ich laut, —
So lang ich leb' auf Erden!*

Nyilt levél dr. Patai Józsefhez

Mélyen tisztelt Főszerkesztő úr!
Mesterünk!

A *Mult és Jövő* májusi számában Székely Béla „Írók és írárok” című cikke ad alkalmat arra, hogy ezt a levelet, aminek az elgondolása a *Mult és Jövő* Hameiri-bankettje óta érik bennem, megírjam.

A cikk utolsó mondata ez: „Dr. Patai József *Herzl Tivadar életrajza és Avigdor Hameiri szindarabja között visz el a zsidóság útja.*”

Igy látom én is. De így szeretném láttatni minden jövő generációkkal, egy hatalmas, megmaradó közös, nagy alkotásban, amely bennünket, zsidó írókat, akik ezt az utat járhatóvá taposni segítünk, ezen az úton az öröklét, a halhatatlanság felé visz.

Hameiri beszéde a *Mult és Jövő* februári bankettjén revelációszerű, mélységes élmény volt. Kimondta Hameiri, amit érez, lehetetlen, hogy meg ne érezzem minden zsidó író, aki be van börtönözve anyanyelvének szűkkörű lehetőségeibe.

Hameiri beszélt akkor a *Rambam*-ról, akinek arabul írt munkája is csak héber fordításban maradt ránk. S az arab-spanyol irodalmi fénykor zsidó íróinak a költészetéből is csak az nem enyészett el a feledésbe nyomtalanul, amit héberül írtak vagy héberre lefordítottak.

Nem kellünk mi, bizony, másnak, csak magunknak. S csak az ősi nyelven maradandó a szavunk. Itt van napjainkban a *Kiss József* példája, aki életének minden erejével szülőhazánk közösségének a céljaiért dolgozott és ebben az érzésben oldódott fel igazán. S a ma használatos irodalomtörténet, mint zsidó és bomlasztó szellemű író említ,

aki dekadenciájával egy egész költőgenerációt fertőzött meg. Elismeri tehát, hogy valamit tett és valaki volt, de az olvasmányok között nem hozza még az izzóan hazafias ódát „A naphoz” sem. Bizonyosra veszem, hogy rajta is beteljesedik majd Hameirinek az a megállapítása, hogy elvész az utókor számára az a zsidó munka, ami nem héberül marad fenn.

Mennyivel inkább beteljesülhet ez rajtunk, akik magyarul magyar zsidó életet örökítünk s a mondanivalónkra igazán csak népünk figyel. Elvészünk, bizony, nyomtalanul a semmibe veszünk és nem marad nyoma annak a speciálisan magyar zsidó életnek sem, amit pedig följegyezni akarunk, — ha...

ha nem segít rajtunk, — oh, patétikus ezt így kimondani, de szomorúan igaz, — rajtunk, kiveszésre, elmulásra ítéltéken, Ön, mi Mesterünk valóban.

Igen, csak ez lehet az út az élethez, az lesz örök szent nyelvünkön örök életre születésünk útja, ami kettejük, Ön és Hameiri között vezet.

Az elgondolás ez:

Dr. Patai József összehozza egyrészt a héber műfordítók körét Hameirivel, mint vezetővel az élen, másrészt összehozza egy társaságba vagy kiadóvállalatba a héber irodalom barátait, akik a fordítók munkáját kiadáshoz, megjelenéshez segítik. Tudom, hogy ez a nehezebben megvalósítható rész. És ezért hiszem, hogy ezt csak Ön tudja megtenni, aki a *Mult és Jövővel* nemcsak írókat nevelt, de hatalmas olvasótáborra is. És Ön, Mesterünk, azon a csúcson van, ahova mindenki felfigyel.

Emelje fel a szavát értünk, azok előtt, akiknek a szívében a zsidóság megmentéséért hevülő szívében az áldozatkészség is lobog. Akik tudják, mi az: „irtassék ki a neve!” és tudják, ha a mi nevünk kiirtatik, velünk, írásainkkal és írásainkban elmúlik az ő emlékü is, az a sok szépség, ami ebben a speciálisan magyar zsidó légkörben megvan s amit a héberre fordítás útján az egész zsidó közösséggel érzékeltetni szeretnénk.

Talán jön idő, mikor ennek a kiadóvállalatnak vagy társaságnak az alapítótársági levele nemesi oklevélnek számít mindenki szemével nézve, nemcsak a mienkkel.

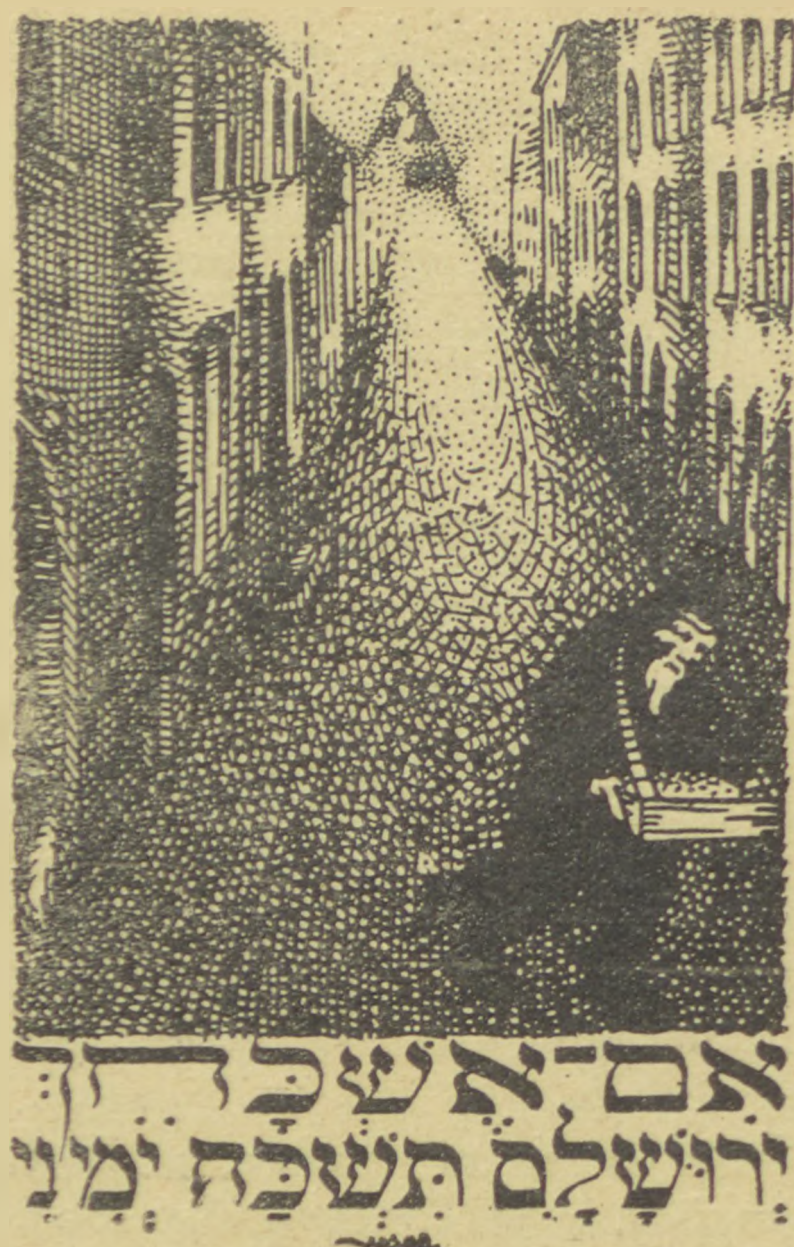
Engedjen hinnem ebben, bíznom Önben, remélnem a sikerben és zsidó irodalmunknak héber nyelven való örök életre feltámadásában.

Főszerkesztő úrnak

igazán híve

F. Fürth Margit.

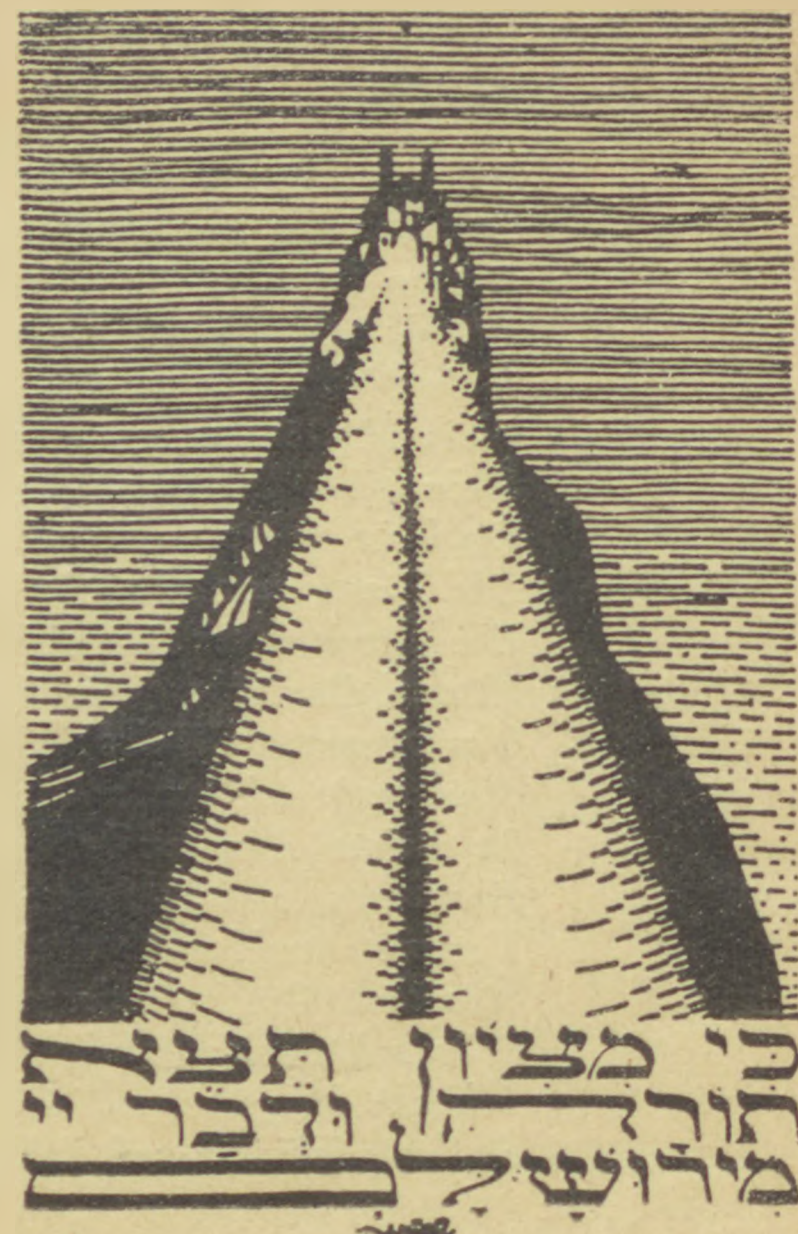
A „Nyilt levél”-re érdemleges választ csak akkor adhatunk, ha Hameiri visszatér szlovenszkoói és erdélyi felolvasó-turnéjáról és vele együtt beszéljük meg a fölvetett értékes eszme kivitelének módját és lehetőségeit.
(Szerk.)

„Látomás Jeruzsálemről“
Zeichnungen von Uriel Birnbaum

„Ne mondd hogy ifjú vagyok,
hanem ahová küldelek, menj!“

„Mert Cionból indul ki a Tan“
Uriel Birnbaum rajzai

H. Jévin (Jeruzsálem): A kiáltás*)

A béke életét élte V... városa. Közel feküdt a német határhoz. Minden tavasszal tutajok özönlötték el a folyó kékjét, tutajok, melyek mozogtak és mégis alig mozdultak helyükről, — útjuk célja a poroszországi Memel volt; minden hétfőn és csütörtökön megtelt a piac tyúkokkal, tojásokkal és báránybundás parasztokkal, akik jöttek, hogy ellássák az emberek szükségleteit; és minden nyár végén kiürültek a város kaszárnyái, az utcákon katonák vonultak, porosan, fáradtan a nyári gyakorlatoktól, a fiúk összegyűltek minden utcából, hogy megbámulják őket és utánuk menjenek a dobolás ritmusára, azzal a kemény katonai lépéssel.

Mindez meg volt határozva és nem változhatott, mint ahogy a napnak mindig keleten kell kelnie és mint ahogy mindig ugyanabban az időben lékeltek meg a jeget a folyó egész szélteben mindenütt.

Jött a háború.

Hirtelen megmozdultak a népek határai; az ember fiai újra harcoltak a földért, perlekedtek egyik a másikkal a föld terméséért és a benne rejlő kincsekért. Csapatok vonultak ide, oda: fehérbőrű németek, rézbőrű doni kozákok, ferde-

szemű szibériaiak, az ember legjobbjai, messzi földek által kitermeltek vonultak itt át, vezettette, mint juhnyájak, port verve fel útjukban, hogy meghaljanak a város körül.

Az embereknek, akik itt elvonultak, sok pénzük volt; szinte számolás nélkül szórták. Cigarettaért, egy kis pálinkáért szívesen adták oda mindenüket, mielőtt elmentek oda, nyár végén, a jeges mezőkre, melyek elnyelték mindnyájukat.

Ekkor kimentek V... emberei, hogy kereskedjenek velük, kibővítették üzleteiket. Akinék csak volt Isten a szívében, kiment, hogy pálinkát főzzön nekik, vagy ellássa őket valami tiltott áruval — és gyűjtötték a pénzt, amely bő áradatként folyt itt az összes messzi földekről.

Pénz!

Nem törődtek a sereg vezéreivel, a durva orosz tisztekkel, a vastag német parancsnokokkal, akik megfenyítették, botokkal verték őket; nem törődtek a katonákkal, akik annyiszor elraboltak tőlük mindent.

Sok pénz volt itt. És ők szerették a pénzt, gyűjtötték és nagy szeretettel számolgatták éjszánként az üzletzárás után. A pénz kárpótolta őket mindenért; nem volt földjük, — megvették a termését pénzért, nem volt szabadság, — pénzért megválthatták magukat minden durva rendőrtől, minden önkényes hatalomtól. És ezzel, ezzel a pénzzel megváltották fiaik életét, hogy ne kelljen ott rothadni az árkokban, az embernyájak között, amelyek tapostak szüntelenül, nappal és éjjel, keresztül a városon.

*) H. Jévin, a jeruzsálemi *Doar Hajom* című napilap szerkesztője, általánosan ismert és elismert héber író. Az itt közölt részlet egy fejezet legújabb könyvéből: „Bemazal Maadim“ (A Mars csillag jegyében), Achduth-kiadás, Tel-Aviv, 5688.

2.

Közeledett a háború vége.

V...-be, amely a németek által volt megszállva, hírek érkeztek, hogy Oroszországban megbukott a cár, családját kivégezték és a terekre felhúzták a vörös lobogót.

Oroszország mezőin a megváltó lépked; mezitláb lépked, hóviharokat csittít, szalmatető házak és puszták erdők között, a világ megváltója...

Ekkor V... lakói felébredtek éjjel, figyelő füllel lestek fekvőhelyeiken, belémeredtek a sötét-ségbe; nem hallatszik-e messziről léptek hangja — azoké a katonáké, akik mezitláb járnak az erdők között és zászlóikra fel van írva: Megváltás...

De ezek a katonák késlekedtek. A németek pedig, akik hangos hanggal vonultak be a városba, gőgös, nagybajuszú tisztjeikkel, pompázatos ruházatban, — a németek most gyorsan-gyorsan kötözzetik batyujukat, mennek kifelé kocsin, megszegyenülve és eladogatják a zsidóknak pár garasért lovaikat és díszeket.

Új katonák jönnek be; a város körüli mezőkről jönnek, örülnek, hogy kivívták népük szabadságát, újra 150 év után. Jönnek magas sisakokban, amelyeket a németektől szereztek és mögöttük gördülnek az autók és a hatalmas kerekű szekerek. Ugyanazon a napon jönnek és minden zsidót, akit útjukban találnak, megtisztelnek az ostorral, ami a kezükben van.

Szűk lett a zsidók utcája az átvonuló seregeinek, szűk lett a tér az ősi héber betűs cégtáblák és a piszkos bolthajtásos kapuk között.

Nehéz volt akkor este hazatérni a zsidóknak.

Azok a falak, amelyek közt leélték életüket, amelyeknek minden követ ismerték, minden rozszant kerítését — most idegenül tekintenek az emberekre és kinevetik őket!

Megverték titeket — ha! Megverték, mint kutyákat — nehéz volt megállni ezeknek a falaknak, ezeknek az ablakoknak a tekintete előtt és a zsidók kerülő utakon lopózkodtak haza, ferde utcákon át, olyan falak között, melyek nem látták mindezt.

De amikor házuk küszöbéhez érkeztek, letekintettek rájuk az ablakok, amelyek jól ismerték őket, amelyek már akkor látták őket, amikor még egészen tisztán feküdtek bölcsőjükben — rájuk néztek az ablakok könnyörtelen tekintetükkel:

— Megverték titeket! Megverték, mint kutyákat — ha?

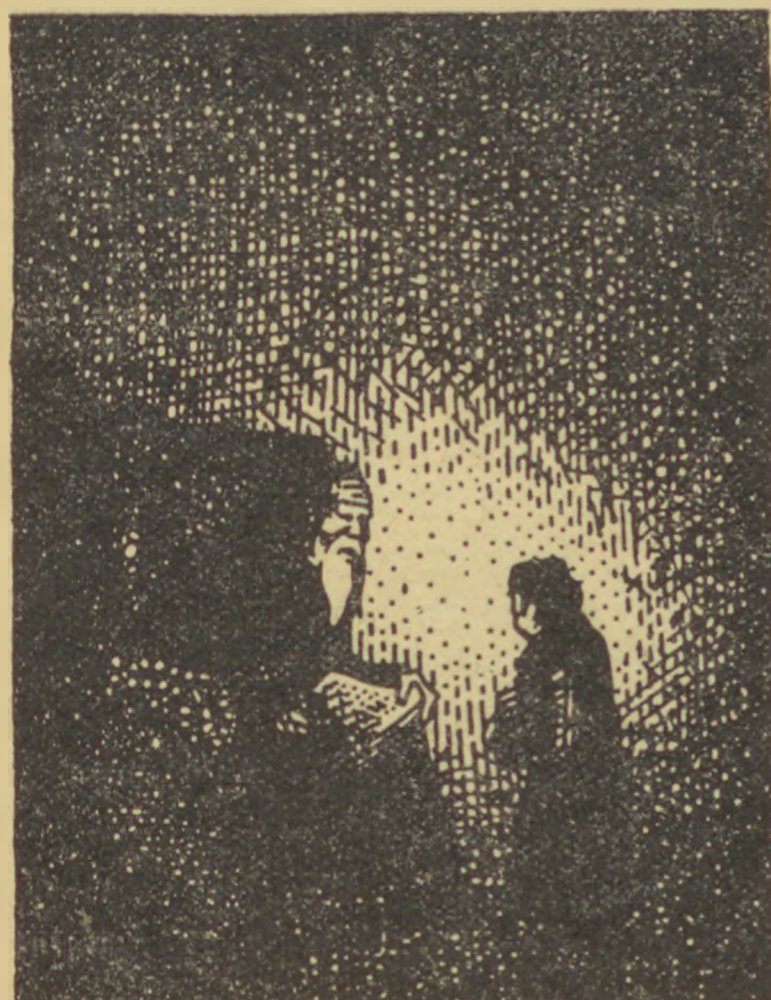
3.

És ime, végül megjelennek ők is. Azok a katonák, akikről annyit beszéltek az emberek házi gyűléseken, szájról fülbe.

V... utcáin járkálnak a rongyos mundérú katonák, zenélnek harmonikájukkal és mesélik a szegény zsidóknak, hogy meg fogják hódítani a világot és meg fogják alapítani az igazság birodalmát.

Éhesek és mezitlábak voltak, de vidámak — mert, születésüktől fogva földművesek, földet kaptak a maguk és barmaik számára és mert legyőzték ellenségeiket és mezitláb járnak, csaknem minden fegyver nélkül, harmonikával a kezükben és meg akarják hódítani a világ széleit.

Ezek nem bántották V... lakosait. Még a

בני אדם חכם לבך
ישמח לפני גם אני

Oktatás

ושמרו בני ישראל את
השבת לעשות את
השבת לדורתם ברית עולם

Unterricht

Szombat

Sabbath

זאת עשרה מצוות
הן ביקור חולים

Beteglátogatás

Bikur hólim

Uriel Birnbaum (Wien).

kozások is kimélték őket, a gyerekeket felültették lovaikra és nem suhintottak egyetlen korbáccsal sem. És ez új és csodálatos dolog volt. Közel lehetett lépni hozzájuk, beszélgetni velük — megpaszkolni lovaikat — és ők nem bánták. Azon a napon boldogok voltak V... lakosai, természetük fölegyenesedett egy kissé, sohasem láttak még ilyet. És járkáltak az utcákon, ünnepi foglalkozás, lassan-lassan bezárták boltjaikat és elkisérték a katonákat, akik nyugatra tartottak, vörös zászlókkal, hogy meghódítsák a világot.

Másnap szekerek érkeztek az utcába. Kifosztották a boltokat és pecsétet raktak az ajtókra.

Azt vették el, amit V... lakosai lelküknél is jobban őriztek, jöttek, hogy elvegyék a pénzüket.

És éjjel már lopódzva jártak V... zsidói, mindenki kis batyujával, rettegő tekintettel néztek körül: nem látja-e őket valaki? Egyenként tűntek el a kis utcácskák mélyén. Erre az utcára, alacsony boltíveivel és héberbetűs, négyszögletes cégéreivel — nem hoztak megváltást ezek a katonák...

4.

És újra szétverték a vörös sereget.

És V... városka emberei összegyültek egy emeletre, ember ember mellett szorongtak a kis helyiségben, ahová a napsugár sohasem jutott be.

— A fehérek mészárolnak — ha!

Csönd volt. A testek megteltek figyelő fülek-

Menachem Birnbaum (Berlin):

„Chad gadja“

„Egy gödölyét vett apám“

kel, melyek mind kifelé irányultak, az utcára, ahonnan lépések futása, hangok zúgása hallatszott fel...

— Nálunk — sóhajtotta az egyik, Ukrajná-ból való, már járatos az ilyesmiben — nálunk van egy segítség.

— Milyen segítség?

— Kiáltani.

— Micsoda?

— Kiáltsatok zsidók, kiáltsatok erővel, hogy hallatszék a hang.

A testek még jobban egymáshoz szorultak a csöndben.

— Jó zsidók, ne szégyenkezzetek, kiáltsatok!

Hirtelen megszakadt a csönd. A fejek föl-emelkedtek a vállakról, a szájak sötét lyukakká hasadtak és a kiáltás hangja felszállt:

— Jaj, jaj, jaj!

— Ők ott még nem hallották meg.

— Minek ez a kiáltás? — kérdezte a fal mellől egy ifjú, aki nem tartotta magához méltónak egyszerűen kiabálni —, asszonyhoz való.

— Ne szégyenkezz, ifjú. Semmi. Kiálts. Kiálts teljes erődből — feddi őt egy öreg zsidó bús hangon.

És másodszor is sötét lyukakká hasadnak a szájak. Most még az ifjú is elvetette szégyenkezését és csatlakozott a többihez.

Az egész magános emelet egy nagy kiáltást hallatott a titokzatos utca felé, amelyben a halál járkált.

Most, úgy látszott, meghallották a hangot.

Távolról valamelyik házból felelt a vad kiáltás:

— Jaj, jaj, jaj! ... Jaj, jaj, jaj!

A kiáltás erősödött.

Most már feleltek különböző helyekről. Mesz-sziről és közlelől, a kamrákból, az emeletekről, az imaházakból.

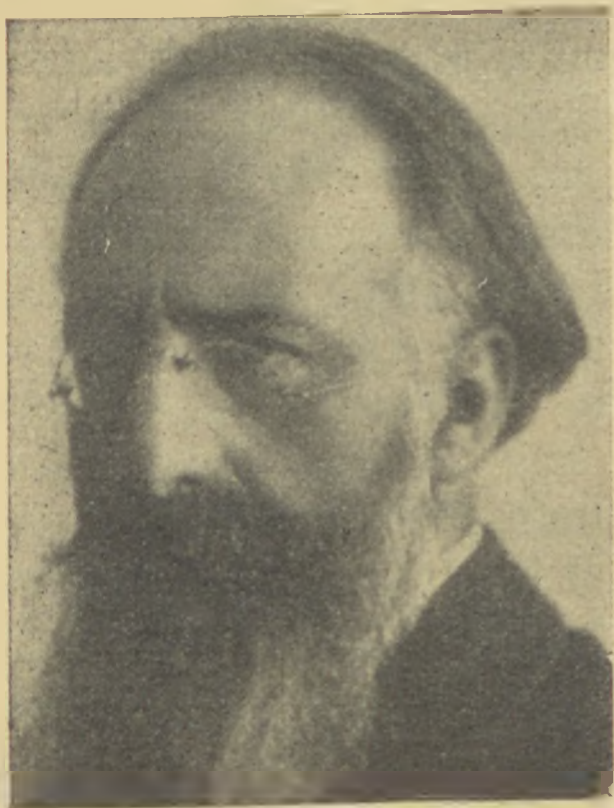
A kiáltás gördült utcáról-utcára, sikátorból-sikátorba. Most már jajgat az egész város, szobáiból és udvaraiból, kunyhóiból és penészverte pincéiből...

Az éj sötétjében, a nyugodt szellőkbe burkolódzó erdők között, a csöndes hullámokat hömpölygető folyók között, a hatalmas népek csapatai között, ime, kiönti a kifosztott város létének minden borzalmát, örök rettegését a csillagainak hidegében csillogó kékség felé.

A kiáltás erősödik, már olyan, mint a farkas-falka üvöltése, akiknek húsa fáj az éhségtől. Ez már nem kegyelemkérés — most már haragosan dörög, mint sokezer ököl kalapácsütése az éjszaka némaságában...

A kiáltás használt. A bevonuló csapatok lovai megvadultak a város őrjítő ordításától. Vissza-fordultak és lobogó sörénnyel, a félelem dobogásával eltűntek a sötét erdőkben.

Héberből ford.: Putai György.

„Követőit tekinti legnagyobb ellenfeleinek. Dr. Nathan Birnbaumra vonatkozik ez a találó mondás. Felfogásában általánosítást nem tűrő egyénisége, igazságkeresésében megtett vándorútja méltán igazolja ezt a jellemzést. Nehéz is lett volna útján követőkre találnia. Alig alakult ki benne egy meggyőződés, már to-

vább fűzte az abban talált igazságokat, új szempontokat talált és egészen egyéni módon és bátorsággal vonta le annak következményeit.

Nathan Birnbaum is, mint európai nevelésű zsidó és a mult század embere, az asszimiláció vizeiről evezett vissza a zsidósághoz. Atheista és marxista volt fiatal korában. Majd a léha és tudománytalan internacionalista pártjelszavakkal szembeszállva, rájött zsidóságára és ettől kezdve foglalkozik azokkal a problémákkal, melyek a zsidó nép elhelyezkedését vannak hivatva meghatározni.

Birnbaum már Herzl előtt megfogalmazza a politikai cionizmus gondolatát, majd Herzl fellépésekor nyomban csatlakozik hozzá. Csakhamar azonban eltávolodik tőle és a legélesebb kritikával illeti tevékenységét. A politikai munka, a „diplomatismus“ helyett praktikus palesztinai kolonizációs munkát követel és felületes politikai pártélet helyett a zsidó életben és kultúrában való elmélyülést. Ő az első nyugati zsidó, aki magáévá teszi Achad Haam kultúrcionizmusát. Csakhamar Achad Haammal is szembefordul. Szemére veti, hogy kötött útírányt akar előírni a nép tömegeinek. Továbbá, hogy semmibe sem veszi a galuth kultúralkotásait és kultúrlehetőségeit és mindezt csak előkészületnek tekinti a zsidóság valódi, eljövendő kultúra-alkotó tevékenységének Erec Jisraelben. Birnbaumnak ebben az állásfoglalásában már galuth-nacionalista szellem nyilatkozik meg, melynek hamarosan praktikus következményei lesznek. Belesodródik az ausztriai zsidó kisebbségi politikába és így jut érintkezésbe a keleti zsidó tömegekkel. Ez nagy hatással van további fejlődésére. Ugy látja, hogy végre megtalálta az igazi zsidó népet, a tömegeket, melyek élik saját életüket és törekvéseiket. Rajongója lesz a keleti zsidóságnak és annak életét tekinti a zsidóság igazi megnyilvánulásának. Most már a héber nyelvet is elveti, noha előzőleg annyira hébernek érezte magát, hogy írásait is *Matthias Acher* héber álnévvel jelezte. A jiddisch nyelv jogaiért száll síkra. Val-

lasi téren pedig keleti testvéreit követve, kötelezőnek ismeri el az orthodoxia minden szabályát. Ekkorra már teljesen eltávolodott a cionizmustól.

Nathan Birnbaum ma már nem fiatalember, de most indított új kritikai lapot Berlinben. Működésének legpregnansabb jellemzése: kritikusi pálya. Mindennek meglátta gyöngé oldalát, élesen ostromozta a ferdeségeket, sőt túlélésen, kiméletlenül nyult fájó és szent kérdésekhez is. De egyszersmind mindig megsejtette a helyes, az ideálshoz vezető irányt, a korrigálás módját is. Ha egyénisége nem is született vezérnek, kritikusi működésének kétségkívül nagy hatása volt a modern zsidó törekvések és irányok fejlődésére.

DR. NATHAN BIRNBAUM született 1864-ben Wienben és itt is végezte középiskolai és egyetemi tanulmányait. Első műve: „Die Assimilationssucht, ein Wort an die sogenannten Deutschen usw. mosaischer Konfession“ (1882). 1885-ben megindítja a „Selbstemancipation“ c. folyóiratot. 1883-ban megalapítja a „Kadima“ zsidó nemzeti bajtársi egyesületet. 1893-ban írta: „Die nationale Wiedergeburt des jüdischen Volkes in seinem Lande“ c. brosurát, a „Judenstaat“ elődjét, későbbi művei: „Die jüdische Moderne“ (1896), „Wir haben gesündigt“ (1912), „Gottes Volk“ (1918), „Vom Freigeist zum Gläubigen“ (1919), „Um die Ewigkeit“ (1920), „Im Dienste der Verheissung“ (1927).

Uriel Birnbaum (Wien): Mózes imája az amaleki csata alatt

Dr. Nathan Birnbaum: Csak egy segítség van . . .

Ezt a cikket Nathan Birnbaum 1918 januárjában írta, amikor a cionizmus nagy politikai sikere túlzott remények és ábrándok hajszolásával, a világháborús mentalitás előtérbejutásával és a régi zsidó prófétai idealizmus háttérbeszorításával fenyegetett.

A legjelentékenyebb és legodaadóbb cionistákkal egyetértésben, én sem hiszem, hogy a világbékéből Palesztina mint önálló zsidó állam kerül ki. Egyetértésben velük, azt hiszem, hogy egy ilyen hirtelenül kapott állam, olyan megterhelést jelentene, mely a zsidóság mai ökonomikus és politikai teherbírását túlhaladná. És egyetértek velük abban is, hogy nagyon megleszek elégedve, ha Palesztina kapuit megnyitják szabad és garantált bevándorlás számára és ha a bevándorlók olyan autonómiát kapnak, amilyent most minden országban kérünk.

De bármennyi is menjen teljesezésbe a remények közül, amelyek most Palesztinára vonatkozólag a zsidó nyilvánosságot foglalkoztatják, mindenestre egy egész másféle kérdés foglalkoztat engem — azt hiszem, a legfontosabb az összes Palesztina-kérdések közül: biztosak lehetünk-e abban, hogy azok, akik őseink Szentföldre viszszerternek, ott megszenteltetnek a föld által, vagy nem áll-e fenn az a veszély, hogy a föld, Isten mentsen, általuk szentségtelenné válik?

Én hiszek a „föld“-ben. Hiszem, hogy ott, ahol az ember a földre támaszkodik, lelke könnyebben áll meg a világ zürzavara közepette, a gazdasági, technikai forgószélben nyugodtan emelheti tekintetét az ég felé, hogy megtarthassa csendes egyedüllétét Istennel. De látom, hogy az ember nem biztos már a földdel sem, hogy a mi európai civilizációnk már régen nem a földre támaszkodik, hogy a föld befolyása az emberre napról-napra kisebb lesz, amint nő a reája gyakorolt befolyása az ingatag szerzeményeknek, foglalkozásoknak, eszméknek és élvezeteknek. És látom, hogy a zsidók bevándorlásával együtt a dekadens európai civilizáció Palesztinába vonulása is kezdődik . . .

Hiszek a „zsidó földben“. Hiszem valóban, hogy a föld, amelynek határán állt Mózes mesterünk halála előtt és amely felé utolsó vágyódó pillantását küldte, a föld, amelyen a próféták hirdették viharban örök, nagy vágyukat a messiási idők után; a föld, amelyet legjobbjaink azzal a vágyó bizalommal hagytak el, hogy oda egyszer vissza fogunk térni, mint egy szent, megtisztult nép, — hiszem, hogy jogunk van ezt a földet zsidó földnek nevezni. De tudom, hogy rajta már egyszer, helyesebben kétszer egyáltalán nem zsidó módon viselkedtünk. És félek, hogy harmadízben sem készülünk jobbra, hogy jövünk, hogy elárasszuk az európai ál-világosság szellemével, az igazi zsidóságnak eme halálos ellenségével.

Igen, hiszek a „föld“-ben és a „zsidó föld“-ben. De mert hiszek benne, megborzadok annál a gondolatnál, hogy rázúdulhat Palesztinára ennek az európai-amerikai világnak egész szurok- és kéneseje, hogy ott is kitörhet a kietlen zürzavar és talán még büszkének is lennének rája. Megborzadok annál a gondolatnál, hogy ott újra kezdődhet a régi rohanás a pénz után, a munkás és szegény elnyomása, az esztelen buja hajsza, önszmelet nélkül, az üzlet, amely erkölcstelenségnek és az erkölcstelenség, amely a szabadságnak, szépségnek és művészetnek álarcában jelenik meg, mindaz a csúnya féktelenség, amely szépnek adja ki magát, a különböző ábécék, amelyek megismerésként akarnak tetszelegni, az elszabadult, kegyetlen, képmutató és hízelkedő embercsöcseléknek ez az egész uralma. Megborzadok annál a gondolatnál, hogy a szent város, Jeruzsálem újjáéledhet mint New-York, vagy London, vagy Berlin külvárosa, úgy-hogy a Sechina ott is csak száműzetésben maradna, — hogy Jeruzsálem még rosszabb lenne, mint azt a próféták látták, és nem lesz ott próféta.

És ezért, csak egy segítséget látok lehetségesnek: Ha valahol, a zsidó világ egy sarkában felébredne egy nagy, termékeny szégyenkezés, az önszégyellés mindama csúnyaságok miatt, melyekkel teleszívták magukat, — szégyenkezés Isten előtt, önmaguk előtt, a száműzetés előtt és Izrael országa előtt; ha a szégyenkezés egyre szélesedve, elterjedne az egész nép fölött; ha belőle nemcsak szavak és eszmék, hanem mindjárt utak is származnának: a közösség útjai, életutak, melyeken a zsidó lélek Istenéhez és tanításához híven, meg bír tisztulni, át tudja magát építeni, fel tudja magának építeni fészket tetterős hittel és alkotó parázslással — zsidó módon, Isten akarata szerint, mindenütt, ahol zsidók laknak és annál inkább Izrael országában . . .

Csak ebben kell, hogy Isten segítsen minket, az az Isten, aki minket kiválasztott az összes népek közül, aki tanítását adta nekünk, aki megparancsolta, hogy szent népe legyünk, aki megígérte a megváltást a napok végére — és akkor nem kell majd Palesztina betelepítését a föld megszentelésével, chillul hasém-mel kezdenünk.

MENACHEM BIRNBAUM, Nathan Birnbaum második fia, aki szintén művészetek iránt való hajlamot örökölt apjától. Már fiatal korában pompás karrikatúrákat rajzolt („Buber a misztikus“, „Hantke“ stb.), később mint a berlini Jüdischer Verlag kiadványainak könyvdíszítője igyekezett művészi stílust belevinni különösen a héber művek kiadásába. Nagy sikert aratott „Chad-Gadja“ című önálló ciklusával, melyben a kis gödölye pészachi történetét igen poétikus és hangulatos színes metszetekbe vitte át. Erős kompozíciója: „Sámson megvakítása“.

Nathan Birnbaum:

AHASVÉR VÁGYA

Nem akarok meghalni, nem...
Hisz a Halál az Élet mulása,
és az Élet
sugárarany pohárcsengés között
egy korty ital az örökkévalóság
pezsdítő bűvös italából,
színtiszta mámor,
mely sosem elég! —
Nem akarok meghalni még!

Nem akarok nyugodni, nem...
Mig évezredek suhannak
és szellem-öklöm
rájuk zuhanhat,
s akarat-karmom
az Idő forró húsába marjon,
mig tudok várni és robogni,
csókban és csatán lobogni, —
nem akarok nyugodni, nem!

Nem kell halál, sem nyugalom!
Szívem mástól zokog,
arcomra mély barázdát
nem ez rovott:
De miért néztek oly sötéten
reám,
miért kel néma rettegés
léptem nyomán?
Miért űz csúfszó, kacagás,
hogy kőből van szívem,
pedig érzem, hogy kínparázs
sajog a lelkemen!
Didergő félelem
suhan sarkam nyomába
bús utamon át,
messze, magányos,
idegen árva
utamon át.

Ó, ha már a célhoz érnék
és elmulnék a varázs
és a lelkem nem zokogna
s amint élek munkálkodva,
a szemetek szeretettel
bizakodva nézne rám!

Ó, ha már a célhoz érnék!
Nem halok meg addig, nem,
meg nem nyugszom addig, nem.
Öcsodákon megújulva,
amig nem szerettek újra!

Fordította: G. Gerő László.

Uriel Birnbaum (Wien): Jóna próféta Ninivében

Dr. Donath Gyula egyetemi tanár:

Megjegyzések Szántó M. „Állítsunk Társadalmi Múzeumot Palesztinában” c. cikkéhez

A Palesztinai Társadalmi Múzeum eszméjének megpendítése annál nagyobb figyelmet érdemel, mert az ottani egészségügyi intézmények, melyek már eddig is oly kiváló szolgálatokat tesznek, ezzel egy szükséges és méltó kiegészítést nyerének. Ennek tervezésére és berendezésére senki sem hivatottabb, mint Szántó Menyhért ny. államtitkár, alkotója és fejlesztője a budapesti Társadalmi Múzeumnak, melyet elsőrangú angol szak-

tekintélyek is mintaszerűnek jelentettek ki. És kilátás is van ennek megvalósítására amerikai és angol mecénások részéről. E tekintetben kedvező körülmény az is, hogy a jeruzsálemi egyetem Közegészségi Intézetének kiváló vezetője, Krigler professzor, ki Palesztina közegészsége körül már oly nagy érdemeket szerzett magának, a Rockefeller Intézet előtt jólismert kutató, ki ott három hónapig a baromfihimlőt tanulmányozta. A Palesztinai Társadalmi Múzeum, mely az ottani, de különösen az arab lakosságnak szemléltetővé tenné az egészségi ártalmakat, oly jelentős intézmény lenne, melyhez a kínálkozó alkalmatosságot kése-delem nélkül meg kellene ragadni.

Dr. Salomo Birnbaum*) (Hamburg): A chaszidizmus lényege

A nyugati zsidó szemében Kelet zsidósága teljesen osztatlan egység. Ez a vallásos hagyományokhoz híven ragaszkodó tömeg volt az újkori zsidóság legnagyobb erőssége. A nyugati zsidó számára egészen idegen a Kelet zsidóságának eszmevilága. Így nem ismeri ennek legfontosabb alkotását, a *chaszidizmust* sem. Nyugaton erről még mindig keveset írtak, s amit írtak róla, nem eléggé tájékoztató. A chaszidok életének és világfelfogásának felületes jellemzéséből is annyit mindesetre meg lehetett állapítani, hogy a keleti zsidóság két részre oszlik.

Alig kétszáz esztendeje keletkezett a chaszidizmus. Elterjedését egy erős kabbalisztikus áramlat segítette elő. Mint egy folyó, mely egyszerre tör elő a földből, oly hirtelen és ellenállhatatlan erővel ragadta magával szinte az egész keleti zsidóságot.

A chaszidizmus vallási mozgalom. A hagyományokhoz hű zsidóság talajából sarjadt. Fő sajátága egyrészt a vallásos életben az *érzelmi* tényezők fokozottabb kihangsúlyozása, másrészt a híveknek egy új, valóságos testi-lelki szervezetét teremtette meg. Ennek a kapcsolatnak magva és középpontja a „*caddik*“. A „*caddikok*“, az „igazak“ hatalommal bírnak az emberi lelkek felett.

Uriel Birnbaum (Wien):

Az aranyborjú

Das goldene Kalb

E cikk kerete szűk ahhoz, hogy az egész chaszidizmus lényege táruljon fel belőle. Csupán a hagyományos zsidósághoz való viszonyát kívánom vázolni. Ez annál is inkább szükséges, mert némelyek felfogása szerint, a chaszidizmus *forradalom a rabbinizmus ellen*. Ezzel szemben mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy a chaszidizmusban az *érzelmi*, lelki momentumok hangsúlyozása mellett sem mosódott el a *zsidó vallásnak cselekvésben, tetteiben megnyilatkozó természete*. A chaszidizmus alapítói a zsidó tanokból és isteni törvényekből egy betűt sem áldoztak fel. Világosan kifejezték ezirányú akaratukat, tanításaik és tetteik is emellett tanuskodnak. Nem állítható, hogy a chaszidizmus alapítói félreismerték tanításukat és nem számoltak annak következményeivel. Mert a *történelmi tények* mutatják, hogy a chaszidizmus nem hordott magában bomlasztó erőket, melyek a hagyományos talmudi zsidóság pusztulására vezettek volna. Ugyanis a mozgalom keletkezése idején vívott harcok csupán az *akkori* rabbinikus tekintélyek ellen irányultak s a rabbinizmus *belső* harcai maradtak, de a zsidóságban szakadást nem idéztek elő. A chaszidizmus, mint olyan, ugyancsak nem aprózódott fel és nem tűnt el a zsidóság történelemalkotó tényezői közül.

Rég elmúlt már a chaszidizmus első korszaka, a megindulás lendületes szépsége és fénye. De igazságtalanság a chaszidizmus haldoklásáról beszélni. Habár a chaszidizmus lesülyedt és *caddikizmus* lett belőle. A folyamat még egyre tart, a mozgalom még folyton gyarapodik.

A chaszidizmus történetének középpontjában egy fenkölt egyéniség, *rabbi Jisrael ben Eliezer* alakja áll. Ő a *Balsem-tov*, vagy monogrammszerű rövidítéssel *Best*, a chaszidizmus alapítója. A chaszidok istenes cselekedetnek számítják, mesélni a mozgalom atyamesterének, az „igaznak“ életéről és cselekedeteiről.

Nem sokkal halála után a róla szóló emlékekből és elbeszélésekből egy gyűjtemény jelent meg. Ennek címe: „*Best dicsősége*“ volt és csakhamar a legelterjedtebb népkönyv lett a keleti zsidóság körében. Ebből adok egy kis kivonatot az alábbiakban.

A följegyzések nyelvezete igénytelen és naiv. Az elbeszélő csak a hallottak egyszerű megrögzítésére törekszik. Fordításomban ragaszkodtam az eredeti szöveghez és óvakodtam a stílus keresetlenségét és közvetlenségét szépíteni:

*) Dr. Salomo Birnbaum, Nathan Birnbaum fia, született 1891-ben Wienben, a jiddis nyelv tanára a hamburgi egyetemen, nagy érdemeket szerzett a jiddis nyelv tudományos kutatásával. Fő művei: „*Das hebr. und aramäische Element in der jiddischen Sprache*“ (1922), „*Praktische Grammatik der jiddischen Sprache*“ (1915–1919), „*Leben und Worte des Baalschem*“ (1920).

Bál-Sem életének és tanításának legendái

Best) születése.*

Rabbi Lejzer, Best atyja Moldvaországban lakott a határ közelében. Nagyon öreg emberek voltak ő is, meg a felesége is, közel a száz esztendőhöz, midőn Best született. A gyermek gyarapodott és elválasztották. Midőn elkövetkezett az idő, hogy atyjának meg kellett halnia, rabbi Lejzer a karjára vette őt és így szólt: „Látom, hogy világitani fogsz világossággal, de én nem találtattam méltónak arra, hogy fölneveljelek. Kedves fiam, gondold minden napjaidban arra, hogy Isten veled van és ne félj semmitől.“

Best ifjúsága.

Atyja meghalt. A gyermek növekedett és mert atyja lelke drága volt a város lakosai előtt, gondot viseltek a gyermekre, egy melammedhoz adták, hogy tanuljon. Nagyon jól tanult, de az volt a szokása, hogy párnap tanulás után mindig megszökött az iskolából. Ha keresték, az erdőben bukkantak rá, ahol magányosan üldögélt. Ahányszor csak visszavitték a melammedhoz, mindig ismét elszökött az erdőbe s ott a magányosságot kereste. Az emberek ezt azzal magyarázták, hogy nincsenek szülei és senki sem vigyáz rá; ezért nevetlen. Idővel megszokták a dolgot és már a melammedhoz sem küldték többé.

Az írások.

Reb Udim volt a férfiú neve, ki Bestre hagyta a Tóra titkairól és misztériumairól szóló írásokat. Valaha egy barlangban találta őket. Halála előtt töprengett, hogy kire hagyja és álmában azt a feleletet nyerte, hogy juttassa el Okupp városába, reb Jisszrolnak, Lejzer fiának. Halálos ágyán így szólt egyetlen fiához, ki nagy lamdn volt: „Ezek az írások a Tóra titkai. De te nem vagy rájuk méltó. Ellenben keress egy várost, melynek neve Okupp. Ott megtalálod a tizennégy esztendő Jisszrolt, Lejzer fiát. Annak add az írásokat, mert azok össze vannak nőve lelke gyökerével. Ha méltónak találja, hogy vele tanulj — az nagyon jó lenne.“ Rabbi Udim halála után, fia lovat és kocsit szerzett és városról-városra járt, mígnem Okuppba érkezett.

Itt csakhamar kedves lett az emberek szemében és feleségül vette egy előkelő ember lányát. A lakodalom után kutatni kezdett, de nem talált más jisszrolt, csak aki szolga volt a beszmedrisban. Jól szemügyre vette és úgy találta, hogy lelke nem olyan, mint a külseje és könnyen meglehet, hogy ez az, akit keres.

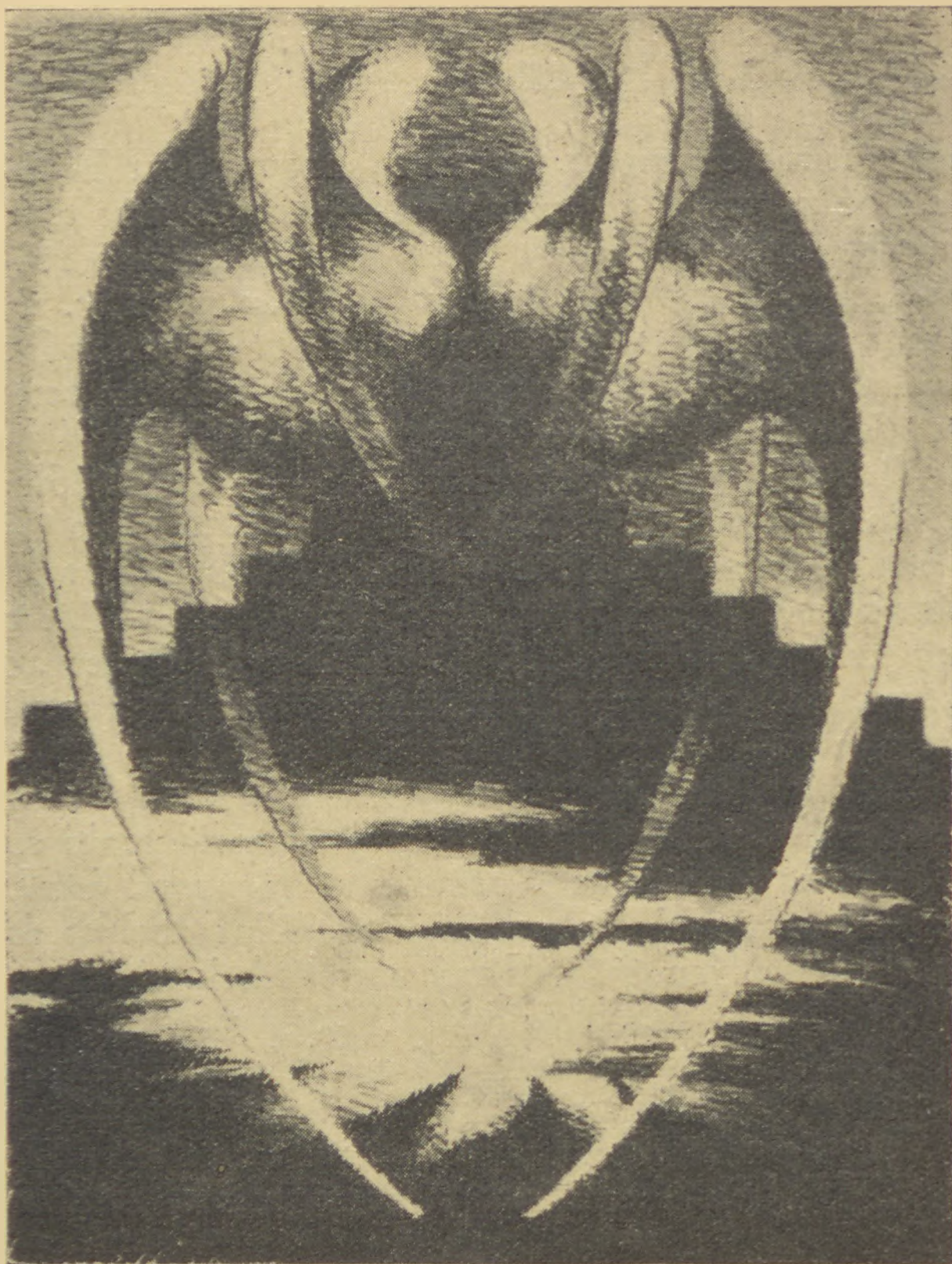
Egy éjszaka a beszmedrisban, midőn mindenki aludt, rabbi Udim — ki itt a fal mellett

egy sarkot elkerített magának, hogy apósa házában ne zavarják a tanulásban — szintén úgy tett, mintha aludnék. Ekkor Best szokása szerint fölkelte, hogy imádkozzék és szolgálatát végezze. A rabbi fia két éjszakán át figyelte őt. A harmadik éjjel egy füzet írást tett melléje és ismét úgy tett, mintha aludnék. Midőn Best fölébredt és meglátta a füzetet, nagyon megremegett. Tanult belőle, aztán keblébe rejtette. A következő éjszaka is hasonlóképpen cselekedett a rabbi fia és most már biztos volt benne, hogy atyja kire gondolt. Ezért így szólt Besthez: „Atyám rámhagyta ezeket az írásokat és megparancsolta, hogy adjam át neked. Itt van valamennyi. De kérlek, engedd meg, hogy veled tanuljak.“ Best így válaszolt: „Jó. De csak azzal a feltétellel, hogy erről rajtad kívül senki se tudjon. És ügyelj, hogy semmit se vegyenek észre, hanem parancsolgass nekem, úgy, mint azelőtt és én szolgálni foglak.“ És így cselekedtek. A rabbi fia csakhamar megkérte apósát, hogy vegyen neki egy házat a város mellett, hol a Tórának és a szolgálatnak szentelhesse magát és fogadja mellé a gyermek Jisszrolt szolgának. Amaz teljesítette kívánságát. Az emberek látták, hogy Jisszrol a rabbi

Uriel Birnbaum (Wien):
Mózes vizet fakaszt a sziklából

*) Bál-Sém-tav monogramszerű rövidítése. Az ilyen rövidítéssel való jelzés általános szokás volt híres rabbik nevénel. — Bal-Sém-tav = „jó hírnév ura“.

Uriel Birnbaum (Wien):
Világpusztulás. „Az örök pokol“ Weltuntergang

fiával tanul és azt mondták, bizonyára atyja érde-
meiért történt, hogy a rabbi fia ide jött és annyira
foglalkozik vele. Így vélekedtek, hogy jó útra tért.
Szereztek neki feleséget, aki azonban nem sokáig
élt, hanem csakhamar meghalt.

A titkos eljegyzés.

Eközben rabbi Frojim megtudta, hogy Best-
nek nincs felesége és meg akar nőszülni. Rabbi
Frojimnak volt egy lánya, ki elvált a férjétől.
Elment tehát titokban Besthez és így szólt hozzá:
„Azt hallottam, hogy feleséget keresel. Nem
volna-e kedved elvenni az én leányomat?“ Ő vá-
laszolt: „Jó. De sok előkelő ember van a község-
ben, kik vőül akarnak engem. Ezért titokban kell
tartanunk a dolgot. Nem sérthetem meg őket,
mert jót tettek velem és mindig pártomat fogták.
Ha úgy tetszik, írjuk meg egészen egyedül az el-
jegyzési szerződést. Azt is kikötöm, hogy engem
válassz vődül, ne pedig Tóra-tudásomat, vagy böl-
csességemet. Éppenséggel nem akarom, hogy sokat
emlegesd kiválóságomat. Egyszerűen úgy írd:
Jisszroejl, Eliézer fia.“ Minthogy a rabbi lelke
nagyon vonzódott hozzá, mindenbe beleegyezett
és szerencsésen megírták az eljegyzési szerződést, a
helység nevét nem tüntették fel. Senki se tudott
róla. Hazautazás közben a rabbit utolérte a beteg-
ség, melyben meg kellett halnia és elhunyt. Érte-

sítették erről Bródban a fiát, a nagy rabbi Gérsn
Kittiwert. Eljött, hogy meggyászolja atyját. Ma-
gához vette az összes nála talált írásokat és köztük
megtalálta az eljegyzési szerződést is, melyben
lányát, tehát az ő nővérét egy Jisszrol nevű férfi-
nak kötötte le. Ezen nagyon csodálkozott. Mert
atyja híres ember volt — hogyan választhatott hát
vőül valami alacsonysorsú embert! S még hozzá
olyasvalakit, akinek lakhelye és családja is ismer-
etlen. Elmondta a dolgot nővérének. Ez így szólt:
„Ha atyánknak így tetszett, ne is gondolkodjunk
rajta.“

Az amuric lakodalma.

Best megvárta az iskolaév végét. Akkor el-
ment a polgárokhoz és így szólt: „Elmegyek és
visszatérek szülőföldemre.“ Váltig biztatták, dús
ajándékot akartak neki adni, csak hogy ottmarad-
jon. De ő nem egyezett bele, mert egészen más volt
a szándéka. Elváltottatta külsejét, csavargónak
öltözött. Kurta prémkabátot és széles övet vett
föl, beszédét, viselkedését is megváltoztatta. Bródba
érkezett, rabbi Gérsn házába. A rabbi előtt éppen
két perlekedő fél vitatta igazát s ő ítélkezett.
Best az ajtóhoz állt. Rabbi Gérsn azt hitte, hogy
koldus, kivett egy fillért és Bestnek akarta adni.
Szólt erre Best: „Titokban akarok veled be-
szélni.“ A rabbi bement vele a szobába, itt Best
felmutatta az eljegyzési szerződést és a feleségét
kérte. Midőn rabbi Gérsn ezt az embert látta, meg-
tekintette ruháját és hallotta beszédét, nagyon el-
csodálkozott és megijedt. Mit cselekedett az atyja?!
Előhívta nővérét és elmondott neki mindent. Amaz
viszonzá: „Ha atyánk így cselekedett, kár a dol-
gon töprengeni. Bizonyára ez Isten rendelése. Ta-
lán kiváló gyermekek fognak származni tőle.“

Kitűzték tehát a lakodalom napját. Mielőtt
a chupe alá léptek, azt mondta Best, hogy előbb
beszélni akar a feleségével. És négy szemközt be-
szélt vele, fölfedte neki az igazságot, hogyan és
miként van. Megeskette, hogy semmit se fog mind-
ebből elárulni, habár egy ideig nagy szükségét is
fognak látni. Az esküvő után rabbi Gérsn tanulni
akart vele — hátha mégis elsajátít valamit a Tóra-
ból. De Best tetette magát, mintha mitsem értene
az egészről. A rabbi azért mondta nővérének:
„Valóban, a férjed nagy szégyent hoz rám. Ha
el akarsz tőle válni, rendben van. De ha nem
akarsz, úgy veszek neked egy lovat, utazzatok el
és telepedjete meg valahol. Nem birom elviselni
ezt a szégyent.“ Az asszony beleegyezett.

Az éjjeli világosság.

Elközelgett az idő, hogy Best a nyilvános-
ság elé lépjen. Történt, hogy rabbi Gersn egyik
tanítványa mesteréhez utazva, egy keddi napon
Best fogadójaiba érkezett, ki őt nagy tisztességgel
fogadta. Étkezés után így szólt a vendég: „Sszrul,
kantározd a lovakat, hogy azonnal mehessek.“ Best
befogta a lovakat, de közben így szólt: „Mi lenne,

ha itt tölténéd a sabbeszt?“ De az csak nevetett. De alig jutott fél mérföldnyire, eltört az egyik kerék és vissza kellett fordulnia, hogy a kereket megcsinálják. Ismét útra kelt és megint eltört valami. Így mult el a szerda és a csütörtök és pénteken is mindenféle galiba történt, mígnem kénytelen volt sabbeszon át a faluban maradni. Váltig bosszankodott. Mihez kezdjen ilyen paraszt társaságban?

Közben észrevette, hogy Best felesége tizenkét chalot készített. Elálmélkodott rajta és megkérdezte: „Minek nektek tizenkét kalács?“ Az asszony ezt válaszolta „Igaz ugyan, hogy férjem csak amuric, de jámbor ember. Ezért neki is tizenkét chalosszt készítek, amint bátyámnál láttam, aki tizenkét chalossz felett szokott kiddist csinálni.“ Amaz megkérdezte, hogy van-e náluk fürdő. Mire az asszony viszonzta: „Van itt még mikwe is“. Csodálkozott: „Minek nektek a mikwe?“ Az asszony mondá: „A férjem jámbor és minden nap a mikwebe megy“.

Mindazonáltal a vendéget kalandja nagyon lehangolta. Midőn eljött az ideje a minchenak, megkérdezte: „Hol van a férjed?“ Az mondá: „A mezőn van a juhokkal és a marhákkal“. Erre egyedül imádkozta a minchát meg még a szombatfogadó imákat is. És Best még mindig késett. Mert magányos kunyhójában imádkozott. Mielőtt hazament, más ruhát öltött, beszédét és modorát is megváltoztatta. „Jó szombatot“, szólt a vendéghez és mondá: „Látod, nem mondtam, hogy itt töltöd a sabboszt. És így is történt.“ Ekkor a falhoz fordult, hogy úgy látszék, mintha imádkozna. Eközben ezt gondolta: Ha szokása szerint nagy áhitattal csinálja a kiddist, akkor a vendég meglátja és megtudja az igazat. Ezért a vendéget tisztelte meg a kiddis-csinálással. Asztalhoz ültek, falusi módra ettek, mellette ült a felesége. Jókedvűen, vidám szívvel költötték el az estebédet. De a vendég nem birta leküzdeni kedvetlenségét. Best megkérte, hogy mondjon Tórát. Akkor éppen „smossz“ szidrája járta, hát egyszerűen elmondta nekik az egyiptomi kivonulás történetét. Ezután ágyat vetettek a vendégnek az asztal mellett és ők is aludni tértek. Éjfél tájban felébredt a vendég és a tűzhelyen nagy lángot látott. Odaugrott, mert azt hitte, hogy a felrakott fahasábok kaptak lángra. Ekkor ragyogó fényességet pillantott meg, hátraesett és elájult. Best élesztette fel és így szólt: „Nem lett volna szabad megnézned, amire nem volt engedélyed.“ A vendég nagyon csodálkozott. Reggel Best magányos kunyhójába vonult, hogy ott imádkozzon, amint szokása volt. Jókedvűen, vidám szívvel tért haza, emelt fővel járt fel és alá a szobában és sabbosz-dallamokat dudolt. Azután megcsinálta a kiddist, amint máskor szokta. Étkezés közben kérte a vendéget, hogy mondjon Tórát. De ez egész zavart volt és alig tudta, hogy mit beszél. Étkezés után ismét magányos kunyhójába vonult. Minche után fölfedte magát. Tórát

Uriel Birnbaum (Wien):

Világpusztulás. „A föld vége“

Weltuntergang

mondott, a tan titkait fejtegette, mint azt még fül nem hallotta. Ezután mariwot imádkozott és ő hawdolt csinált, amiként szokása volt. Majd meghagyta a vendégnek, ha rabbi Gersnhez ér, annak el ne áruljon semmit. Inkább menjen a városban lakó nagy chasszidok csoportjához, meg a község rabbijához is és mondja nekik: „Ime, nagy fényesség van a város közelében, menjeteK érte és hozzátok el.“

A chasszidok és a rabbi meghallván ezeket a szavakat, egy értelemmel úgy vélekedtek, hogy Best az az ember. Megemlékeztek mindama csodadolgokról, melyeket láttak és belátták most már, hogy mindaz helyes és rendben van. Elmentek tehát a falujába, megkérték, hogy jöjjön a városba. Best ezt előre látta és már útra kelt a város felé. Így az úton találkoztak és egy tisztásra gyűltek össze az erdőben valamennyien. Ágakból ott trónszéket készítettek, arra ültették Bestet és ő Tórát mondott nekik. És rabbivá rendelték őt mindannyiuk felett.

Önzetlenség.

Egyszer egy gyermektelen asszony ostromolta Bestet, hogy közbenjárjon érte és ő megesküdött neki, hogy fia fog születni. Csakhogy az asszony természeténél fogva volt meddő. Ezért mennyei hang adta Best tudtára, hogy elveszítette túlvilági osztályrészét, mert Teremtőjét arra kényszerítette,

Menachem Birnbaum (Berlin): Martin Buber, a misztikus

hogy belenyúljon a természet rendjébe (nehogy hasztalan legyen Best esküvése). Ennek hallatára nem lett kicsinyhitű, sőt örvendett nagy örvendéssel és mondá: „Ime, most jött el igazán az ideje, hogy egész szívemmel szolgáljak Alkotómnak, minden érdek nélkül. Mert így már nem remélhetem, hogy jutalmam lesz érte a túlvilágon.” És mert így beleegyezett, hogy Istennek jutalom nélkül szolgáljon, sőt még örült is neki, ismét menyeyei hang adta tudtára, hogy visszanyeri minden érdemét. Mestere, Achija próféta beszélt el neki, hogy mindez megkísértetéseért történt.

Utazás Erec Jiszroelbe.

Midőn Best a lányával és reb Hers Szoifer-ral Erec Jiszroelbe utazott, a pészachot Stambulban töltötte. Ott azonban még nem ismerték őt és így nagy nyomorúságba került, nem volt egyebe, mint a bérelt szobája. Lánya ostromolta: „Mit csinálunk pészachkor? Semmink sincsen!” Ő felelte: „Isten meg fog segíteni”. A pészachi készülődés napján egész nap a beszmedrisben ült.

Késő volt, már majdnem este, midőn Lengyelországból egy zsidó érkezett és reb Jisszrol, reb Lejzer fia után érdeklődött. Megmutatták neki az utat és ő feleségével együtt odahajtatott. Megkérdezte Best leányát, hol az apja. Az válaszolta:

„A beszmedrisben”. Mire amaz kérdezte: „Szeretném Best társaságában eltölteni a pészachot. Lehetőséges volna-e, hogy itt lakjam? Mindenem készen van pészachra.” A lány felelte: „Itt maradhatsz. Apámnak nem lesz ellenére.” Erre mindjárt bevitette a holmiját. Az ünnep tiszteletére sok gyertyát gyújtottak, drága edényt tettek az asztalra, szép hesszi-ágyat csináltak és mindent elkészítettek. Midőn a vendég visszajött a dawwinolásról, még sokáig kellett Bestre várniok. Csak későn jött meg a beszmedrisből, nem szólt senkihez, mindjárt kiddist csinált és megtartotta a szédert. Csak a második serleg után üdvözölte a vendéget és örvendtek egymásnak. Ezután sok csodás Tórát mondott. És nagy örömmel, vidám szívvel ülték meg mind a két napot. Chalimoid első napján utazott haza a vendég.

Best azonnal tovább akart utazni Erec Jiszroelbe és reb Herssel a kikötőbe ment, hogy hajót keressen és csakugyan találtak is egyet. Estére hajóra szálltak. Másnap hatalmas vihar keletkezett, eltérítette a hajót útjából, úgy, hogy két napig azt se tudták, hogy merre vitorláznak. Harmadnapra elült a vihar. Egy szigethez érkeztek, ahol a kapitány horgonyt vetett. Mindenki a partra ment, hogy megnézze a szigetet. Best és reb Hers is sétálni mentek. De nagyon messzire távoztak, eltévedtek és nem találták meg a visszavezető utat. A Best mondá: „Nem történhetett ez ok nélkül, biztosan jelent valamit.” Mialatt még így beszéltek, rablók támadtak rájuk. A gonosztevők nekikészültek, hogy megöljék őket, de közben megéheztek. Megkötözve egymás mellé fektették őket a földre és mellettük letelepedtek. Szólt erre Besthez reb Hers: „Miért nem csinálsz semmit? Nincs most idő a hallgatásra!” Válaszolt Best: „Nem tudom, mit tegyek. Minden erőm oda von. Talán te emlékszel valamire, amit tőlem tanultál. Juttasd eszembe!” Reb Hers viszonzta: „Nekem se jut semmi eszembe — már csak az alefbészre emlékszem.” Best rákiáltott: „Hát akkor miért hallgatsz? Mondd el nekem gyorsan az alefbészt! Hiszen ezek a szent betűk, melyekben Isten a Tórát adta!” Reb Hers elkezdte mondani: „Alefbész — giml — dallid” és után Best hangos kiáltással, nagy lelkesedéssel ismételte. Addig kiáltozott, míg visszatért minden ereje és már éppen le akarta tépni kötelékeit, midőn egyszerre csak harangkongás hallatszott és a rablók elmenekültek. Egy öreg kapitány jött katonáival és megszabadította őket, elmentek a hajóhoz és hetednapra Stambulba értek.

Ebből látta Best, hogy az ég nem helyesli a Szentföldre való utazását és visszafordult.

Best útja.

„Uj utat mutatni jöttem a világra. Három dologra törekedjék az ember: Szeretni Istent, szeretni Jiszraelt és szeretni a Tórát. Az önsanyargatás felesleges.”

DR. NATHAN BIRNBAUM:
A ZSIDÓ MŰVÉSZ.

Művész az, aki a dolgok összefüggésének sejtelmes megérzésére, a mindenség tartalmának, az Élet titokzatos folyamatának megsejtésére képes. A festő, vagy szobrász, ki egy tájékban, egy személyben, eseményben, vagy csendéletben látja meg a jelenségek lényegét és festi vásznára, vagy vési kőbe — a költő, ki a cselekmények, eszmék és érzelmek világában vándorolva szedi drámái, elbeszélései és versei virágát — zeneszerző, ki meghallja és újra hangot ad a mindenség harmóniájának, mind művész — de művész végül az is, ki amit látott, érzett és hallott, meg nem ábrázolta, meg nem költötte és meg nem zendítette, hanem némán magába temette. Igen, művészek még az úgynevezett nem produktív művészi egyéniségek is.

Az alkotás, a képesség megvalósítása csak természet-szerűleg következik magából a képességből. S ha mégis oly gyakran meddő marad, ez csak azért van, mert külső körülmények meggátolják a sejtő képzelőtehetséget, hogy alkotóképességgé váljék. Gondoljuk meg, lehetnek született művészek, kik valami szerencsétlen véletlen folytán éppen azokat a tagjaikat, vagy érzékeiket veszítették el, melyek az alkotáshoz szükségesek. Nem szabad azonban csak ilyen mechanikai természetű akadályokra gondolni. Vannak finomabb akadályok is, melyek közül első helyen áll a zavaró környezet, a körülmények. Ha valaki veleszületett költői tehetséggel oly nép körében lett naggyá, mely évezredek óta töprengésre nevelkedett, nem pedig megérzésekre, sejtésekre — milyen nagy képzelőtehetsége lehetett, hogy a racionalizmus hatalmas súlya alatt ellenére alkotni tudott. Aki Goethe lehetett volna, így Heine lett s aki jó másodrangú költő lehetett volna, így harmadrangú lesz, vagy — művészi hajlandóságokkal megáldott terméketlen ember, esetleg valami tehetséges cikkíró. Mások még képzelőtehetségüket is elveszítik. Ez a zsidó művész mindennapos sorsa.

De ennek nem a faj az oka. Bizonyítják ezt ezeknek a szerencsétleneknek legszerencsésebbjei, kik minden gátlás és akadály ellenére az alkotás bizonyos magaslatára emelkedtek, néha klasszikusok és tekintélyek lettek, mint például Heine. De még jobb bizonyíték: a mult.

*

Voltak-e a zsidó ókorban zsidó művészek, igazi művészek, nagy művészek? Konok antiszemita erre tagadólag fognak válaszolni. És pedig azon az alapon, mert a művészetet mostanában a következő skatulyákba szokás besorolni: képzőművészet, költészet és zene. Elsősorban tehát arra a kétségtelen tényre fognak hivatkozni, hogy a zsidóság működése az ókorban a festészet és szobrászat terén egyenlő volt a semmivel. Továbbá költészetünkben hiányzik a dráma. És végül, minthogy az óhéber zenéről pontosabb adataink nincsenek, erre vonatkozólag is kedvezőtlen föltevésekkel állhatnak elő.

A művészeteknek ez a beskatulyázása azonban, mely ezt a következtetést lehetővé teszi, egymagában is súlyos vétek a művészet a mindenség megsejtése, vagy a mindenség megnyilatkozása az alkotásokban, akkor nem tudom megérteni, hogy a művész miért lehetne csak költő, képzőművész, vagy zenész. A művészetek szokásos osztályozása kényelmes valami. De vannak tudósok, akik már kutatásaik elején előre látják annak eredményét, vannak államférfiak, kik közéleti pályájuk elején látnoki szemmel mérik át azt a darab történelmet, melyet csinálni fognak, vannak szónokok, akik lelkük mélyén ragadják meg a népet, melyhez szólnak. Mindezek művészek. De mert nem minden tudós, államférfi, szónok-művész? Istenem, hiszen a festők, költők,

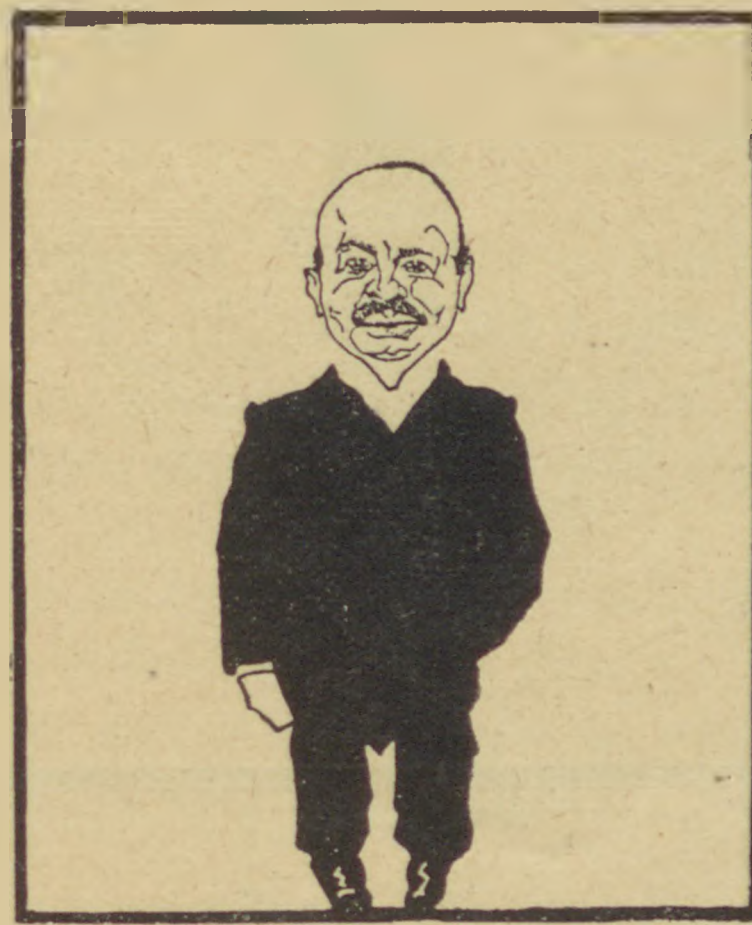
zeneszerzők mellett is vannak egyszerű pallérok, tollforgatók, zeneértők.

De ha ez a tétel áll a mai korra, az európai civilizációra, mennyivel inkább áll egy más korra és egy egészen másképpen fejlett kultúrára. Ebből kiindulva, gondolkodás nélkül sui generis művészeknek kell neveznünk a régi héber profétákat — egészen sajátos jelenség a népek kultúrtörténetében. Művészetük nem alkotásaik költői elemeiben rejlik, hanem az emberi élet és a történelmi folyamatok társadalmi és erkölcsi tartalmának megsejtésében. Erkölcs-művészek, papi művészek és ezen sajátos jelenség keletkezésének és virágzásának alapja éppen az, ami egyben oka annak, hogy a képzőművészet és a dráma hiányzott a régi zsidóknál, nevezetesen a zsidó népnek elvont, a szellemiek felé hajló természete. Ha a zsidó ókor nem is termelte volna ki azokat a hatalmas epikusokat, megkapó lírikusokat és valószínűleg zseniális zeneszerzőket — akiket kitermelt — a proféták raja egymagában megmenthette volna Ó-Jisraelt és ezzel a zsidó faj művészi hírnevét.

Multunk ezzel bizonyítja, hogy népünk művészi visszaesésének — amennyiben ez fennforog — nem vérünk az oka. Inkább a körülmények eredményezték, melyek közt már két évezred óta él a zsidó nép — a száműzetés megcsökkentette bennünk a sejtelmes képzelőtehetséget, alkotóképességünket pedig megtördelte, megrabolta. Mert érezni és érezve alkotni csak ott lehet, ahol az ember bensőséges kapcsolatban él a természettel, nem pedig ott, ahol természetellenes gondolat és érzésvilágra van kényszerülve. A föld, az ország hiányzik nekünk. A proféciánk is éppen úgy sükségre van a röggel való kapcsolatra, mint a többi művészetnek. Mert nincs országunk, ritkán születnek művészeink s akik művészek, legtöbbször a sors szomorú áldozatai, kiknek lelkében némán parázslanak és hamvadnak be a nagy érzések.

Országot! Nemcsak éhező tömegünk kiáltása ez. Országot! Kiáltják nagy, művészlelkű testvéreink is. Országot! És akkor látni fogja bámuló világ a művészet új felzökkenését és látni fogja, hogy népünk becsmérői szegyenben maradnak. Lehet akkor újjá éled legősibb, legsajátabb művészetünk is, az erkölcsművészet és modern profécia fog keletkezni. De mindenesetre zsidó-európai kultúránkban, nagy, igazi mestereket fogunk kitermelni, kik alkotni fognak formában, színben, kőben, hangban és alkotásaikban más nemzetbeli művésztestvéreik mögött nem fognak elmaradni.

Országot a zsidó művészetnek!

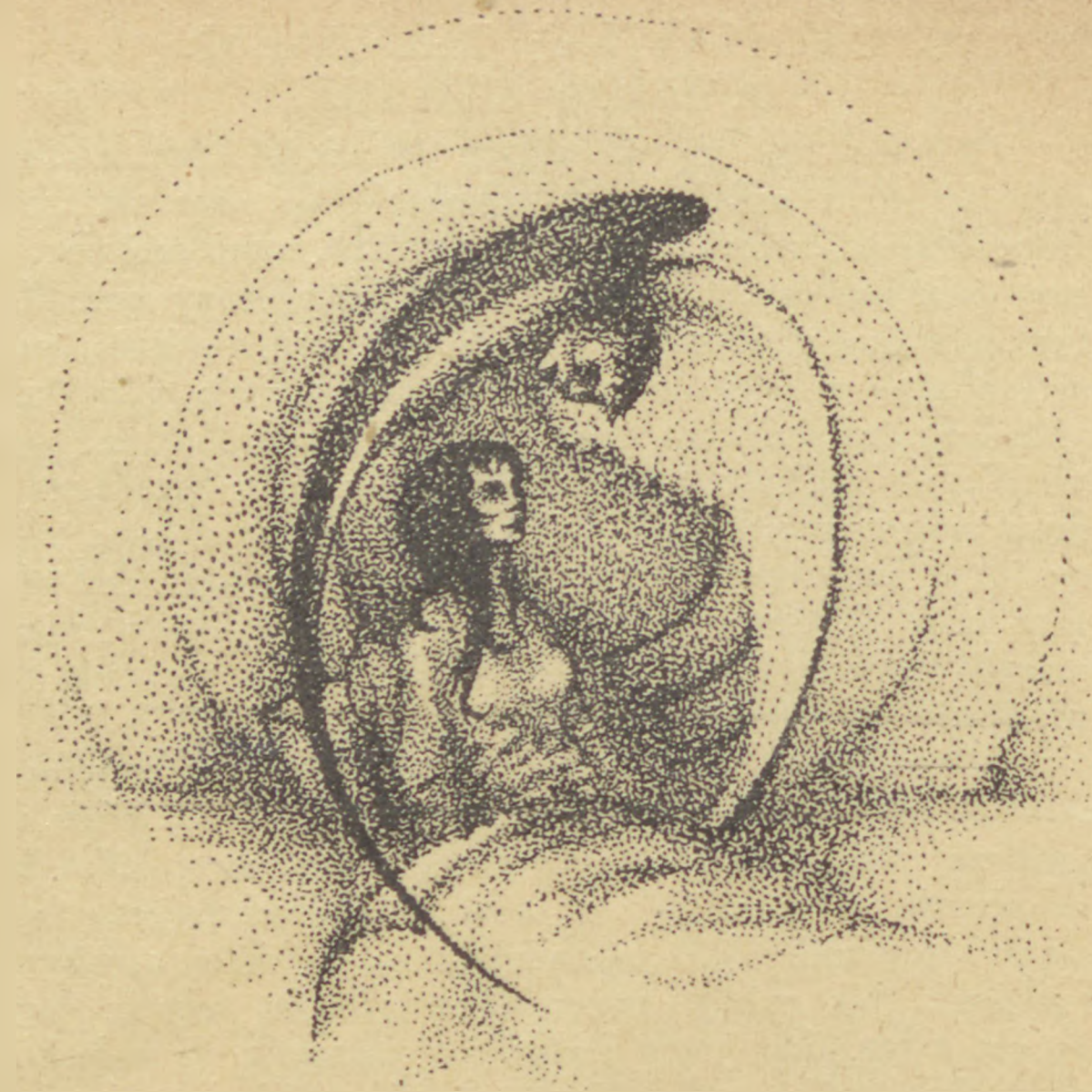
Menachem Birnbaum (Berlin): Dr. Artur Hantke

G. Gerő László: „Isten háborúja“

Uriel Birnbaum verseskönyve.

— Nem lehet arról beszélni! — intették le az embert háborútjárt ismerősei még néhány évvel ezelőtt, ha a háborúról kérdezősködtünk tőlük. A háború nem volt téma. A háború neve még reszketést, rettegést keltett az egykori frontharcosokban. Éveknek kellett elmúlnia, míg a háború nevére rángatózó idegek elnyugodtak s az egykori katonák beszélni tudtak róla. Markovits Rodion, Remarque, Renn, valamint francia és amerikai kollégáik, végül, de nem utolsó sorban Avigdor Hameiri háborús könyvei szédületes iramban hódítják meg az olvasóközönséget. De pár éve a „Szibériai garnizonok“ első kiadása még elkallódott, miképpen nem talált visszhangra Európa akkori kialakulatlan lelki világában egy zsidó poéta sem, *Uriel Birnbaum*.

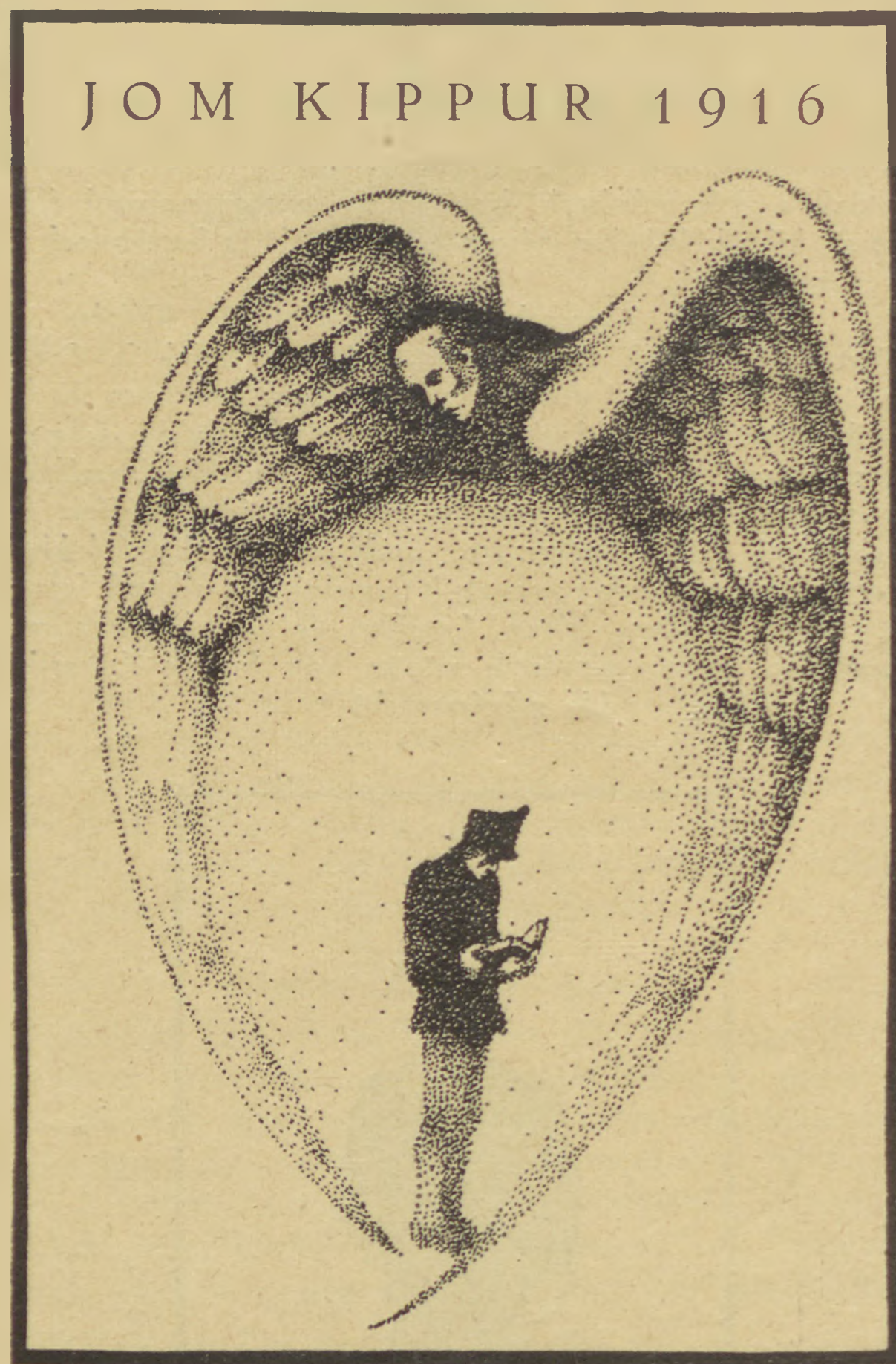
A háború nem volt téma. Pedig Uriel Birnbaum azok közé a művészek közé tartozik, kik

Uriel Birnbaum (Wien):

Beteg az ápoló nővér

Die kranke Schwester

Uriel

Uriel Birnbaum (Wien):

Ima

„Gottes Krieg“

teljes egészében át tudták érezni és tudatossá tenni a háború minden mozzanatát, borzalmát.

Könyve nem elbeszélés. Verseskötet. És mégis szinte háborús naplószámba megy. Uriel Birnbaum foglalkozására nézve tulajdonképpen festőművész; „Mózes“, „A császár és az építész“, „Világpusztulás“, „Jóna“ című albumai élénken, gyakran megdöbbentően tanúsítják misztikumokba vesző, korlátokat nem ismerő képzelőtehetségét. A háború alatt, a lövészárokból, menetelés közben, őrségen, állóharcban is volt pillanatnyi ideje papírt és ceruzát fogni és impresszióit felvázolni. *Verszeihez később meg is rajzolta a vízióit*, nem illusztrációképpen, hanem látomásainak új művészi megnyilatkozásaiként. Aminthogy Mózeset is egyszerre látta szóban és színben és a „Világ Végét“ is, mint az isteni végtelenség diadalát a költői ábrázolás különböző formáiban fogta fel.

„In Gottes Krieg“ verseskötetének címe: „Isten háborúja“. A kötet 318 szonettet tartalmaz, melyek javarészt még a fronton keletkeztek, majd egyes hiányok pótlásával a kórházban fűzte őket naplószerű egészzé, midőn súlyos sebe folytán kényszerű nyugalomban hamarabb higgadt le, mint mások, akik könnyebben szabadultak a háború poklából. Mert *Uriel Birnbaum otthagyta a lábait*.

Tétova megdöbbenéssel látja a költő megindulni a Halál nagy szüretjét. Kerülni akarja, de őt is elsodorja a vihar. Besorozzák, s most már ő is kívül áll az Élet-ajtón, mint a háború többi elítélteinek szürke milliói. Érdekes vázlatok, pillanatfelvételek a háború hétköznapi eseményeiről.

Megelevenedik előttünk a gyakorlótér, a menet-század elindulása, a harctérre való felvonulása. Ott az erdő, míg szünetel a harc, benne Isten szel-leme bolyong. Éjjeli őrség, fényszóró, az első ekrazitgránát. Mindez különös, misztikus meg-világítást kap, ami érthető is a költő chaszidikus szinezetű orthodox nevelése mellett. Mély vallá-sos szellem hatja át az egész könyvet, melyre címe is jellemző. Istent látja a csatában, Isten küldött-jét a császárbán. És az egész háborúban Isten sujtó akarátát, hogy viharával megtisztítsa a bűnös világot.

Leírja az álló harcot, a közelharc állati pil-lanatait, majd a sebesüléséről szóló ciklushoz érünk. Izzó, fekete-vörös hangulatban kulminál itt a könyv. Ezt a realizmust Remarque sem tudja megközelíteni. A közelgő és levágó gránát s a pil-lanat, amikor megpillantja széttépett lábait, oly megrázó sorok, hogy szinte halljuk a súlyos sebe-sült üvöltését. A ciklus folyik tovább. Hogyan jut el a kötözőhelyre, az első segély, a dőcögő beteg-szállító automobil, amputáció stb. Majd leírja betegségét, felépülését és megírja szerelmes verseit *a betegápoló nővérhez, aki azután a felesége lett.*

Emelkedett hangú versekben siratja el még a költő a lengyel pogromok áldozatait, s a verses-kötetben még egy zsidó ciklus van, melynek címe: „Jom Kippur 1916.”

Uriel Birnbaum verseit lefordítani nagyon nehéz. Mintha egy hajszálfinom vázlatot akarna az ember lemásolni. Könyve nem agitáció a há-ború ellen, hanem művészet. A háborútól meg-szállott lélek művészete szóban és grafikában, dal-ban és képben.

Ime, néhány példa:

Uriel Birnbaum (Wien):

Az ápolónővér

Die Krankenwärterin

IV. I M F E L D E

Uriel Birnbaum (Wien):

A csataterén

„Gottes Krieg“

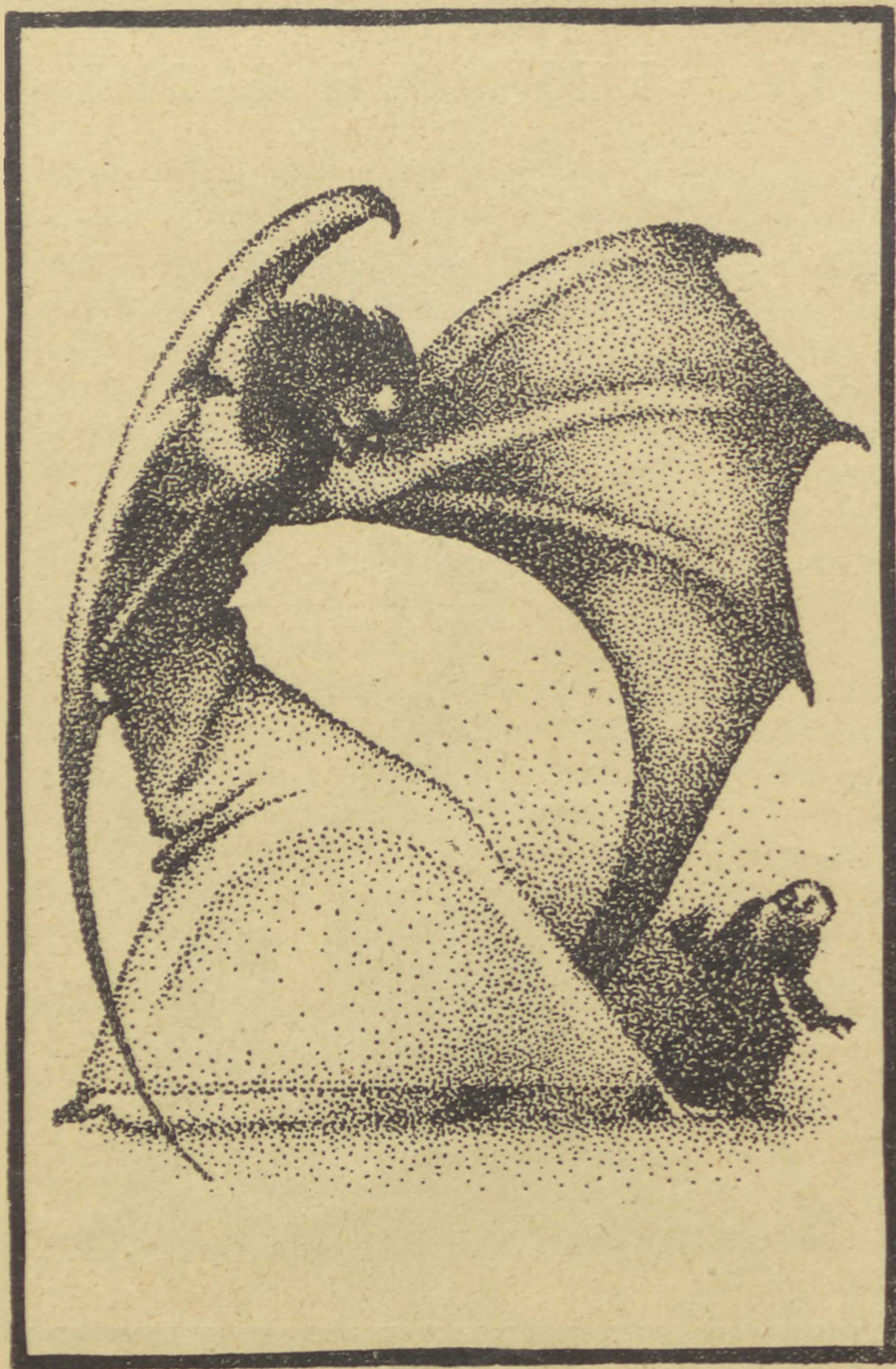
N'ILE

*A szűk, sötét szobában könnyek folytak,
a gyertyákkal vívott a napvilág,
a szoba kicsi volt a kinnak, gondnak,
mely nyomta az imádkozók hadát.*

*A nap lement. És haragos sugárt
vetett az imbolygókra, kik fehéren
hol lerogytak, hol a homályon át
ujjuk görcsösen kapkodott a légben,*

*mintha az eget megfognák keményen,
melynek bedöngült zúgó kapuja,
csak az utolsó keskeny, fényes résen
suhant Istenhez esdeklő ima...*

*S végleg bezárult... Tűzkarddal oda
elébe állott Isten angyala!*

Uriel Birnbaum (Wien): Pogrom

POGROM

Ágyamról félig alva, félig ébren,
meredten nézem a holdsugarat —
S im előttünk a sápadt holdfényben
halottak, üszkös, béna, bús csapat;

elém merednek kormos romfalak...
S a holtak világában tétovázva,
egy sötétfátylú, karcsú nőalak
útját görnyedten, elbolyongva járja.

Remegve nézem, merre legyen árnya,
s belémsikolt egy szörnyű fájdalom,
ugy érzem, mintha szívem is megállna:
Ó, jaj nekem — tudom, ki az, tudom!

Ráchel anyánk, ő az... S az ablakon
az éjben bús siralmát hallgatom...

VISSZAVONULÁS.

Vissza! Vissza! Állj! Állj! Az ingovány ott
előttünk. Ing a talaj! Arra, arra!
Tovább! Tovább! Tovább csak! „A kozákok!”
Vad félelem lázas lábunkat hajtja.

A vizes földbe csobban léptünk. Arra!
Előttünk van a zombék, mint a tenger.
Felrebben siró madarak csapatja.
Az erdőszélről lőnek ránk. Gépfegyver!!!

„Feküdj!” Felcsap a víz. A fegyverzettel
ledőlünk. „Fel!” Két lépés, nem tovább.
„Feküdj!” és újra „Fel!” Felbőg egy ember,
mellig benyelte a mocsár, a nád.

„Tovább!” Az üres levegőbe vág
egy görcsös kéz... „Tovább!”... S kiált, kiált...

Némelyek a zsidó nemzeti mozgalmat úgy állítják be, mintha az a zsidóság hazafias kötelességeit sértené. Ez a megállapítás teljesen tarthatatlan. Éppen az ellenkezője áll: A cionizmus úgy jelenlegi stádiumában, mint a jövőben, ha majd célját elérte, a zsidóság állampolgári hűségének leg-erősebb biztosítója az egyes államokkal szemben, melyekben laknak és bensőséges kapcsolatot jelent azokkal a népekkel, melyeknek körében élnek.

Mert mit is jelent a zsidó nemzeti mozgalom: Saját otthont szerez a zsidó népnek, melyben egyik része letelepedhetik s a másik résznek erkölcsi, szükség esetén anyagi támogatást nyújthat. A cél elérése új korszak bekövetkezését jelenti, melyben az antiszemitizmus minden létjogosultságát elveszti és a civilizált világ megszabadul egy mozgalomtól, mely eldurvítja a népek lelkét és akadályozza az emberiség nemesbedését. A cionizmus győzelme új időt jelent, mikor is azok a zsidók, akik megmaradnak a szétszórásban, megszabadulnak attól a keserű és nyomasztó érzéstől, melyet természetszerűleg idéz elő bennük a minduntalan nyomon kísérő zsidógyűlölet, mely hazafiasságuk közvetlenségét és az egyes népek iránti odaadásukat befolyásolja. Ezek most már teljesen és minden hátsó gondolat nélkül állhatnak majd az illető nemzetek szolgálatába.

Nathan Birnbaum: „A zsidókérdés”.

Menachem
Birnbaum
(Berlin):
Apám

Kiss Arnold: Zsidóság — Gettó

Megjegyzések Báró Hatvany Bertalan cikkéhez.

Hadd kezdjem egy zsidó midrás-legendával: Isten a törvény tábláit írta. Akkor Mózes azt látta, hogy az Isten jeleket, vesszőket, apró koronákhoz hasonló pontokat vésett be a táblákba és odaillesztette azokat a Tóra betűihez. Kérdést intézett erre Mózes az Urhoz: „Uram! Istenem! mit jelentenek ezek a jelek?! Nem elegendő jelentőségűek-e a betűk-e koronák nélkül is?” Az Isten pedig válaszol: „Nemzedékek nemzedékek után fognak tűnni és egy ember fog születni, Akiba néven, s eme jelek, eme kicsiny vesszők és pontok mindegyike kapcsán új gondolatokat fog hirdetni, új eszméket.” „Hát engedjed azt nekem, Uram — mondotta Mózes —, hogy láthassam ezt a férfiút.” „Fordulj meg, Mózes, — szól erre Isten — és menj!” Mózes megfordult, elment és leült Akiba iskolájának nyolcadik padjába, s hallotta, amint a mester tanítványait a Tórára tanította. Ám ezt a Tórát ő nem értette meg, mert az a Tóra, amit Akiba tanított, tele volt olyan új gondolatokkal, amikre Isten az ő Tórájában Mózeset nem tanította. Akibának a tanítványai pedig ugyanakkor azt kérdezték az ő mesterüktől: „Rabbi! honnan származott rád ez a Tóra?” S a rabbi válaszolt: „Abból a Tórából, amelyet Isten Mózesnek adott a Sináj hegyén.” Erre Mózes próféta újra kérdést intézett az Urhoz: „Istenem! Hogyan lehet ez? Nem ismerem rá a Tórára, amit Te nekem adtál. Vajjon új Tóra-e ez a Tóra?” Isten pedig így válaszol: „Ötven kapuja van a megismerésnek, ebből negyvenkilen-cet feltártam előtted, de az ötvenediket elzártam előtted, mert nincsen olyan ember, még Mózes, az én fiam sem, aki mindent tudhatna. Amelyet te ismersz, az a Tóra: ezer értelme van annak, amiket te nem ismersz, de amiket mások, évszázadok folyamán meg fognak ismerni, mert minden évszázadhoz, minden korhoz, annak a nyelvén fog beszélni; de az, amit minden újabb és eljövendő kor benne meg fog találni, az már most is benne van és minden új Tóra még mindig az én Tórámból lesz az.” S tovább kérdezett Mózes: „De miért jön majd Akiba olyan későn, csak évszázadok múltán s miért, oh, Uram! választasz te magadnak egy Mózeset, amikor van egy Akibád?” — „Hallgass! — szól az Ur — én így rendeltem: Mózes jó a mózesi idők számára, Akiba pedig az akibai idők számára.” „Hát mutassad meg nekem, Uram! az ő jutalmát!” Könyörgött Mózes. S az Isten megmutatta neki Akiba sorsát. Látta azt, hogy Akiba testét a rómaiak vasszerűséggel roncsolták széjjel. „Uram! Istenem! — sikoltott Mózes — ez hát a jutalom?!” — „Hallgass! — szól az Ur — én így rendeltem: a gonosz elveszi a jutalmát ezen a földön azért a kevés jóért, amit cselekedett, s a gyehennában a büntetést mindazért

a rosszért, amit elkövetett; a nemes, az igaz ember pedig elveszi a büntetést ezen a földön azért a kevés rosszért, amit elkövetett, s a gán-édenben a jutalmat mindazért a jóért, amit életében cselekedett.”

Amit báró Hatvany Bertalan, komoly gondolkozásra készítő cikkében megállapított, hogy „más kulturális, gazdasági, politikai, civilizációbeli követelményei voltak az egykori Sináj-sivatagbeli nomád életnek is, mint a próféták és királyok szent földjén; más a Galuth középkori formájának, a gettónak és újból más követelményeket támaszt a modern élet az abban elhelyezkedő zsidóval szemben” — olyan igazság, amit a zsidóság szelleme a legősibb időktől fogva, Mózesről, a zsidó prófétákon és a zsidó vallásbölcsekségen át, egészen a legújabbkori gondolkozókig hirdettek és vallottak. S az is a zsidó psziché lelkéből ered, hogy a zsidó istenhit legmagasabb kivirágzásában nem megmerevült szabvány, végső célja, eszménye. messiási álma: a minden korlátoktól ment, minden földi salaktól megszabadult tiszta istenismeret, emberség, szabad emberek szabad vallása.

Mi hisszük azt, hogy ez a kor az emberiség életében egykoron elérkezik majd, úgy hisszük ezt, mint a mi messiáshitünk bizton elérendő révpartját. Ezért vagyunk zsidók, ezért érdemes kitartanunk a zsidóság hite mellett, ezért van értelme a mi különállásunknak, ezért van értelme az akibai kínszenvedéseknek, ezért vagyunk arról meggyőződve, hogy a mi vallásunk a világosság, az értelem, a logika, minden jövődők egyetlen vallása, nem zsidó vallás csupán — az emberiség egyetlen vallása.

Báró Hatvany messiási eszmények magasában jár — oda pedig nagy, messze út visz még.

Hiheti-e báró Hatvany, hogy amikor az egész világ vallásélete még nagyon is mélyen ködös völgyek alján vándorol — élhet, megmaradhat egy vallásközösség, amely ma még magános hegyormok csúcsára szigetelheti el magát, s az erre meg nem érett tömeg számára olyan gondolatokat hirdethetne, amely egynéhány kiválasztotton kívül értelmetlen közömbösséget váltana ki a lelkekből, sőt elidegenítené azt, mert a pusztá ábránd lehet próféták lelki öröke, de nem a néplélek valóságot, gyakorlatot, mindennapi lelki kenyeret követelő tápláléka?!

Gyökere, törzse, hánca, virága és gyümölcse van a fának. Ki vallhatja haszontalannak a gyökeret, a törzset, a hánca, a virágot, mert a cél egyedül a gyümölcs?!

Hirdesse hát, hogyne hirdesse az iskola az ifjúságnak, hogy a zsidó vallás szellemi, filozófiai világszemléleti különbözősége és magasabbrendűsége fontosabb az életmódbeli formalitásoknál — de magyarázza meg azt is, hogy a zsidó vallásnak, mint minden eleven alakulatnak teste is van, nemcsak lelke, s hogy ez a test tud szép is lenni, tudja a lelket is irányítani.

Hiszen ha csak a lélek — lélek van más vallásos meggyőződésben is, erkölcs, igazság van más vallásos közületekben is, az, hogy a zsidóság hirdette először ezeket az erkölcsöket, meg az, hogy a zsidóságban lehet egyedül a szellemi szabadságot megtalálni: mindez bizonyos dacos ragaszkodást ébreszthet ugyan a lélekben, de daccal és dacból vallást fenntartani nem lehet. Az az ifjúság, amelyet egy egész világ más vallásbeli berendezkedése mellett pusztán ilyen szellemben, vallási gyakorlat nélkül nevelnénk, a legjobb esetben arra a meggyőződésre jutna, hogy dogmátlanul élhet más vallásfelekezet körében is, senki a lelke meggyőződését ott se kutatja, minek kitartani egy olyan hitvallásban, amely nem vált a teste vérévé, s amelyért csak szenvedés jár?

De a gettó nem is a vallásos szabványok kisebb vagy nagyobb betartásában rejlik: gettó a szellemi elmaradottság, gettó az idegen szokások majmolása (s hány úgynevezett szabadgondolkodású zsidó van, aki gettónak minősíti a taliszt, a tefilint, de buzgón állít a gyerekeinek karácsonyfát, szabadon gondolkodik amíg zsidó, s bigott kereszténnyé válik, ha kitért), gettó a meghunyászkodás, a csúszás-mászás, a vallással való üzérkedés, a szellemi szabadság ürügyével való lelki közömbösség, a szabadságra való hivatkozással jelszóhangoztatás, amelyben tartalom nincsen.

Zsidó igenis az is, aki nem mond öles imádságokat, az is, aki nem jár órák hosszat templomot, zsidó az is, sőt lélek szerint zsidó az, aki zsidó a prófétai eszmény-ideál szerint.

A zsidóság nem mondja eretneknek azt, aki nem tartja be pontosan a vallásos hagyomány minden előírt szabványát, s nem közösi ki köréből a nem gyakorlati életet élő hívőt, s nem vonja

Uriel Birnbaum (Wien):
Mester és tanítvány

kétségbe lelki üdvösségét a lanyhább gyakorlatú zsidónak. Ez a zsidó hit dogmátlansága.

Am úgy vagyunk meggyőződve, hogy a lélek, a szeretet, a hűség gyakorlatban nyilvánul meg. Tisztelhetem az anyámat lélek szerint, de valamely formában kifejezést is kell adnom ennek a hűségemnek, ennek a szeretetemnek. Naponta való tefilinrakásban-e, egy rövid sóhajban-e, faji hűségben-e, érte való áldozatkészségben-e, eszményeink hirdetésében-e: nem döntő, a lélek a lényeges benne.

Az azonban rabság és lélektelenség: elvetni a hagyományt, a formát, amiben mégis csak hűség és szeretet nyilvánul meg a legtöbbször, s helyébe tenni a nihilt, vagy hangzatos szólamokat. Az rabság és szolgaság és gettó: pódiumokon szavalni a zsidóságról, s lélekben hátat fordítani a zsidóságnak.

El tudom képzelni azt a művelt, szabad-szellemű zsidót, aki életkörülményeinél fogva nem tudja betartani a zsidó vallás minden szabványát s mégis meg tudja szentelni a szombatnapot a gyermekei előtt egynéhány perces szombati áhitattal, egy péntekesti gyertyaszállal, egy néhány meleg szóval az otthonában. A zsidó lélekbéli előkelőségnek jelképe az évezredes ünnepi menóra, a széder este, a chanuka-mécse. Azok a gyönyörű arany-, ezüstserlegek, szertartásos tárgyak, amelyek régiségbeli emlék gyanánt maradtak reánk, bizonyítékai ma is még annak, hogy a legelőkelőbb zsidó családok mennyi művelt szellemet és lelki melegséget tudtak családjaira árasztani a hagyományok betartásával.

Sem állam, se társadalmi közület nem állhat fenn szimbolumok nélkül. A nemzeti zászló formáság: mégis szentség. A himnusz csak dallam — mégis szentség. Az imádság csak forma — mégis szentség. A szombati áhitat csak hangulat — mégis szentség. Ha csak forma szerint élek: gettóban élek, filozófiai formákban is. Ha lelket tudok önteni a formába, a ritusba, a szertartásba — szabad vagyok minden megkötöttségem látszata mellett is.

A zsidóság nem méri rőffel a vallásosságot. Adjon az a zsidó szülő hitéből annyit a gyermekének, amennyit módjában áll adni neki. Ne keresse az ellentétet, ne mélyítse az ellentétet élet és iskola között. S bízza reá az életre, hogy mennyit tarthat meg a hitbeli átöröklöttségéből a gyermeke szabad lelke — de ne pusztítsa kény szerint a szépet, a nemeset a fia szívéből, mert van szépség, melegség, bensőség az úgynevezett „gettó“-ban is.

Szolgák vagyunk — ha csak szabadok vagyunk.

Szabadok vagyunk — ha tudunk „szolgák“ is lenni. Az igazán szépnek és nemesnek szolgái.

Van rabság a péntekesti cigarettákban és a szabadon párolgó, nem rituális főzőedényekben is — és van szabadság a tejes és húsos kaszusz-edényekben is.

Kaufmann Vilmos: Reflexiók Báró Hatvany Bertalan cikkéhez

Az audiatum et altera pars elvénél fogva szólalok meg, hogy báró Hatvany Bertalan tolerans hangon megírt, de általam és az ortodoxok által tévesnek hitt tételeiről a cikkíró felvilágosítsam. Az olyan türelmes hangú felfogásért, amely „hangsúlyozni kívánja, hogy nem akarja meggyőződésükben megbántani, avagy sérteni azokat, akik ma is még szinte hősieks önmegtagadással tesznek eleget az ortodoxia gyakran súlyos követelményeinek — ezeknek tisztelet jár ki és nem bírálat” — tisztelet jár ki, de bírálat is.

Helytelen az a föltevés, írja a cikk illusztris szerzője, hogy a kitérési járvány okait a vallás tradíciószerű formalitásának feladásában keressük. Szembeállítom ezzel a tényeket, *mondjuk meg őszintén, hova áll közelebb a keresztség, oda-e, ahol a vallási szertartásokat az anyatejjel együtt csepegtetik a kisdéd lelkébe, avagy oda, ahol ezen ceremóniák gyakorlását illetőleg tudomásvételt a hittanórák keretei közé szorítják?* Vallom a szerzővel egyetemben annak szükségességét, hogy az ifjú nemzedék a zsidó vallás szellemi, filozófiai világszemlélet magasabbrendű voltáról legyen meggyőződve, de ez a serdült kornak kötelessége. Ennek a kornak kötelessége, hogy *az ész útján szankcionálja azt, ami a kisdédnél még csak a szív ügye.* Ne a serdült kornál kezdjük azonban a nevelést, hanem a kicsiny gyermekkoránál, *hadd lássák a szertartások varázslatos példáját* s akkor az öntudatra ébredt értelem könnyebben appericiálja az ész diktátumát. S ha már a felnőttek felszabadítják magukat a ceremóniák járma alól, a gyermeki lelket — amely még a mesébe is hisz és szeret hinni — tanítsák és oktassák a *szertartások poézisére* s azt hiszem, így alkalmasabbá tesszük a talajt a későbbi racionális világszemlélet kialakulására. Sokan próbálták már az Ész vallását, a meglevő hitek helyére propagálni (nem állítom, hogy a cikkíró ezt akarja), de a kísérlet hajótörést szenved, mert a vallás nemcsak az értelem terméke, hanem a szív sugallata is. S érzelmeket fakasztani logikával és ésszel nem lehet, csak erősíteni. Azt vélem tehát helyesebbnek, ha a szertartások szentségét plántáljuk a kisdéd lelkébe, akkor a magáraeszmélés időszaka csak erjesztője és fejlesztője lesz a gyermekszoba érzelmeinek.

Akik még látni szeretnék a zsidóság megmaradását utódaikban, tőlük telhetőleg igyekezzenek már a gyermek miatt is annyit megtartani, amennyit csak tudnak. S a cél érdekében modern szokásaikban korlátozzák magukat. Mert a korlátokra nagy szükség van, korlátok és kerítések nélkül könnyebb az átugrás idegen mezőkre. Két-szeresen fontos ez a diaszporában, amikor az asszimilálódás pókhálója könnyebben szőheti fonálait.

Hogy mi fontosabb a mi vallásunkban, az „Adonaj elajhenu, Adonaj echod”, avagy „ne főzz

gödölyét az anyja tejében”, azt bízzuk Mózes mesterünkre, akinek nagyságát és tekintélyét a cikkíró is kiemeli. Mózes vezérünk Micrajim rab-szolgásgát háta mögött hagyó népének vallása a világosságnak, az értelemnek, a logikának vallása volt s ez kell, hogy legyen a gettó sötét falai közül kiszabadult, új napfényre vágyó nemzedékeknek is. De ebben a vallásban, minthogy a Tan örök és változatlan, benne volt a szombati tűz, a péntek-esti cigaretta tilalma, benne volt sok minden egyéb, amit a kasrusz szempontjából írástudók kimutattak, amit a modern gondolkozó neológok *el is hisznek, de meg nem tartanak.* Mózes mesterünk nem a templomi áhitatra fektette a fősúlyt, hisz csak háromszor egy évben volt kötelező az Ur színe előtt Jeruzsálemben annak idején megjelenni, de átszötte az egész zsidó életet etikai parancsokkal, szombati munkatiltalommal, ünnepek előírásával stb. Ne csak a templomban legyünk hát zsidók és ne csak ott hajoljunk meg a szertartások mélységes szimbolumai előtt, hanem mikor „otthon vagyunk, avagy úton járunk, mikor lefekszünk, avagy fölkelünk!” Mert ezt is Mózes vezérünk írta elő.

A gettói kasrusz tejes és húsos edényeihez pedig visszatérhetnek azok, akik az egyiptomi húsfazekakhoz nem is mentek vissza, mert ezek az edények tisztábbak (a kóser szó tisztát jelent), mint azok az edények, amelyekben nyúl és malacpecsenye sült, a szabad embernek szabad vallása folytán.

Last not least — a jelszó pedig né az legyen: „vissza a zsidósághoz” — hanem: „nem távozni a zsidóságtól!”

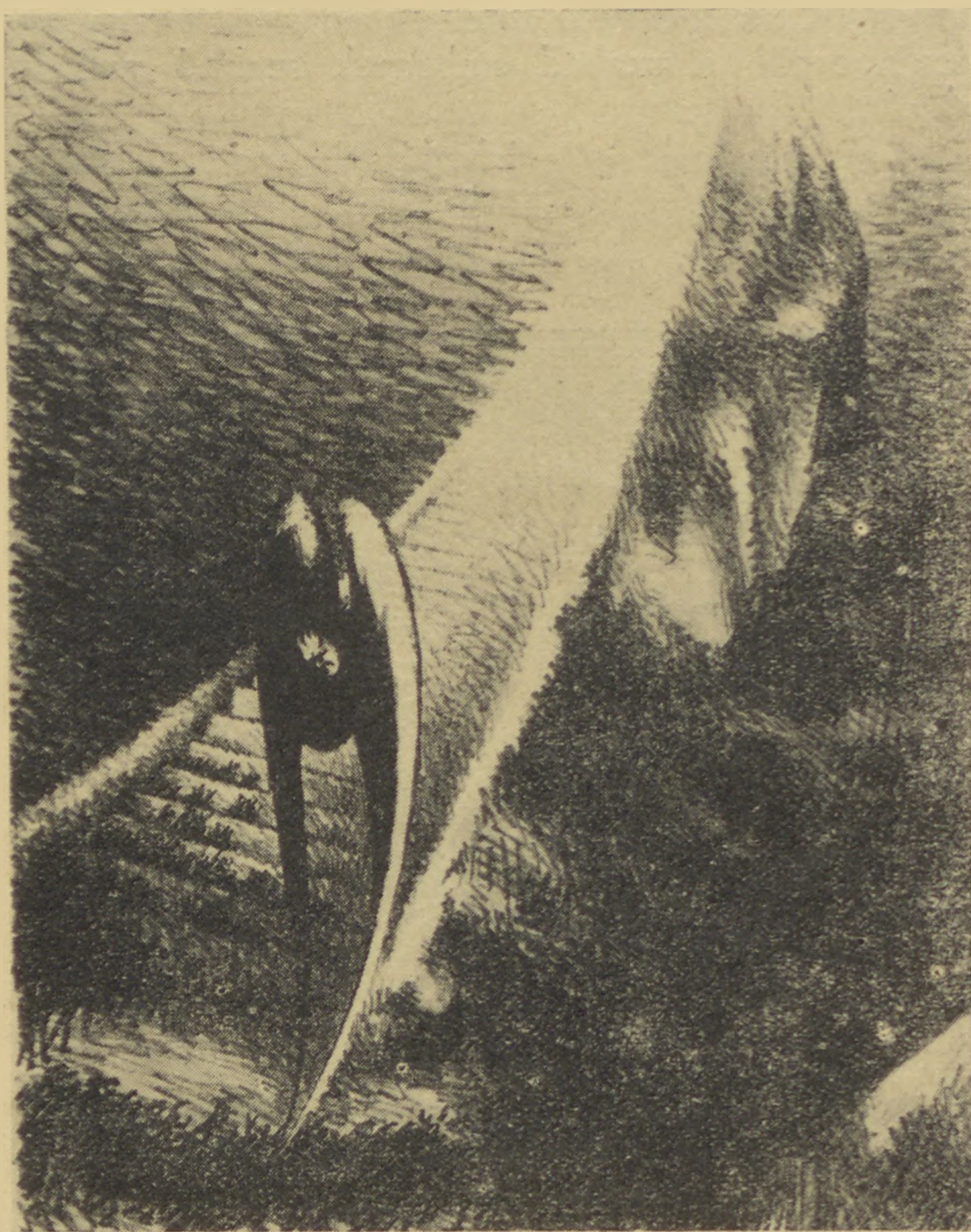

Uriel Birnbaum (Wien):
„Hallgasd, fiam, atyádnak oktatását...”

Báró Hatvany Bertalan levele

Kedves Szerkesztő Uram,

engedje meg, hogy cikkemhez fűzött megjegyzését egy ellen-megjegyzéssel kísérjem. *Helyesen állapítja meg, hogy én reformot vagy reformmozgalmat nem akarok*, hiszen csak egy már néhány generáció óta közismert tényre hivatkozom akkor, amikor rámutatok arra, hogy a neológ zsidóság jórésze — magamat is ideértve — nem ad már sokat az életmódbeli külsőségekre. De én nem csak a hipokrizis ellen szólok. Szót kívántam emelni az ellen a tán legjobban „neo-orthodox”-nak nevezhető érvcsoport ellen, amely — mint a „vissza a zsidósághoz” tendenciájú cikkek jórésében olvasható — e „kasruszmentes” életmód megszüntetésére s a külsőségek szigorúbb betartására kívánja szorítani a neológ zsidóságot. Sokan ajánlják ezt orvosságnak a kétségtelenül beteg zsidóságnak — s én azt hiszem, hogy ebbe az orvosságba a beteg belepusztulna. Ez volt cikkem tendenciája. Megjegyzem azonban, hogy az általam ajánlott orvosság, tudniillik a külsőségek és a lényeg közötti különbség erős hangsúlyozása, csak egy aspektusában gyógyíthatja a zsidóságot. Egy funkciónak a zavarait hozhatná csak rendbe ez az általam proponált módszer: a neológ zsidó felekezet speciális bajait. S azon felfogásomban, hogy a felekezeti funkció nem meríti ki a zsidóság

Uriel Birnbaum (Wien):

Világpusztulás. A pusztítás anyyala

Weltuntergang

történelmi adottságokon alapuló hivatását, azt hiszem, találkozom Tomaschoff dr. úrral.

Ámde nem szabad elfelejteni, hogy az Európában élő, európai környezethez szokott zsidó csoportok számára a lényegében annyira zsidótlan „felekezet”-fogalom szükségszerűen különválasztandó a zsidóság egyéb problémáitól, minthogy e zsidó csoportokban él az európai kultúrához való ragaszkodás vágya. A „felekezet” fogalma pedig az európai kultúrában szükségszerűség. A nemzeti, népi, faji és felekezeti funkciók azonos volta, egybeesése, helyes és hasznos Ázsiában, a multban. *Hasznát vehetik a jövőben is a Szentföld nagy-szerű telepesei, zsidóságunknak e csodálatraméltó pionírjai* annak, hogy az ázsiai kultúrák nem választják külön a felekezeti funkciót a közösségek egyéb funkcióitól. Nekünk azonban, európai, magyar zsidóknak, a magunk szűkebb problémakörével foglalkozva, kötelességünk, hogy zsidóságunknak ezen európai, „felekezeti” funkciójával, s ennek külön kérdéseivel, úgy foglalkozzunk, mintha nem lenne egy ezen felül álló, általános zsidókérdés. Ez utóbbival tehát tudatosan nem foglalkoztam e cikkemben, noha *annak idején éppen a Mult és Jövő hasábjain adtam kifejezést azon véleményemnek, hogy a cionista törekvések bizonyosfokú tekintetbevétele és a Szentföld felépítésének forszírozása nélkül egyetlen ország zsidókérdését sem lehet alaposan megoldani.*

Itt azonban, ismétlem, nem erről a, mondhatnám, nagy zsidókérdésről van szó. Itt csak azt kívántam kifejtetni, hogy a mi kis csonkamagyar zsidókérdésünkben található retrográd mozgalom milyen hibás. A neológ zsidók bizony nem fogják életmódjukat a „vissza a zsidósághoz” szellemben megváltoztatni — de a gondolkodásmódot, az érzésvilágot, állítom, hogy még sokezer „halódó” zsidónál lehetne megmenteni a zsidóság számára.

W. H. Elliott mondotta: „Nem a modern gondolat a vallás ellensége, hanem a modern gondolatatlanság”. Ez ellen, a közömbös érzésvilág, a közömbös gondolkodás ellen kellene küzdeni — nem a közömbös életmód ellen! Hogy milyen módon, azt sajnos nem tudom, hacsak nem a külsőséges tradíciók hangsúlyozásának feláldozásával.

Sokszor üdvözli igaz híve

Hatvany.

Lapzárta után érkezett dr. Révész Fülöp békéscsabai főorvos igen értékes hozzászólása, amely báró Hatvany Bertalan cikkét a magyar zsidóság legújabb történeti fejlődésének szempontjából világítja meg. Reámutat arra, hogy dacára annak, hogy az 1850-es, 60-as években a zsidó iskolában még napi 3—4 órán tanították a rituális törvényeket, az ezekből az iskolákból kikerülteknél is csakhamar lábra kapott az „aritualizmus” már az 1870-es évek elején. Mert ez lett a „korszellem”. Szomorú, hogy a rituálék elhagyásával a zsidó népi tudat hanyatlása is lépést tartott. És éppen ez az egyik archimedesi pont, mellyel a zsidó érzést fokozni lehet. A zsidó történelem beható ismerete a legjobb eszköz. És visszatérés a prófétákhoz, Esajáshoz, Michához, Jeremiáshoz, kik az erkölcsi tisztaságot tették a zsidóság lényegévé.

George Foot Moore a cambridgei Havard University tanára: A zsidóság jellemzése

A bűn a kinyilatkoztatott vallásokban nem más, mint az „Isten törvényével való megegyezés hiánya, vagy annak megszegése“, tekintet nélkül arra, hogy a cselekvés vagy nem-cselekvés magában is rossz-e vagy erkölcsileg közömbös. Ezt a felfogást, akár zsidók, akár puritánok vallják, gyakran nevezik „legalizmusnak“ és sok rosszat mondanak róla. A bűn és törvény ily viszonyából folyó messzemenő vallásos következtetéseket rendszeren nem veszik figyelembe. Mert ott, ahol a bűn az isteni törvény elhanyagolása vagy megszegése, az egyedüli jóvátétel Isten megbocsátása. A primitív vezeklések és tisztulások még továbbélnék a mózesi törvényben, de már nincs bennük semmi misztikus vagy mondjuk mágikus hatalom; oly ritusok ezek, melyeket Isten azért rendelt az embernek, hogy általuk keressen bocsánatot, s így a megbocsátásnak feltételei. A zsidóság aztán a megbánást tette meg valamennyinek *conditio sine qua non*-jává s esetleg pótlójává is.

Ugyanígy az erkölcsi törvény megszegésére, melyre a mózesi törvényben sincs előírva külön vezeklés, kivéve az engesztelőnap egyetemes megszabadulást a bűnbak révén — nincsen bocsánat, csakis az egyéni megbánás alapján. Más szóval, a bűn legális felfogása ahhoz a megismeréshez vezet, hogy a bűn egyedüli ellenszere Isten megbocsátó kegyelme, melynek alapja az isteni irgalom, vagy szeretet, s egyedüli feltétele a megbánás, az ember erkölcsi megújódása, mely újjáteremtéshez hasonlítható, gyümölcseivel, a megbánáshoz vivő tettekkel. A megbánás zsidó meghatározásához hozzátartozik a felebarátunknak személyében, vagyonyában vagy jó hírnevében okozott kárnak jóvátétele, a bűn megvallása, a megbocsátásért való ima és az őszinte elhatározás és erőfeszítés, hogy ne essünk bele megint ugyanabba a bűnbe.

A zsidók a maguk szértaszórtágában erősen várták azt a napot, mikor újra összegyűjtetnek ősi országukban, mint a próféták megjósolták, s amire béke és boldogság korszakának kell elkövetkeznie. Ennek a helyreállításnak belső vagy külső feltétele oly tökéletes belső megújódás (megbánás), amely a nép egész jellemének megváltozásával ér fel. Ennek a változásnak nagysága oly mélyen hatott Jerémiásra és Ezékielre, hogy azt nem foghatták fel másképp, mint magának Istennek műve gyanánt, mely nemcsak megtisztítja őket, hanem új szívet és új lelket tesz beléjük és teszi, hogy „parancsolataiban járjanak és megtartsák ítéleteit és megtegyék azokat“. Maga a bűnbánat Istennek adománya, melyért imával fordul hozzá a gyülekezet és az egyén.

A próféták sokféle alakban és gyakran idilli képekkel festették le az aranykort. A közös elem, mely mindig a zsidó vallásos gondolat előterében volt, nem volt egyéb, mint élni a maguk életét, nem zavarva ellenséges uralom által, Isten kegyel-

mének élvezetében. Némely próféciaik megjósolták a monarchia visszaállítását egy Dávid-házbeli uralkodó alatt és erre a törvényes utódlásra talán a hasmoneus királyok iránti ellenszenvből vetettek nagyobb súlyt. Dávid sarja, vagy Dávid fia, vagy Dávid fölkent fia (Messiás) a sóvárgott király neve a tanaita irodalomban és a liturgiában. Ennek az aranykorbéli uralkodónak jelleme Ezsajásnál van kifejtve (II, 1 skk.), melyet a hivatalos Targum pontosan követ. Más próféciaikban, így Ezsajásnál 40 skk., nincs szó földi uralkodóról; Isten maga Izrael királya. Josephustól kölcsönvett szóval a nemzeti reménységnek ezt a típusát teokratikusnak nevezhetjük, szemben a politikaival. A próféciaikban nincs jelezve emberi eszköz, mely által az isteni király akarata teljesül. A normaszzerű zsidóság megalkotói számára, ebben biztosak lehetünk, Istent a papság nem hierokratikus módon képviselte a földön. Inkább a „tanultak“ voltak azok, az isteni törvény tekintéllyel bíró tolmácsai, akik ebben a korban a törvényt nemcsak tanították, de, mint bírák, alkalmazták is. Az idő, mikor a Messiásnak meg kell jelennie, vagyis Istennek uralma kezdetét veszi, meg van határozva Isten tervében, de Istennek titka, melybe az embernek tilos magát beleártani.

(Vége következik.)

Uriel Birnbaum (Wien):

Világpusztulás. Az utolsó ítélet

Weltuntergang

Menachem Birnbaum (Berlin) karrikaturáiból

ZSIDÓ HUMOR

DR. KOHN P. I.: RABBIK HUMORA.*)

Amit ez a könyvecske*) nyújt, az nem egyszerű zsidó élce, nem is akar az lenni. Az úgynevezett „zsidó viccekkel” nagyon is jóllakhattunk már. Minden utcasarkon ott virítanak, a könyvesboltok kirakataiból reánk vigyorognak az együgyűségek halmazai, nem is szólva kabaréink, orfeumaink komikus alakjairól, kiknek ledér, gerinctelen önmeggyalázásait csak mélységes szégyenkezéssel hallgathatja az önérzetes zsidó. A Budapester Sängerek a külföldön zsidó prototípusai az alantas léhaságnak, trágárságnak. Milyen más a levegő, a hang és illat, mely dr. Kohn könyvéből felénk árad! Szellemes szólások, talpraesett feleletek, rövid, találó szatírák, tréfás ki- és belemagyarázások, bibliai, talmudi vagy midrasi helyek pointírozott alkalmazása, valóságos sziporkái az ötleteknek, melyek egy-egy villanással egész helyzeteket világítanak meg. A szerző, illetve gyűjtő több csoportba osztja az adomákat, aszerint hogy a maggidról, a csodarabbiról és chaszidjairól, bachurról, az orvosról, az am-haarecről és tudósról stb. szólnak, valósággal azonban egy az eszejárásuk, felépítésük, humoruk. Sok köztük a történeti anekdota, mely nevezetes személyiségekhez, híres adomázók, a Dubnoer Maggidhoz hasonlatos vándorprédikátorok nevéhez fűződik, számos köztük a magyar vonatkozású is. Kár volna ezekhez a finom, fordulatos és mindig jellegzetes apróságokhoz boncoló elemzéssel hozzányulni, inkább közölni fogunk belőlük sorozatosan egynéhányat: hisz a *Mult és Jövő* évek óta terjeszti a zsidó elmének ilyesfajta tarka közleményeit. Ha egyik-másik „jó szó” feltételez is némi tanultságot, jártasságot a talmudi gondolkozásban, dr. Kohn ügyesen belecsempészi a szövegbe a tudnivalókat, anélkül, hogy az élce elvenné az ízét-savát. Külön kis tanulmány a befejező két Erlkönig és Faust-kommentár, miképen „tanulja” a bachur a klasszi-

*) Dr. P. I. Kohn: „Rabbinischer Humor aus alter und neuer Zeit“. Eine Sammlung von Anekdoten und „guten Wörtchen“. Zweite, vermehrte Auflage. I. Kauffmann, Frankfurt a/M. 8.— Reichsmark.

kusokat, — úgy látszik, a szerzőnek saját humoros leleményei. Mert dr. Kohn, ki ezt a körülbelül 500 adomát évtizedek óta, immár második kiadásban összegyűjtötte, nemcsak elmés fő és kitűnő elbeszélő, hanem lamdan is, még pedig a javából. Hisz ő az a tudós földink, kinek 15 kötetre tervezett monumentális halacha-művét a *Mult és Jövő* 1928. évfolyamában ismerttettem (148. l. „A zsidó áldozatkészség ódája” címen). „Terített asztala” mellett ime a melléktermékek morzsái is milyen kedvesek, jóízűek...

Dr. Fürst Aladár.

„NEM OLYAN NAGY MEGTISZTELTETÉS.”

Mikor R. Hirschel Lewint, volt londoni, halberstadti és mannheimi rabbit meghívták Berlinbe a különböző üdvözlések lezajlása után a község tudósai is eljöttek gratulálni a megválasztottnak, akit ily nagy és kitüntető megtiszteltetés ért. „Nem olyan nagy megtiszteltetés ez — felelt a rabbi. — Mert ki választott meg engem? Az előljárók. Igen, ha a tudósok ülnének az előljárói székekben és az egyik azt mondotta volna: válasszuk meg a londoni rabbit, mert az nagyobb gaon, a másik meg a poseni rabbi mellett kardoskodott, mert az nagyobb lángész, a harmadik pedig a lissait pártolta volna, mert az nagyobb bibliai tudós, a negyedik pedig kiemelt volna engem nagy tulzással, hogy mindezeket a tulajdonságokat egyesítem magamban, — akkor az én megválasztásom nagy megtiszteltetés volna. Így azonban, hogy az előljáróságban csupa am-hoorec ül, az egyik kiáltja: jöjjön a breslauer rabbi! Mire a másik kiáltja: Azért se! Inkább jöjjön a poseni! És egyik se tudja, miért. Végre az egyik előljáró Dániel Itzig győz, mert a leg-hangosabban ő tud kiabálni. Hát hol itt a nagy megtiszteltetés?”

A HAL ÉS AZ ITAL.

Miért isznak a chaszidok a péntek esti hal előtt és után egy kis szilvriumot? Egy jókedvű chaszid magyarázza: Mikor a hal elnyelte Józsuát, a próféta imádkozott a hal gyomrában és az kénytelen volt őt kiadni magából. Már most attól lehet tartani, hát a hal azt viszonzni akarja és a mi gyomrunkban imádkozik és mi is kénytelenek leszünk visszaadni a szabadságát. Azért óvatosságból megrészegítjük és a bölcsek előírása szerint, részegen nem szabad imádkozni. De minthogy nem tudjuk, hogyan helyezkedik el bennünk a hal és merre van a feje, azért iszunk előtte is, meg utána is.

A KÁNTOR HIZELEGHET.

A Sulchan Aruch szerint meg van engedve, hogy a kántor hízelegjen a hitközség tagjainak, ha ezzel a templomlátogatásra szoktatja őket. Miért nem írja a Sulchan Aruch ugyanezt a rabbikra vonatkozólag is? — szól a kérdés. És a felelet: A rabbik elég okosak ahhoz, hogy előírás nélkül is megteszik.

RADION

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461—94*

egymaga mos!

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

Hetenkénti expresszjáratok

E G Y P T O M B A

„HELOUAN” és „VIENNA” nagy luxushajókkal.

Kéthetenkénti gyorsjáratok nagy luxushajókkal

P A L E S Z T I N Á B A

Hajójegyek oda és vissza III. osztályú külön kabinban, teljes elsőrangú rituális ellátással, a jeruzsálemi fő-rabbinátus ellenőrzése alatt

336 pengőért.

Prospektusok, felvilágosítások a társaság budapesti irodáiban:

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási társaság
VII., Thököly-út 2. és IV., Váci-utca 17.

A SADCHEN.

Egy fiatal kereskedőhöz jött R. Hénoch, a sadchen „jó ajánlatokkal”. A fiatalember kifejtette nézetét: Három dologra fektet súlyt: 1. jó család, 2. szép leány, 3. megfelelő hozomány. „Akkor hát — felelt R. Hénoch — nem kezdek önnel semmit, mert abból, amit ön kíván, én három partit csinállok.”

„A BIBILIAISMERŐ ZSIDÓNŐ.”

Egy jótékony bazárnál egy zsidónő hűsítőitalokat árul a szegények javára. Sarkantyúját pergetve közeledik a sátor felé egy fajvédő gavallér: „Kérek én is egy poharat, szép Sára!” Mire a hölgy talpraesetten felel: „Ön téved, uram. Aki a tevéket megittatta, az nem Sára, hanem Rebeka volt!”

A SAKTER UR.

Egy antiszemita bírónak szokása volt, hogy a zsidó tanukat „froclizta”. Egyszer azonban póruljárt. Tanúnak volt beidéztve R. Chájim, aki talmudtanító, előimádkozó és metsző volt egy személyben. A bíró azonban állandóan csak „sakter úr”-nek titulálta. „Egyéb mondanivalója nincs, sakter úr?” fejezte be a bíró a kihallgatást. „De még egyet akarok mondani bíró úr — hangzott a felelet — én tanító vagyok a gyermekeknél, előimádkozó a felnőtteknél és sakter a barmoknál és baromfiaknál.”

A RABBI ÉS A PÁTER.

Egy előkelő lakodalmon szemben ült a rabbi a katolikus pappal, aki szintén hivatalos volt. A rabbi rituális szempontból nem akart a feltálat ételekhez nyulni. „Mikor fogja már abbahagyni ezeket az elavult előítéleteket?” — kérdezte a katolikus pap. „Majd az ön lakodalmán!” — felelt a rabbi.

COLL-HEGYRÖL

AZ ÁLDOZATKÉSZ ADLER MÓRIC.

Szép dolog, hogy Odescalchi Károly herceg férrias nyíltsággal exponálta magát a szegény tönkrement Adler Móricért és nyílt levelet írt a „Pester Lloyd”-ba, emlékeztetvén egykori tiszti fogolytársait, hogy Oroszországban ez a zsidóember, aki magyarországi származását még a háborúban sem tagadta meg, segítette ki a magyar foglyokat és enyhítette áldozatkészen a fogság keserűségeit. Adler Móric még 18-éves korában került ki Oroszországba és itt vagyonna tett szert még a háború előtt, ennek a vagyonnak nagyrészt pedig a fogságba jutott magyar tiszteknek juttatta kölcsönképpen becsültre, esetleg elengedésre, mert hiszen „adománnyal” nem lehetett egyes főúri tiszteket megsejteni. Sok fogolytisztt az ő költségén került haza Magyarországra. Aztán jött a bolsevizmus és Adler Móric elvesztette minden vagyonát, Berlinbe menekült és itt él a legnagyobb nélkülözések közt 70-éves korral a vállán. Herceg Odescalchi felszólítja azokat a tiszteket, akik igénybe vették Adler Móric pénzét, fizessék most vissza neki, ha nem is kamatostul, de legalább a tőkét. A herceg nemes lélekből fakadó felszólítása, sajnos, nemigen talált visszhangra. Sokan a vitéz tisztek közül bizonyára nem azért hallgatnak, mert meg akarják tartani a zsidó pénzét, hanem csupán csak azért, mert a mai időben nem illő bevallani, hogy egy ilyen Móric zsidóval állottak összeköttetésben.

„RÓBERT BÁCSI.”

A napilapok megírták „Róbert bácsi” csúf krónikáját, az ingyenlevesen megtakarított pengők százczreinek szomorú történetét, amely az országból való kiutasítással végződött. Ez a vég nem volt olyan szomorú magára Róbert bácsira, mint inkább a híveire. Elvégre Feinsilber Róbert is örömteljes esztendőket töltött a magyar fővárosban, a jótékony célra gyűjtött finom cukrászsüteményekből nem egy rejtett hölgyének édesítette meg az életét. A szomorú és keserű csak az, hogy ez a mesümed cukros pilulákat adott be itt a zsidó társadalom legmagasabb rétegeinek, mint Amalék belopózott Izrael sátraiba, hogy lelkeket fogdosson és elég sokan ültek fel neki, mialatt az „apostol” zsebrevágta a lélekfogdosás után járó busás misszionáriusi proviziókat. És a zsidók, kikről a biblia azt mondta: „valóban bölcs és okos nép ez” — így hagyták magukat évtizedeken át egy „hit-üzér”-től félrevezetni. Mert szomorú valóság, hogy sok pesti előkelő zsidó családot Róbert bácsi csábított át a keresztény szeretet hitére, melynek zsidó szeretetadományai oly pompásan jövedelmeztek a térítőnek.

ארטה כשר

„CERES” ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körút 6. sz.

Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

G Á B O R

fiúnevelőintézet

bentlakó és bejáró elemi-, közép- és kereskedelmi
iskolai tanulók részére

: 26-ik év :

Budapest, VI., Munkácsy-u. 21. Tel : Aut. 290-00

Tátrai Gyermekek- nyaralója Baldócfürdő

Fiúknak és leányoknak :

SPORTTELEP — STRAND — HIZÓKURA

PROSPEKTUS!

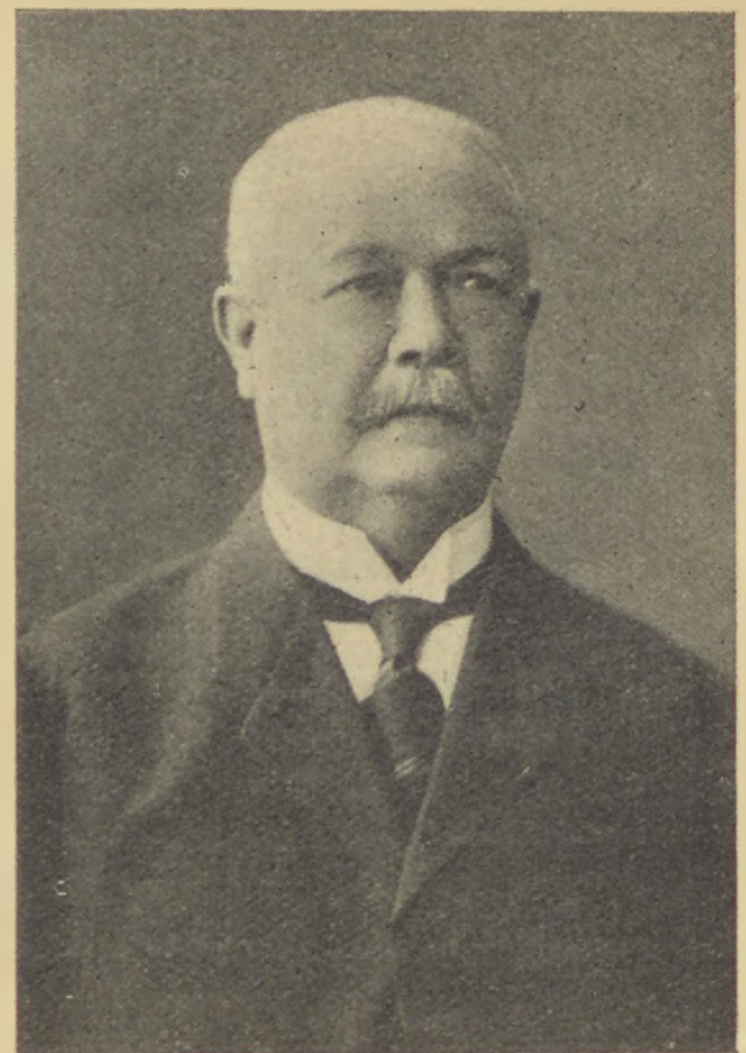
A PALESZTINAI EMIGRÁCIÓ IDEIGLENES BESZÜNTETÉSE.

érthető elkeseredést váltott ki az angol kormány ellen és természetes, hogy mindenfélé felhangzik a zsidóság tiltakozása a váratlanul ért intézkedéssel szemben. De bármily jogos a felháborodás a politikai súlyjátékot játszó angolok és a mindenkép könnyűnek találtatott cionista vezetőség iránt, hogy a dolgok idáig juthattak, be kell látni, hogy Palesztina nagy és szent ügye nem egy kormányintézkedésen és nem egy vezetőségi ügyetlenségen mulik, hanem a zsidó nép akaratán. Volt már szentföldi jisuv, alapítottak zsidó kolóniákat, iskolákat, műgyetemet és szegény tanítók kiküzdötték a héber nyelv jogát még a Balfour-deklaráció és az angol protektorátus előtt is és volt zsidó bevándorlás Palesztinába a legszigorúbb török bevándorlási tilalom dacára is. A zsidó nép elkövette azt a mulasztást, hogy amikor a történelem feltárta számára a kapukat, tétlenül tétovázva állott meg, holott a zsidóság sohasem volt olyan gazdag anyagi eszközökben mint a Balfour-deklaráció utáni évtizedben, amikor a konjunktúra módot adott neki, hogy az egész Szentföldet megvásárolhassa és pár esztendő alatt abszolút többségre is tegyen szert. Most a zsidóság ismét lerongyolódott az egész világon és erejének gyengülését mérlegeli üzleti serpenyőjén a „népek kalmára“, Anglia is. A zsidóságot azonban ez nem riaszthatja el munkájában, amelyet fokozott eszményi hevüléssel fog folytatni. És jönni kell egy új vezetőségnek, amely nagyobb lendületet tud adni a cioni ideálnak, amely jobban és érzőbben tudja a kezét tartani a történelem ütőerén.

Hajszálakat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését. biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrássy-út 38., I. em- (Párisi áruházzal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtokéletesebb), valamint „**Miracle**“ szépitőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

JUGOSZLÁVIAI LEVÉL.

A jugoszláviai zsidóságnak legkiemelkedőbb eseménye az utóbbi időben kétségtelenül a novisadi (ujvidéki) Chevra Kadisának kétszázéves jubileumi ünnepe volt. Országos jelentőségű ünnep volt ez, amelyen nemcsak a zsidóság, hanem a többi felekezetek is résztvettek és képviseltette magát a király és a kormány is. De az ujvidéki zsidóság, amely mindig oly eleven közreműködést fejtett ki minden zsidó kulturális és humanitárius ügyben, nem elégedett meg az-
zal, hogy a nagy jubileum bármilyen fényesen sikerült ünnepségek

Rainer Simon

külsőségében merüljön ki, hanem arra is törekedett, hogy ennek a nevezetes évfordulónak maradandó emléket is emeljen. A Szentegylet tehát kiadta „A novisadi zsidók története“ c. pompás könyvet, mely kimerítően foglalkozik a kétévszázados multtal és valóban igen értékes és eddig ismeretlen adatokkal gazdagítja a zsidóság történetét. A művet *Rúdó Imre* és *Mayor József* írták mély tanulmányok alapján, az előszót pedig *Rainer Simon*, a Chevra Kadisa elnöke írta, aki egy emberöltőn keresztül buzgón munkálkodik a zsidó közügyek terén és jó zsidó szívével, vallásos lelkével az egész hitközség osztatlan szeretetét vívta ki magának. Rainer elnök 75-éves jubileumát ünnepelte ugyanakkor a hitközség is, míg ő a Chevra élén gyakorolja a jótevést, felesége mint a Zsidó Nőegylet finomlelkű elnöke asszonya igyekszik szeretettel segítségére lenni a szűkölködőknek.

Az ünnepségek keretében volt a *Zsidó Aggokháza* és *Árvaház* nagy napja. Megalakult a két új intézmény támogatását szolgáló egyesület, a legszebb auspiciumok mellett. *Hajós Gyula* négyévi lelkes propagandája kb. 800.000 dinárt eredményezett eddig és a szervezési munka tovább folyik serényen. Modern zsidó intézmény lesz, melynek vezetőségében egész Jugoszlávia, de különösen a Duna-bánság színe-java képviselve van. Az elnökségben helyet foglalnak: *dr. Lustig Nándor*, a novisadi hitközség elnöke; *Rainer Simon*, a novisadi Chevra Kadisa elnöke; *Kohn Gyula József*, nagykereskedő, Novisad; *Rosenberg Ignác* cementgyári vezérigazgató, Beocin; *Hajós Gyula* nagyiparos, mint ügyvezető-elnök; *dr. Fenyves Ferenc*, Subotica, a „Napló“ szerkesztője; a jótékonyaságáról az egész országban ismert *Hartmann Rafaelné*, Subotica; *Königstädtler Dusan* szeszgyáros, Novisad; *dr. Zipris Oszkár* ügyvéd, Novisad; *Steiner Hinko* fakitermelő, Vukovar; *Iritz Mór* nagykereskedő, Novisad; *Klein Jenő* nagykereskedő, Novisad; *Fischer M. Jakab* nagy-gabonakereskedő, Zabalj; stb. Azonkívül további 100 választmányi tag lett megválasztva.

Fodor Dezső.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

BRÓDY SÁNDOR SIREMLÉKÉNEK FELAVATÁSA. A magyar irodalmi és művészeti világ impozáns részvételével avatták fel Bródy Sándor síremlékét, amelyet a Pesti Izraelita Hitközség emelt a nagynevű írónak. *Ábrahámsohn Manó* főkantor vezetésével a templomi énekkar zsoltáreneke nyitotta meg az ünnepet, majd *dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi gyönyörű szavakkal áldozott Bródy Sándor emlékének. Utána *dr. Grauer Vilmos*, a Pesti Izraelita Hitközség kultúrelőadója mondott mélyhatású beszédet. Ezután *Móricz Zsigmond* lépett a síremlék elé, hogy a magyar íróársadalom nevében emlékbeszédet mondjon Bródy Sándorról: „Tanítványod voltam és lelkes tisztelő. — Az élet és az irodalom egy, soha senkinél olyan erővel, olyan izzással ez nem jelentkezett, mint nálad. Minden sorod, amit valaha papírra vetettél, a te érdekes férfias betűddel, minden sorod jai-kiáltás volt és életprédikáció ebben a magyar siralom-völgyében. Mindent ismertél és mindenhez hozzászóltál, a te írásaid nélkül nem él az a kor, amelyben éltél.” *Móricz Zsigmond* gyönyörű emlékbeszéde mély meghatottságba ragadta a kegyeletes ünnep egész közönségét, utána még *Géczy István* mondott megkapó beszédet a vidéki színészet nevében, végül pedig *dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi mondotta el a halottak emlékeztetéért szóló imát, melyet Bródy Sándor gyermekei is utána mondtak. A kegyeletes ünnep végeztével a közönség virágokkal borította el Bródy Sándor sírját. A síremlék *Forgách-Hann Erzsébet* szobrásznő alkotása.

BARACS KÁROLY-ISKOLA. A budai hitközség nemcsak tradícióhoz méltó gondolat volt, hogy néhai nagy elnökének Baracs Károlynak emlékét egy róla elnevezett iskolával örökíti meg. A váli-utcai új elemi iskolának ilyen értelemben való felavatása ünnepélyes keretben folyt le. Jelen voltak az összes intézmények képviselői, akiket a látgymányosi körzet előjárói *dr. Koppányi és Kramer Adolf* fogadtak. *Dr. Krieshaber Adolf*, a budai hitközség elnöke és *dr. Kiss Arnold* vezető-főrabbi emelkedett szavakban méltatták az iskolának és a gyermekszerető Baracs Károly emlékének lelki kapcsolatát, a gyermekek szívhez szólóan héber és magyar énekeket és verseket adtak elő, különösen mély hatású volt Kiss Arnold ódájának az egyik gyermek ajkán. *Neumann* igazgató a budai hitközség alapítólevelét olvasta fel a gyermekekhez intézett megható beszéd kíséretében, majd kiosztotta a budai hitközség Baracs Károly-alapítványának első jutalomtárgyait, végül *dr. Koppány*, a kerület köszöntetét tolmácsolta. A hallgatóság meghatottan távozott a szép ünnepségről.

„ILLUSTRATION JUIVE“, az Alexandriában megjelenő héber és francia nyelvű illusztrált zsidó folyóirat legújabb száma közli *Hans Kohn*, *Leon Simon*, *Arthur Rosenberg*, *Henri Seronya*, *L. Champfleury*, *I. Bielinky*, *I. Meltzer*, *Myriam* és *Mme Yvonne Netter* cikkeit és *Patai József*: „A Bál-Sem halála“ című novellájának francia fordítását.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátságának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

R ó m a

nem egy nap alatt épült. A mi pörköltkávé-keverékeink hosszú évek tapasztalatain és hagyományain alapulnak. A kávébabnak az útja az ültetvénytől a fogyasztóig nagy gondot és művészi szaktudást igényel. Ez felismerhető világ-hírű keverékeinkben.

MEINL GYULA Rt.
kávébefejezőtala.

A héber rész írói: *A. Z. Eskoli*, *I. S. Curi* és *B. C. Targan*. Az illusztrációk között szerepelnek *Reuben*, *Chagall*, *Mané Katz*, *Boris Schatz*, *Levy* és *A. Behrmann* képei, ezeket a *Mult és Jövő* olvasói lapunk régebbi számaiból nagyrészt már ismerik.

HEVESI SIMON VEZETŐ-FŐRABBI TEMPLOMI BESZÉDE GOLDMARKRÓL. A Pesti Izraelita Hitközség *Goldmark Károly* centenáriumáról a Dohány-utcai templom szombati istentisztelete keretében emlékezett meg. *Dr. Hevesi Simon* vezető-főrabbi hitszónoklatában áldozott a felekezet nagy fia emlékének. A *Goldmark-szoba* felavatásán a Pesti Izraelita Hitközség *dr. Grauer Vilmos* kulturális ügyosztályi előjáróval képviseltette magát.

DR. HEVESI FERENC, Székesfehérvár nagytehetségű ifjú főrabbi, ezentúl apja *dr. Hevesi Simon* pesti vezető-főrabbi mellett fogja papi hivatását teljesíteni. A pesti zsidóság nagy várakozással tekint új fiatal rabbijának működése elé, akinek alkalma nyílik friss energiáit a legszélesebb körben érvényesíteni. A *Mult és Jövő* régi munkatársát köszönti *dr. Hevesi Ferenc*ben, akinek legtöbb eddigi írása ezeken a hasábokon jelent meg.

DR. JACOBI BÉLA KITÜNTETÉSE általános megelégedést váltott ki mindenfelé. A kormányfőtanácsosi kinevezés olyan férfit ért benne, akit felekezeti különbség nélkül tisztelettel és szeretettel vesznek körül. Mint a Lipótvárosi Kaszinó egyik elnöke, mint az ügyvédi társadalom vezető egyénisége, mint a jogelmélettel foglalkozó cenzor és mint a Pesti Hitközség közoktatásügyi h. előjárója mindenütt a kellő tapintattal és körültekintéssel végzi feladatát.

DR. GÁBOR GYULA, a Pesti Izraelita Hitközség főtitkára, huszonkilenc évi buzgó szolgálat után, megrendült egészsége miatt, nyugdíjaztatását kérte. Az előjáróság külön ülésben búcsúztatta a távozó főtitkárt, akinek érdemeit *Stern Samu* hitközségi elnök méltatta. Az előjáróság ezután a főtitkári teendőket egyhangulag *Eppler Sándor* főtitkár-helyettest bízta meg, aki eddig is a hitközség nagy adminisztrációjának oroszlánrészét végezte nagy szakavatottsággal.

**Albus minőségben
a budapesti orth. rabbinárus**

felügyelete alatt gyártjuk megbízható

**orth. כשר
mosó- és mosdó-
szappanainkat.**

Követelje mindenüft!

ALBUS szappangyáruk
Schützer Jakab és Fla.

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETE erélyes állásfoglalás volt a palesztinai bevándorlás zárlata ellen. *Dr. Osztern Lipót* elnök megnyitójában rámutatott az újabb angol intézkedésekre, melyek a Balfour-deklaráció teljes felborítását jelentik. A konferencia elnökévé *dr. Kahan Nison*t és alelnökévé *Blumenthal Béla* hatvani hitközségi elnököt, *Lantos Jakab* soproni igazgatót és *Mező Ármín* debreceni nagykereskedőt választották meg. *Dr. Kahan Nison* üdvözlí a konferencia delegátusait és vendégeit, különösen az erdélyi Szövetség részéről megjelent *Marton Ernő* alelnököt, az *Uj Kelet* főszerkesztőjét, *Kolozsvár* alpolgármesterét, *Vermes Ernő*t, a temesvári cionisták vezető férfiát és *Kallus Lajosnét*, az erdélyi Cionista Nőszövetség s a WIZO egyik vezetőjét, *Prof. Pfeifer Ignác*, a Pro Palesztina Szövetség elnökét, *Zwi Levanont*. *Prof. Pfeifer Ignác* elnök, a Pro Palesztina Szövetség elnöke köszönti az Értekezletet. *Vermes Ernő* és *Marton Ernő* az erdélyi cionisták köszöntését tolmácsolják. Ezután *dr. Schönfeld József* hatalmas felépítésű referátumát adja elő a jelenlegi Palesztina-helyzetről, majd be-terjeszti az Értekezlet tiltakozását az angol intézkedések ellen. *Léderer Ignác* titkár a Keren Kajemeth ezévi munkásságáról referált, *Eisdörfer Andor* a Keren Hajeszodról tesz jelentést, *dr. Ferenczy Samuné* a Cionista Nőszövetség munkásságáról, *dr. Fried Frigyes* az ifjúsági szakosztály, *Koreff Franciska* az ifjúsági kultúrszakosztály, *Reiner Ottó* a sportszakosztály működéséről számoltak be. A vitában résztvettek *dr. Fodor Lajos* ügyvéd (Hatvan), *dr. Eisen-*

berger Géza gödöllői főrabbi, *dr. Hirschl Jenő* orvos (Ujpest), *Blumenthal Béla* elnök, *Mező Ármín* és *Cvi Levanon*. Majd *dr. Izsák Ede* tartotta meg referátumát a jövőendő év munkásságáról. *Dr. Patai József* a cionizmus kulturális feladatait fejtegette. *Lantos Jakab* a vidéki helyi csoportok munkásságával foglalkozott. A választás után *dr. Izsák Ede*, az új intézőbizottság elnöke foglalta el az elnöki széket és meleg szavakkal emlékezett meg a régi vezetőség tagjairól és különösen az annyi érdemet szerzett elnökéről *Osztern Lipótról*. — Az *Elnöki Tanács* tagjai lettek: *Prof. Strausz Adolf*, *dr. Österreicher Béla*, *dr. Osztern Lipót*, *dr. Kahan Niszon*, *dr. Patai József*, *dr. Schönfeld József*, *Beregi Ármín*, *Bisseliches Mózes*, *Kohn Dávid*, *dr. Richtmann Mózes*. *Intézőbizottság: Elnök: dr. Izsák Ede, Ügyvezető elnök: dr. Fried Frigyes. Tagok: Engel József, Weisz D. Gara, dr. Liebermann Manó, dr. Fodor Lajos, Horváth Ármín, Werner Manó, Reinitz Rózsi, Spielberg József. Hivatalból tagjai: Lederer Ignác, dr. Ferenczy Samuné, Eisdörfer Andor és az ifjúsági szakosztályok egy-egy tagja.*

DR. NATHONEK JENŐ balassagyarmati fogorvos értékes munkát küldött be hozzánk a jeruzsálemi egyetem számára. A mű címe: *Francisci Deleboe Sylvii, Opera, Medica*. A művet, mely ma már a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, eljuttattuk a Pro Palesztina Szövetséghez, hol *Donáth professzor* vezetése alatt álló bizottság útján továbbítják rendeltetési helyére.

SZÁNTÓ MENYHÉRT CIKKÉHEZ kaptuk *dr. Gold Simon* udvari tanácsostól, a nagynevű jogtudóstól, a következő érdekes hozzászólást:

Igen tisztelt Szerkesztő Ur! Kedves Barátom!

Örömmel üdvözlöm Szántó Menyhért barátomnak, a szociális gondolkodás és tevékenység ezen lelkes apostolának, a *Múlt és Jövő* májusi számában közölt lelkes felhívását a Palesztinában felállítandó Társadalmi Múzeum eszméje mellett. Ily intézet létesítése a Szentföldön élő lakosság boldogulását és társadalmi békéjét előmozdítaná. Csak dicsőségére válnék a hazai zsidóságnak, ha ez az innen kiinduló eszme megvalósulhatna.

A tervbe vett intézet hivatása: kitanítani a népet a gazdasági és ipari munkával járó egészségi ártalmak megelőzésére. Az ártalmak egyik csoportja: a munkával járó baleseti veszélyek. Szántó Menyhért barátomnak egy dolgozatából tudom, hogy 65 évvel ezelőtt Engel-Dolfus mulhousei textilgyáros volt az első, aki arra a gondolatra jött, hogy úgy kellene a gépeket szerkeszteni, hogy ne tchessenek kárt a velük dolgozó munkások testi épségében. Ő buzgolkodott ez eszme valóra váltásán s azóta a dolgozók milliói köszönik ennek testi épségüket vagy életük megóvását. A múzeumok ebben az osztályában ám őrizzük meg ennek a gyárosnak az emlékét és nemes gondolkodását. Sok ilyen zsidó emberbarátnak az úttörő tevékenységét kellene megörökítenünk. Legyen az olyan Pantheon, amelynek hősei nem az emberi élet letörésével, hanem annak kimélésével tüntették ki magukat. Elég már a nyomorék. Ép és egészséges, testileg, szellemileg és erkölcsileg sértetlen zsidó emberekre van szükség, hogy megküzdhessenek az eléjük tornyosuló nehéz feladatokkal és megpróbáltatásokkal.

Szívélyesen üdvözlő nagyrabecsülő barátod *Gold Simon*.

Keleti szőnyegek ✧ antik bútorok ✧ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART“ Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

UJ KORMÁNYFŐTANÁCSOS. A kormányzó Szász Ödönt, a Schwarcz Lajos nagykereskedő cég főnökét érdemes közgazdasági tevékenységének elismerésül a kormányfőtanácsosi címmel tüntette ki. Szász Ödön a modern nagykereskedő mintaképe, aki tanulmányainak befejeztével egyszerű munkásként dolgozott a belga szövőgyárban és később személyes tulajdonaival is jelentékenyen emelte cége elismert tekintélyét. Az új kormányfőtanácsos lelkes, jó zsidó, a pesti zsidó fiúárvaháznak áldozatkész mecénása, azonkívül több zsidó felekezeti és általános emberbaráti intézmény buzgó támogatója.

RABBI ÁRON KATZ, NYITRAI FŐRABBI HALÁLA általános részvétet keltett országszerte. Szinte tragikus, hogy már oly rövid idő múlva követte a halálba atyját, R. Mose Katzot, akinek csak három évig volt utóda a nyitrai rabbiszékben. Temetésén, Lag-beomer napján, többezernyi tömeg vett részt. Braun Nathan előljáró felolvasta a rabbinak a temetésére vonatkozó végrendeletét, hogy csak a legvallásosabb emberek foglalkozzanak vele, a sírkövére pedig csak a nevét véssék rá minden jelző nélkül. Az első gyászbeszédet legidősebb fia, Katz Menachem tartotta, utána veje Weisz Sándor rétei, Weber Kálmán pöstyéni, Schreiber Akiba pozsonyi, Fischer Menachem sárvári rabbik búcsúztak a nagy halottól. Kohn Pinkasz, az „Aguda” vezérlobizottsága nevében búcsúzott az elhunytól, aki az „Aguda”-nak egyik leglelkesebb harcosa volt.

HALÁLOZÁS. E napokban Kramer Jakab nagykereskedő Pakson 41 éves korában meghalt. A megboldogult valóságos életet élt és jóságos zsidó szívvel támogatta az ottani szegényeket. Fiatal feleségén és apró gyermekein kívül nagy rokonsága gyászolja.

Nagy gyász érte a nagyváradai zsidó hitközséget. Jungreis Ignác volt likörgyáros, a Jungreis és Weisz cég beltagja e napokban hosszú szenvedés után jobblétre szenderült. A megboldogult tekintélyes tagja volt a híres csengeri Jungreis-családnak és a váradai orthodox zsidó hitközségi életben, valamint a kereskedőtársadalomban általános tiszteletet és hervadhatatlan érdemeket szerzett magának. Az elhunytat Fuchs Benjámín ottani főrabbi szívhezszólóan búcsúztatta el. Egyetlen fián, Jungreis Antalón kívül sógornője, Virág Gyuláné, a Mult és Jövő igazgatójának felesége gyászolja.

Rosenzweig Izidor, a Kispesti Chevra Kadisa 28 éven át önzetlenül működött kiváló jegyzője, május hó 8-án váratlanul elhunyt. Temetése az egész kispesti zsidóság és a város gyászünnepe volt. Rosenzweig Izidor életének utolsó percéig minden tevékenységét a közügynek szentelte. Három évvel ezelőtt ünnepelte a kispesti Chevra az ő önzetlen jegyzői működésének 25 éves évfordulóját, amikor is Rottmann-Mozarttal megfestette arcképét. Temetésén Bände Zoltán dr. főrabbi, Braun Izrael budapesti orthodox rabbi, Liebermann Manó dr. budapesti rabbi, Drölich József előljáró és Deutsch Árpád a Zsidó Ifjúsági Egyesület társelnöke mondtak az elhunyt érdemeit méltató gyászbeszédet. Rosenzweig Izidor Gyöngyösön született 1867-ben, mint vallásos szülők gyermeke nevelkedett héber tanulmányok között, 1899-ben került Kispestre, ahol csakhamar felismerték nagy zsidó tudását és ezidő óta a Hitközség előjáróságának állandó tagja lett. 1902-ben választották meg Chevra-jegyzőnek, mely tisztségét halála pillanatáig kiválóan

INNOXA
LABORA-
TORIUM
PÁRIS
KÉSZIT-
MÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLÍTÁSÁN
ARANY-
ÉREMMEL
KITÜNTETVE

■INNOXA-TEJ■

Az archőr lemosásához víz és szappan helyett INNOXA-TEJET használjunk.

Még a legjobb szappan is ártalmára válik az érzékeny archőrnek: a bőrt kiszáritja és korai ráncosodásra vezet. Az INNOXA-TEJ valósággal tejjel táplálja az archőrt és enyhe hatású összetételénél fogva mindenkinek ajánlható, aki huzamosabb ideig alkalmazott rizsport, ruzst, arcfestéket stb.

Az **INNOXA-MATTKRÉM** mattkrém kiegészíti az INNOXA-TEJ hatását és nappali használatra alkalmas.

Kérjen ingyenes mintát levelet a megszokott üzletében.

Vezérképviselő: **Kanitz Iván és Társa**
Egyetem-utca 3. Budapest, IV.

töltötte be. A Chevra által adományozott dízsírba helyezték örök nyugalomra. Gyászolja özvegye és 4 gyermeke. Egész Kispest részvételt van a gyászbaborult család iránt.

LAZARUS ADOLF FŐKÁNTOR SIREMLÉKÉNEK FELAVATÁSA nagy érdeklődés mellett folyt le. Lineczky Bernát, Abrahámsohn Manó, Licht Izrael megkapó zsolta rokat énekeltek. Dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi szívhez szóló avatóbeszédet mondott. Utána dr. Hajdu Marcel, a Pesti Izraelita Hitközség elnökhelyettese mondott nagyhatású emlékbeszédet Lazarus Adolfról. A síremlék Róna József művészi alkotása.

PORGESZ JÓZSEF. A Pesti Chevra Kadisa mult hetekben a közgyűlésén Porgesz Józsefet előljárójává választotta. Porgesz Józsefet az üzleti életén kívül a szegények érdeklik leginkább. A Pesti Chevra Kadisa az Aggokháza, a Szeretetház és a Zsidókórház jó szívének igen sok tanuságát kapta. Hitéhez hűségesen ragaszkodó zsidó, aki együtt van hittestvéreivel minden komoly megpróbáltatásukban. Megválasztása nyeresége nagyszerű Chevránknak és az egész zsidóságnak.

* AZ IDEI ENYHE TÉL UTÁN, amikor a kárt okozó molyok annyira elszaporodtak, minden gondos háziasszonynak kötelessége a lakásban lévő értékét fokozottabban gondozni. A 27 év óta fennálló Magyar Vacuum Cleaner (Horváth Miksa Szőnyegipar R.-T., Budapest V., Visegrádi-utca 62.) a szőnyegek és szőrmék megóvásával és molyirtásával, a szőnyegek művészies javításával és mosásával megbízhatóan foglalkozik. Felhívjuk a közönség figyelmét a cég mai hirdetésére.

Komáromi Harisnyaházban

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám alatt

vásárol **legolcsóbban** elismert jó és szolid árút.

I-a Bemberg selyemharisnyák
divatszineken **P 3.60-tól**

Vizsgai jutalomkönyvül

ajánljuk az alábbi könyveket
rendkívül kedvezményes áron:

- Biblia képekben.** Klasszikus és modern mesterek 500 bibliai képe. A bibliai művészek lexikonával.
Bolti ára P 24.—
- Patai József: A feltámadó Szentföld,** 200 palesztinai képpel Bolti ára P 12.—
- Hajdu Miklós: Zsellérek vagyunk.** Képek a zsidó életből. Bolti ára P 4.—
- Patai József: Kabala.** Chaszidikus elbeszélések.
Bolti ára P 4.—
- Sass Irén: Énekek éneke.** Bibliai regény.
Bolti ára P 3.—
- Patai Edith Engem is hív a föld.** (Versek).
Bolti ára P 3.—
- Patai József: Középső kapu. (Bovo mecio).**
Bolti ára P 4.—
- Patai József: Zsidó írások.** Bolti ára P 4.—

Ezekből az árakból rendkívüli kedvezményt ad
a rendelt mennyiség szerint:

MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatala
Budapest, VI., Révay-utca 14.

ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓ. Pészach-ünnep másodnapján ünnepelte dr. Révész Fülöp, békéscsabai orvos, tb. vármegyei főorvos és neje házasságuk ötvenedik évfordulóját. Az ünnepség a közszeretben álló ünneplők egyéniségénél és közéleti szerepénél fogva túllépte a családi kereteket; résztvett benne a város, a hitközség, az orvosi kar pedig testületileg tiszteltgett nesztora előtt. Dr. Révész Fülöp éveken át elnöke volt a hitközség iskolaszékének, elnöke a békéscsabai OMIKE-nek, igen nagy érdemei vannak a zsidó kulturális élet fejlesztése körül. Dr. Révész Fülöpné 27 év óta ügyvezető alelnöke a zsidó nőegyletnek, amellet élénk részt vesz a város jótékonyági életében.

ELJEGYZÉS. Steiner Marcell, a Strasser és König-cég igazgatójának fia, Steiner Sándor eljegyezte Fejér Klárit, Fejér Lajos kormányfőtanácsos leányát Budapesten.

* ZSIDÓ KÖZÉPISKOLAI TANÁR családja a vakációra magával vinne egy-két diákot kellemes, egészséges burgenlandi helyre, orthodox ellátásra, német szóra, esetleg korrepetálásra. Cím a kiadóban.

AZ ISTENFÉLŐ MANASSÉ. Jávör Bella darabja, amelyet az elmúlt napokban a siker minden jegyében mutatott be a Kisfaludi-Színház, olyan világ képét viszi a színpadra, amelynek ideológiája a zsidóság minél kisebb és kisebb területein állja a harcot a természetes fejlődéssel szemben. Már közülünk is kevesen vannak, akik ezt a világot, ezt a hajthatatlan törvényekkel körülbástyázott zsidó életet ismerik és megértik. Ennek dacára, vagy talán éppen ezért érdemes volt a színpadra rögzíteni és küzdelmeit, szenvedéseit és halk örömeit megmutatni. A darab hősnője,

Eszter asszony az istenfélő Manassé felesége elvágják ebből a szigorú ridegségből a napfény, a szeretet, a virágzó fák és édes dalok országába. A feltámadó Szentföld ebben a darabban egyé válik a szeretet és a szabadság ígértföldjével — amelynek képe még a törvénybe-kövült öreg zsidók lelkébe is lázalmokat gyújt. Sőt ez a föld az asszonyon keresztül az istenfélő Manassé törvényhűségben megingathatatlan, de az élet elemi törvényeitől már-már elforduló lelkét is magához hódítja és megszerzi a válni készülő házaspár lelki harmoniáját. A darab főszülya a lelki történésen van, de ennek keretein belül a zsidó életből vett hatásos jelenetek, szomorú és humoros epizódok is helyet találnak. A szombatot búcsúztató Manassé, aki ünnepi hangulatában észre sem veszi, hogy kislánya halottan fekszik a kereveten, megrendítő erővel hat.

A színészek munkáját a legnagyobb dicséret illeti. Eszter megismerélyesítője (Wlassits Györgyi) finom színekkel és néha tragikai hatással érezteti a szomorú asszonysorsot. Szendrei pedig az istenfélő Manassé alakját nemcsak emberileg érthetővé, de szimpatikussá is tudta tenni. P. E.

HERZL-ÜNNEPSÉG. A budapesti Herzl-Kör méltó módon ünnepelte meg Herzl 70-ik születése napját. Wittmann Dénes elnöki megnyitójában kiemelte, hogy ezuttal a szokásos tamuszi gyászünnepély helyett, a budapesti születésű ifjú Herzl magyarországi vonatkozásait óhajtják megvilágítani, azért kérte fel Patai Józsefet, aki most készült el Herzl életrajzával, hogy ide vonatkozó kutatásainak eredményeit még a mű megjelenése előtt tárja fel. Patai József előadása után dr. Schönfeld József méltatta Herzl jelentőségét a cionizmus mai állásával kapcsolatban.

Balatoni gyermeküdülő

5 – 15 éves fiúk és leányok részére

Felvilágosítást nyújt:

Dr. Pásztor Józsefné Internátusa

Budapest, VI., Délibáb utca 25 Telefon: Aut 191-48

DR. PÁSZTÓRNÉ új internátusa fiúnevelőintézet

mindenféle isko'abeli bentlakó és bejáró tanulók részére

**BUDAPESTEN,
VI., Délibáb-utca 25.**

Telefon: Aut. 191-48

Prospektus!

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349-95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÓFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71.

Sirkölebontást és újra felállítást garancia mellett
juttányosan vállalunk.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37 Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85. Telefon: József 302—37

VESZPRÉM PALESZTINA-NAPJA. Dr. Kun Lajos főrabbi és dr. Spitzer Mór hitközségi elnök kezdeményezésének és közreműködésének eredményeképpen a Városi Színházban bemutatásra került a Keren Kajemeth szentföldi filmje: a „Tavaszi Palesztinában”. Dr. Kun Lajos főrabbi köszöntötte a város vendégét, dr. Kiss Arnold vezető-főrabbit és Léderer Ignácot, a Keren Kajemeth titkárát és megnyitotta a kulturcsoport filmelőadását. Zúgó taps köszöntötte dr. Kun Lajos főrabbit, aki után dr. Kiss Arnold vezető-főrabbi foglalta el az előadói pódiumot és hatalmas szöveget intezett a közönséghez a Palesztina-munka érdekében. Dr. Kiss Arnold vezető-főrabbit és a kíséretében lévő főrabbiné asszonyt rajongó szeretettel övezte körül régi hitközsége.

PALESZTINA-KIÁLLÍTÁS PÉCSETT. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének Pécsi Csoportja a fel-támadó Szentföld művészetének, iparának, kereskedelmének és szociális fejlődésének bemutatására május hó 11—18-ig Palesztina-kiállítást rendezett. A kiállítás május hó 11-én délelőtt 10 órakor a hitközség előljárósága élén dr. Deutsch Zsigmond hitközségi elnök, a Szövetség elnöke nyitotta meg. A megnyitáson megjelent a hitközség teljes előljárósága, a Chevra, Talmud Tóra, a Nőegylet, a Rófe Cholim vezetősége, az Iskolaszék, tanítótestület, a Pro Palesztina Elnöksége stb. Dr. Wallenstein Zoltán főrabbi, egyházi elnök megnyitó beszédében vázolta az erec izraeli munka jelentőségét, ősi áldással áldotta meg a munkát és a kiállítást megnyitottak nyilvánította. Majd dr. Miskolczy Vilmos orvos, a Szövetség főtitkára, a kiállítás megteremtője vezette végig a nagyszámú és előkelő vendégsereget a kiállítás terméin. 13-án délután dr. Miskolczy Vilmos nagyszámú közönségnek tartott előadást, ugyancsak bemutató keretében, amikor is a művészeti ismertetés mellett részletesen terjeszkedett ki a munka kereskedelmi, ipari és politikai vonatkozásaira. 18-án a Nőegylet látogatta meg testületileg a kiállítást,

mikor is dr. Deutsch Zsigmond elnök lebilincselő előadást tartott azokról a csodálatosan nagyszerű élményekről, melyeket múlt évi palesztinai utazása alatt tapasztalt. Elragadtatással beszélt a chalucokról és chalucákról, a Szentföld hőseiről. A több mint 800 darabból álló kiállítás 18-án este zárult teljes erkölcsi és anyagi sikerrel. Hálás elismerés illeti dr. Feldmann Jolán ügyvédjelöltet, az Aviva rósát Büchler Magdát és Löbl Klári tanítónőt, a kis Avivák Rósait, Fischof Magda avivát, Büchler Testvéreket és Poltzer Ferenc titkárát.

* GYÖNGYÖS-MÁTRAFÜRED és PARÁD-FÜRDŐRE UTAZÓ KIRÁNDULÓK figyelmét felhívom az újonnan berendezett orth. kóser falatozó és kifőzésemre. Iskolai és társaskirándulások részére előre megrendelés esetén kedvezményes árban készítek kitűnő ízletes házikosztot. Kereskedelmi utazók részére kedvezmény! Szíves pártfogását kéri Ifj. Klein S. Gyöngyös, Szent Bertalan utca 3.

NYÁRI MENETRENDVÁLTOZÁS. A Vasuti Utmutató nemzetközi kiadása megjelent. Tartalmazza a hazai menetrendeket s azonkívül az olasz, német, osztrák, cseh, jugoszláv, svájci, belga, hollandi, lengyel és román menetrendeket és díjszabásokat, valamint a spanyol, portugál, török és görög közvetlen vonatok menetrendjeit. Egyidejűleg megjelent a csupán hazai menetrendeket tartalmazó kiadás is. Ez utóbbi igen célszerű kis alakban (zsebalakban) is kapható.

* ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. Eisner-drogéria, Budapest VI., Andrásy-út 37.

SIRKÓ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515—81.

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Újonnan átalakítva, 1 teremmel megnagyobbítva

25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasbódékat és vacsorákat vállalok. Tel.: Aut. 167—57.

IX., Ferenc-körút
22.

Tompa-utca sarok.

Telefon: J. 395-69.

TÜRKISCH LAJOS

elsőrangú különleges száraz vegytisztító üzem

Budapest, VIII., Vas-utca 19.

Főherceg Sándor-utca sarok.

VII., Dob-utca
38.

I. em. 15. ajtó.

25% engedmény.

AZ IZRAELITA SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET a folyó év nyarán ismét nagyszámú szegény gyermek nyaraltatásáról kíván gondoskodni Diósjenőn, valamint a Balaton mellett. Az előkészület munkálatai már megindultak. A nyaraltatásban való részvétel céljából a gyermekek szülői naponként d. u. 5—7 óra között jelentkezhetnek az Egyesület irodájában (Budapest VII., Sip-utca 12. II. udvar).

Az áldozatkész emberbarátok figyelmét ezuttal is felhívjuk az Egyesület szíves támogatására, hogy minden hozzáfutató gyermeket részesíthessen a nyaraltatás áldásában. Adományok küldhetők a Magyar Általános Hitelbank központjához, vagy Erzsébetvárosi fiókjához (Budapest VII., Károly-körút 3), valamint e lap kiadóhivatalához.

A „TAVASZ PALESZTINÁBAN“ MOHÁCSI ELŐADÁSA. A mohácsi Zsidó Lányegylet kitűnő díszelnőknőjének, *Miskolczy Sándorné* és agilis elnökeinek, *Vermes Olivának* és *Magdának* kezdeményezésére május hó 22-én a helyi zsidóság teljes részvétele mellett pergett le a Keren Kajemeth szentföldi filmje a zsúfolásig megtelt Omnia-mozgóban. Az előadást, amelyen a város zsidó előkelősége *dr. Flesch Armin* főrabbiával és *Vida Dezső* hitközségi elnökkel az élén jelent meg, *Nagy Boriska* stílszerű zsolthár-recitációja nyitotta meg. Az előadás szünetében *Lederer Ignác*, a Keren Kajemeth titkára tartotta meg magyarázó előadását, amelyet a közönség hálás tapssal honorált. Az előadás tiszta jövedelmét a mohácsi zsidó hősi halottainak a Magyar Zsidók Hősi Halottak Szentföldi Emlékerdejében való megörökítésére ajánlotta fel a rendezőség.

ELŐKELŐ ANGOL VENDÉG BUDAPESTEN. Előkelő látogatója volt a napokban az Országos Irodának és a Pesti Izr. Hitközségnek. A londoni izraelita női szociális munkának egyik kiváló vezető hölgye, *Hon. Mrs. Franklin* kereste fel báró *Kohner Adolfot*, az Országos Iroda elnökét, majd pedig *Stern Samu* udvari tanácsost, a hitközség elnökét és élénken érdeklődött a felekezeti élet minden része iránt. *Mrs. Franklin* a híres *Montefiore*-családból való, sógora pedig *Lord Herbert Sónuel*, volt palesztinai kormányzó. *Stern Samu* elnök részletesen tájékoztatta az előkelő

angol vendéget a hitközség munkájáról és *Mrs. Franklin* az elnök meghívására megtekintette a hitközség szociális és kulturális intézeteit és megjelent a péntek esti istentiszteleten is. A magyar zsidó vallási életről *dr. Patai József* tájékoztatta, akivel már régebben levelezésben állott.

* SZIGORUAN ORTH. KÓSER PENSIO WEISS, LAURANÁBAN. Elsőrangú ház, kényelmesen berendezett szobák, tengeri kilátással. Elsőrendű konyha. Polgári árak. Kívánatra prospektust küld.

A HERZL-KÖR GOLDMARK-EMLEKHANGVERSENYE. A nagy zsidó zeneszerző születésének 100-ik évfordulója alkalmából szép és nívós estet rendezett a Herzl-Kör az Erzsébetvárosi Demokrata-Kör helyiségeiben. Bevezető előadásában *Jemnitz Sándor* zeneszerző Goldmarkot mint a múlt századvégi zsidóság jellemző alakját mutatta be, aki, bár az asszimilációs áramlat őt is elragadta, igazán nagyot csak akkor alkotott, amikor zsidó ifjúságának melódiáiba nyult vissza témáért. Az estélyen közreműködtek: *Weiss Margit* zongoraművésznő, *Garai György* hegedűművész, *Ecker Szidi* a Városi Színház tagja, *Fraknoi Pál* karmester és a *Garai Dr. Baumann Révész Frank* vonós-négyes, akik mély érzéssel és művészi finomsággal adtak elő Goldmark szerzeményeiből.

SZLIACS

Páratlan természetes hőfokú (30—34°), felülmúlhatatlan vas- és szénsavdús évszázados gyógyfürdő szív, ideg, gyomor, hátgerinc és minden női bajoknál. Hegyi klimatikus gyógyhely. Pest-ről közvetlen gyors 5 óra alatt. Visszatúrázásnál 50%-os vasuti kedvezmény.

HOTEL METROPOL

60 szoba, szigorúan כשר vendéglő, rituális felügyelet. Előidényben pensió, lakás, villany és kiszolgálással együtt P 7—8, földidényben P 10. Pensió nem kötelező. Információ közvetlenül, vagy Budapest, József-körút 9. Telefon 339—99.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.
Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.
Lakodalmak részére külön díszterem.
Polgári árak.
BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Kitüntetve Páris 1900.

GOLDMANN BÉLA

ANGOL ÚRI SZABÓ
okleveles amerikai designer
Budapest, V, Wekerle Sándor-utca 14. sz.
Telefon: Automata 135—03.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Férfi ingek, nyári takarók,
fürdőruhák, fürdőköppenyek
nagy választékban.

RUHÁJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST
BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802—22.

Templomi himzéseket

készít művészies kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856—32.

כשר

Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi úr hechserével ellátva és
Vénus ételolaj
kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmi-szerüzletben kapható. Gyártja:

OLAJMŰVEK RT. Kohn Adolf és Társa
Győr—Budapest
VII. Erzsébet-körút 6. Telefon: József 388-11.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

RÉSZLETFIZETÉSRE IS
készpénzáron zongorát

REMÉNYIÉK

VI., KIRÁLY-UTCA 58.

PATKÁNYT, EGERET, MEZEI EGERET csak

„RATINOL“

Svábbogarat, csótányt, rusznit, hangyát

„RUSSIN“

irt gyökeresen! Más állatra, emberre
veszélytelen! — Napiárban szállítja:
Ratinol Laboratorium. Bpest, Murányi-u. 36

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Szép, olcsó, zsidótárgy vizsgai jutalomkönyvek

40 fillértől — 10 pengőig

terjedő áron

a **REMÉNY** zsidó ifjúsági folyóirat
kiadóhivatalában

Budapest, IV., Magyar-utca 3.

Kívánatra díjtalan könyvjegyzék!

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszítő

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

„KULATÁR“ művészi sarkó-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321-60.

Tábla- és tüköruveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

EZÜST

disztribútor,

evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.

Erzsébet-körút mellett

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SARKÓGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1-3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon: Aut. 246-74

BRAUN TESTVÉREK

szűcs mesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

(Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó

intézet.

TELEFONHÍVÓ: József 416-18.

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakoszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és tár-
sadalmi kiképzést ad serdülő leányok-
nak, kiket bármely iskolafaj számára
is előkészít. Legjobb referenciák bel-
és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-
üzésére legjobb alkalom.

Kívánatra prospektussal szolgálók.

SARKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sarkóraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
szünnapon zárva.

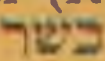
HORVÁTH MIKSA SZÖNYEGIPAR R.-T. MAGYAR VACUUM CLEANER

V., VISEGRÁDI-UTCA 62.
SZÖNYEGEK ÉS SZŐRMÉK
NYÁRI GONDOZÁSA

VAKUM KLINER
ALAPITVA: 1903.

TELEFON: Aut. 906—98 és 903—99.
SZÖNYEGEK MŰVÉSZIES JA-
VITÁSA, MOSÁSA ÉS FESTÉSE

Nyaralók figyelmébe!

Week-end! Elsőrangú konyha!
Fränkel Ignácz budapesti (Rombach-utca 12.)
orthodox (kóser) vendéglős

pensió és étterme Siófokon

a Royal Pensió István-u. 5. (a fenyves üdülőttelep mellett)
Naponta 4-szeri **Napi pensió P 8-11-ig**
bőséges étkezés.

Előjegyzések már most elfogadjatnak a budapesti cím alatt
Figyelmes kiszolgálás! Fényesen berendezett kényelmes szobák.
Ugyanott alkalmi összejövetelek és lakodalmak.

Megnyílt május 25-én.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZ.

(az udvarban)

TELEFON: JÓZSEF 313—37.

5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezü-
stözés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

Hölgyek jelszava!

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:

Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.

PODMANICZKY-UTCA 6

BAR-MICVO

ajándéknak, kiválóan alkalmas, értékes
könyv a

Magyar Zsidó Lexikon

Oktat, szórakoztat.

Ara 60 pengő, 6 pengős havi részletre.

Megrendelhető lapunk kiadóhivatalában.

Bútor hitelre

Megcsodálják lakását, ha berendezését 32 év óta
fennálló **bútoráruházam** szállítja. Óriási választék
háló-, ebédlő- és úrizzobákból. Nagyon kedvező fize-
tési feltételek

SÁNDOR IGNÁC bútoráruháza
Budapest, VI., Dessewffy-utca 18-20.
(Saját ház)

A múzeumköruti 26 év óta fennálló

CSÁNGÓ bőröndös-cég
megszűnik, magas házbér miatt
teljesen feloszlik.

Dúsan felszerelt bőrönd- és díszműáru-
raktárát önköltségi áron alul is árusítja.
Ilyen olcsón soha többé nem vehet!

CSÁNGÓ bőröndös csak IV., Múzeum-körút 5. szám alatt.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay uccá 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

